

ВАЗОРАТИ ФАРҲАНГИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ПАЖҶҲИШГОҲИ ИЛМӢ-ТАДҚИҚОТӢИ ФАРҲАНГ ВА ИТТИЛОӢТ

МИНИСТЕРСТВО КУЛЬТУРЫ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ
КУЛЬТУРЫ И ИНФОРМАЦИИ

MINISTRY OF CULTURE OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN
RESEARCH INSTITUTE OF CULTURE AND INFORMATION

ПАЁМНОМАИ ФАРҲАНГ

Наирияти илмию таҳлилӣ
2022, № 2 (58)

ВЕСТНИК КУЛЬТУРЫ

Научно-аналитическое издание
2022, № 2 (58)

HERALD OF CULTURE

Scientific and analytical edition
2022, № 2 (58)

Душанбе – 2022

ТДУ 37 тоҷик+008+025+9 тоҷик+792 тоҷик
ТКБ – 71.0+71.4 (2 тоҷик)+63.3 (2 тоҷик)+85.313 (2 тоҷик)+78.34 (2 тоҷик)
П–14

Паёмномаи фарҳанг: нашрияи илмию таҳлилии Пажӯхишгоҳи илмӣ – тадқиқоти фарҳанг ва иттилоот / Сармуҳаррир Д. Раҳимӣ; муҳаррири масъул М. Муродӣ. – Душанбе: Аржанг, 2022. – № 2 (58). – 128 с.

Муассиси маҷалла:

Пажӯхишгоҳи илмӣ–тадқиқоти фарҳанг ва иттилооти
Ҷумҳурии Тоҷикистон

Раҳимӣ Дилшод

САРМУҲАРРИР

номзади илмҳои филологӣ, директори
Пажӯхишгоҳи илмӣ–тадқиқоти фарҳанг ва
иттилооти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Аминов Абдулфаттоҳ

ҶОНИШИНИ САРМУҲАРРИР

номзади илмҳои филологӣ, муовини
директори ПИТФИ оид ба илм

Муродӣ Мурод Бердӣ

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛ

доктори илмҳои филологӣ, профессори
ДМТ

Муллоаҳмадов Мирзо

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

доктори илмҳои филологӣ, профессор,
узви вобастаи АМИТ

Ўлмасов Фирӯз

доктори илмҳои санъатшиносӣ, профессори
кафедраи таърих ва назарияи мусиқии
ДДФСТ ба номи М. Турсунзода

Камолов Ҳамзаҳон

доктори илмҳои таърих, сарҳодими
Институту таърих, бостоншиносӣ ва
мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши
АМИТ

Иброҳимзода Муродалӣ

доктори илмҳои таърих, профессори
кафедраи санъатшиносии Донишкадаи
давлатии санъати тасвирӣ ва дизайн.

Раҳимзода Кароматулло

номзади илмҳои санъатшиносӣ, директори
Филармонияи давлатии Тоҷикистон ба номи
А. Ҷӯраев

Комилзода Шариф

номзади илмҳои педагогӣ, дотсент, ходими
пешбари шуъбаи фаъолияти китобдории
ПИТФИ

Маҷалла соли 2000 таъсис ёфтааст. Дар як сол 4 шумора нашр мешавад.

Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон №101/МҶ-97 аз 11 марти соли 2019 аз нав ба қайд гирифта шудааст.

Маҷалла ба Феҳристи маҷаллаҳои (нашрияҳои) илмӣ тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3.11.2020, №222 ворид гардидааст.

Нишонӣ: 734018, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Н. Қарабоев, 17 (ошёнаи 2). Сомонаи пажӯхишгоҳ: www.pitfi.tj; сомонаи маҷалла: www.farhangnoma.tj; e-mail: f_rayom@gmail.com; Тел.: (+992 37) 233-58-84. Индекси обуна: 77728.

Маҷалла мувофиқи шартномаи литсензионии №532–09/2013 аз 12 сентябри соли 2013 дар Индекси иқтибосҳои илмӣи Русия (РИНЦ) ворид карда шудааст ва мунтазам дар системаи индексатсионии мазкур дар бораи шумораҳои чопшуда маълумот ворид менамояд.

Дарачаи илмӣи мавод, саҳеҳии арқом, санаду иқтибосҳо ба дӯши муаллифон аст. Нуқтаи назари муаллифон метавонад бо назари идораи маҷалла мувофиқ набошад. Бознашри мавод танҳо бо ризоияти хаттии идораи нашрия ва иқтибос ба маҷалла сурат мегирад.

Матни мукаммали маводи чопӣ дар сомонаи расмӣи маҷалла ҷойгир карда шудааст.

УДК 37 тадж+008+025+9 тадж+792 тадж
ББК – 71.0+71.4 (2тадж)+63.3 (2тадж)+85.313 (2тадж)+78.34 (2тадж)
В–38

Вестник культуры: научно-аналитическое издание Научно-исследовательского института культуры и информации / Гл. редактор Д. Рахими; ответственный редактор М. Муроди. – Душанбе: Аржанг, 2022. – № 2 (58). – 128 с.

Учредитель журнала:

Научно-исследовательский институт культуры и информации
Республики Таджикистан

Рахими Дилшод

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

кандидат филологических наук, директор
Научно-исследовательского института
культуры и информации Республики
Таджикистан

Аминов Абдулфаттох

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

кандидат филологических наук,
заместитель директора НИИКИ по науке

Муроди Мурод Берди

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР:

доктор филологических наук, профессор ТНУ

Муллоахмадов Мирзо

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

доктор филологических наук, профессор,
член- корреспондент НАНТ

Улмасов Фируз

доктор искусствоведения, профессор кафедры
история и теории музыки ТГИКИ имени
М. Турсунзаде

Камолов Хамзахон

доктор исторических наук, главный научный
сотрудник Института истории, археологии и
этнографии им. Ахмада Дониша НАНТ

Иброҳимзода Муродали

доктор исторических наук, профессор
кафедры искусствоведения Таджикского
государственного института изыска
и дизайна

Рахимзода Кароматулло

кандидат искусствоведения, директор
Государственной филармонии Таджикистана
им. А. Джураева

Комилзода Шариф

кандидат педагогических наук, доцент,
ведущий научный сотрудник отдела
библиотечное дело НИИ культуры и
информации

Журнал основан в 2000 г. Выходит 4 раз в год.

Журнал снова зарегистрирован в Министерстве культуры Республики Таджикистан №101/Ж-97 от 11 марта 2019 г.

Журнал включен в Перечень рецензируемых научных журналов (изданий) рекомендованных ВАК Республики Таджикистан от 3.11.2020, №222.

Адрес: 734018, Республика Таджикистан, г. Душанбе, проспект Н. Карабаева, 17 (2 этаж).
Сайт института: www.pitfi.tj; Сайт журнала www.farhangnoma.tj; e-mail: f_payom@gmail.com ; Тел.: (+992 37) 233-58-84; Индекс подписки: 77728.

Журнал, на основе лицензионного договора №532-09/2013 от 12 сентября 2013 года, включен в базу данных Российского индекса научного цитирования (РИНЦ) и регулярно предоставляет в РИНЦ информацию в виде метаданных.

Авторы несут ответственность за содержание материалов. Точка зрения авторов может не совпадать с мнением редакции. Полное или частичное воспроизведение материалов, опубликованных в журнале, допускается только с письменного разрешения редакции.

Полнотекстовые версии опубликованных материалов размещаются в официальной сайте журнала.

DC 37 Taj +008+025+9 Taj +792 Taj
BC – 71.0+71.4 (2Taj)+63.3 (2Taj)+85.313 (2 Taj)+78.34 (2Taj)
H–11

Herald of Culture: scientific and analytic edition of the Research Institute of Culture and Information / Editor in Chief D. Rahimi; Responsible Editor M. Murodi. – Dushanbe: Arzhang, 2022. – № 2 (58). – 128 p.

HERALD OF CULTURE
Founder of the journal
Research Institute of Culture and Information (RICI)
of the Republic of Tajikistan

Rahimi Dilshod

EDITOR IN CHIEF

Candidate of philological sciences,
Director of the Research Institute of Culture
and Information of the Republic of Tajikistan

Aminov Abdulfattoh

DEPUTY EDITOR

Candidate of philological sciences,
Deputy Director of the RICI for scientific issues

Murodi Murod Berdi

RESPONSIBLE EDITOR

Doctor of philological sciences,
Professor of the TNU

EDITORIAL BOARD:

Mulloahmadov Mirzo

Doctor of philological sciences, Professor,
Correspondent member of the NAST

Ulmasov Firuz

Doctor of art sciences, Professor of the Department
of history and theory of the TSICA named after M.
Tursunzoda

Kamolov Hamzakhon

Doctor of historical sciences, Main scientific fellow
of the Ahmad Donish Institute of history,
archeology and ethnography, NAST

Ibrohimzoda Murodali

Doctor of historical sciences, Professor of the
department of Art Studies, Tajik State Institute of
Fine Arts and Design

Rahimzoda Karomatullo

Candidate of art sciences, Director of the State
Philharmony of Tajikistan named after A. Juraev

Komilzoda Sharif

Candidate pedagogical sciences, Docent, Leading
researcher at the Department of Library issues of
the RICI

The journal established in 2000. Issued 4 times a year.

The journal was registered in the Ministry of Culture of the Republic of Tajikistan and obtained the Certificate №101/jr in March 11, 2019.

The journal is included in the List of peer-reviewed scientific journals (publications) recommended by the Higher Attestation Commission of the Republic of Tajikistan from 3.11.2020, No. 222.

Address: 734018, Dushanbe, N. Karabaev avenue 17 (second floor). Tel.: (+992 37) 233-58-84;
Website of organization: www.pitfi.tj; Website of the journal: www.farhangnoma.tj; e-mail: f_payom@gmail.com; Subscription index: 77728.

The journal was included under License contract №532–09/2013 since September 12, 2013, to the Russian Science Citation Index (RSCI) and regularly submits its informational metadata. The authors are responsible for the content of the materials. The authors' point of view may not coincide with the opinion of the editorial Board. Full or partial reproduction of materials published in the journal is allowed only with the written permission of the editorial Board.

The full text versions of the published materials are available in the journal's official website.

ТДУ: 37тоҷик+008+001(092)+9тоҷик+78тоҷик+327тоҷик
Шарифзода Фирдавс

БАРРАСИИ МАСОИЛИ ФАРҲАНГИ МИЛЛӢ ДАР СУХАНРОНИҲОИ ПЕШВОИ МИЛЛАТ ДАР МУЛОҚОТ БО ЗИЁИЁНИ КИШВАР

Дар таҳқиқот дар заминаи суҳанрониҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо намояндагони зиёиёни кишвар, масъалаҳои мубрами фарҳанги миллӣ мавриди омӯзиши қарор гирифтааст.

Муаллиф ишора мекунад, ки дар силсилавоҳӯриҳои Пешвои миллат бо намояндагони зиёиёни мамлакат беитар ба ҳаллу фасли масъалаҳои зер тавачҷуҳ зоҳир карда шуд: чараёни давлатсозии миллӣ; тарҳрезии дурнамои сохтмони ҷомеаи демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявӣ; моҳияти сиёсӣ иҷтимоии фарҳанг; омилҳои иҷтимоиву фарҳангӣ; нақшу мақоми зиёиён дар рушди ҳаёти ҷомеа; таърихи пайдоиши ва фалсафаи Наврӯз, давраҳои таҳаввул, расму оинҳо ва суннатҳои наврӯзӣ, ҷойгоҳи Наврӯз дар фарҳанги миллӣ ва тамаддуни башарӣ; ҳифзу гиромидошт ва поку бегазанд нигоҳ доштани забони тоҷикӣ ва нақшу мақоми он дар шинохти таъриху фарҳанги миллати тоҷик; эҳё ва тармиму барқарорсозии ёдгориҳои таърихиву меъморий; мероси фарҳанги моддиву гайримоддии халқи тоҷик; таҳкими фаъолияти муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, бахусус китобхонаву осорхонаҳо, қасрҳои фарҳанг, боғҳои фарҳангӣ-фарогатӣ, дӯкону мағозаҳои китобфурӯшӣ; вазъи кунунӣ ва дурнамои фаъолияти воситаҳои ахбори умум, аз ҷумла матбуоти даврӣ, телевизион ва радио, муассисаҳои интишорӣ – ҷопхонаву нашриёт ва ғайраҳо.

Ба андешаи муаллиф баргузориҳои ҳар як мулоқоти Президенти мамлакат бо аҳли зиёи кишварро метавон ҳамчун барномаи мукамали бунёди ҷиҳати ҳалли масъалаҳои мубрами фарҳанги миллӣ арзёбӣ намуд.

Ҳамзамон дар таҳқиқ таъкид гардидааст, ки қулли масоили дар мулоқотҳо баррасишуда таҳти назорати бевоситаи Пешвои миллат қарор гирифта, тавассути таҳияи нақша-чорабиниҳо ва ҳидояту ғамхориҳои пайвастаи Сардори давлат дар амал татбиқ шудаанд.

Калидвожаҳо: Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, забони тоҷикӣ, фарҳанг, санъат, мероси таърихӣ фарҳангӣ, китоб, нашр, ҷашнҳои миллӣ, воситаҳои ахбори умум, суҳанронӣ, мулоқот, зиёиён.

Дар суҳанрониҳои Пешвои миллат дар мулоқот бо намояндагони зиёиёни мамлакат, ки ҳар сол дар арафаи иди байналмилалӣ Наврӯз баргузор мегардад, бештари масъалаҳои мубрами фарҳанги миллӣ мавриди муҳокимаву баррасӣ қарор мегиранд. Ин мулоқотҳо ҳамчун минбари баланди андешаронӣ ва муколамаи озоди Президенти мамлакат бо зиёиёни кишвар дар тарҳрезиву ҳалли мушкилоти соҳаи фарҳанг мусоидат карда, ба рушди он бевосита такони ҷиддӣ медиҳанд.

Дар силсилавоҳӯриҳои Пешвои миллат бо зиёиёни кишвар, дар радифи масъалаҳои мухталифи фарҳанги миллӣ, қабл аз ҳама, масоили таърихи пайдоиш ва фалсафаи Наврӯз, давраҳои таҳаввул, расму оинҳо ва суннатҳои наврӯзӣ, ҷойгоҳи Наврӯз дар фарҳанги миллӣ ва тамаддуни башарӣ, нақшу мақоми Наврӯз дар ҳаёти маънавии мардум пайваста баррасӣ шудаанд, ки ҷиҳати баланд бардоштани сатҳи огоҳии мардум дар бораи Наврӯз ҳамчун рамзи худшиносиву худогоҳӣ ва яке аз унсурҳои барҷастаи мероси фарҳанги ғайримоддии халқи тоҷик мусоидат намуд.

Аввалин воҳӯрии Сарвари давлат бо зиёиёни кишвар 20 март соли 1998 дар арафаи ҷашни Наврӯз баргузор гардид ва дар мулоқот мавзӯи ваҳдати миллӣ, тарзу усулҳои ноил шудан ба он, барқарор кардани сулҳу ошти миллӣ мавриди баррасӣ қарор гирифт.

Воҳӯрии дуҷуми Президенти мамлакат бо намоёндагони зиёиёни кишвар пас аз ҷаҳор сол, яъне 20 март соли 2001 таҳти унвони «Фарҳанг ҳастии миллат аст» баргузор шуд. Ин мулоқотро метавон ҳамчун анҷумани созанда дар эҳё ва бунёди фарҳанги миллии замони истиқлол арзёбӣ намуд. Дар ин воҳӯрӣ Пешвои миллат ба вазъи фарҳанги миллӣ воқеъбинона баҳо дода, тариқи масъалагузорӣ тавачҷуҳи зиёиёни кишварро ба дарки моҳияти сиёсату иҷтимоии фарҳанг ва ҳаллу фасли проблемаҳои ҷойдошта ҷалб карданд. Аз ҷумла Сарвари давлат доир ба масъалаҳои ҷараёни давлатсозӣ, гузаштан ба низоми нави иқтисоди бозорӣ, тарҳрезии дурнамои сохтмони ҷомеаи демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявӣ суҳан гуфта, таъкид карданд, ки «Ҷомеаи мо акнун қомат рост мекунад. Дарҳам шикастани монеаҳои ҷараёни навсозии ҷомеа баъд аз пош хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ ва баргараф кардани оқибатҳои ҷанги шаҳрвандӣ вазифаест, ки имрӯз низ хеле муҳим мебошад. Вале аз чи сабаб бошад, ки қисми асосии зиёиёни мо дар ин хусус то ҳол суҳани муассире нагуфта ва пешниҳодҳои судманду воқеъбинона ба миён нагузоштаанд. Боре ҳам аз саҳифаҳои матбуот саволе барнахостааст, ки дар ин даҳ соли истиқлолияти давлатӣ тафаккури миллии мо аз кучо то кучо рафт, чӣ сарвати моддӣ ё маънавие ба аҳли башар тақдим кард? Чӣ таҳаввулоте дар тафаккури давлатдорӣ, шуури сиёсӣ, ҳисси худогоҳӣ ва диди ҷаҳоншиносии мо ба вуқӯъ пайваст? Кадом омилҳои сиёсату иқтисодӣ, иҷтимоиву фарҳангӣ ба пешрафти ҷомеа мусоидат карда метавонанд ва кадом падидаҳо сади роҳи пешрафти давлат ва ҷомеа шуда метавонанд? Ҷавоби ин саволҳо ҳам барои роҳбарияти мамлакат ва ҳам барои халқ зарур аст ва чунин ҷавобҳоро мо аз олимон, зиёиёни эҷодкор, кормандони соҳаи фарҳангу иттилоот чашмдорем» [7, с.521]. Ҳамзамон дар ин мулоқот қайд гардид, ки «Ҳукумати Тоҷикистон дар зарфи даҳ соли истиқлолият сиёсати гуногунпаҳлуи фарҳангиро таҳия карда, онро дар ҳаёт пайваста татбиқ менамояд. Дар ин давра пеш аз ҳама заминаи ҳуқуқӣ ва илмӣ рушди фарҳанги кишвар дар иртибот бо дигар соҳаҳои ҳаёти ҷомеа фароҳам оварда шуд. Концепсияи инкишофи фарҳанги кишвар ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг» қабул гардиданд. Шинохту гиромидошти мероси фарҳангии ниёгон, ҳифз кардану ба манфиати ҷомеаи имрӯза истифода намудани мероси таърихиву фарҳангии халқ чун самти афзалиятноки сиёсати фарҳангии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян шудааст» [7, с.523]. Дар ин робита

ишора шуд, ки аз ҷониби Ҳукумати ҷумҳурӣ «ба обод кардани ёдгориҳои таърихӣ, макбараву оромгоҳҳои шахсиятҳои маъруф диққати аввалиндараҷа дода мешавад. Таҷлили санаҳои муҳим ва дурахшони таърихӣ, баргузор кардани чашнҳои олимон, адибон, ҳунармандони мумтоз ва ба ин васила бештар мусоидат намудан ба ҳудогоҳии миллӣ аз самтҳои муҳими фаъолияти Ҳукумат дар соҳаи фарҳанг мебошанд» [7, с.523].

Дар ин вохӯрӣ Пешвои миллат оид ба яке аз шоҳасарҳои дорони аҳамияти умумибашарӣ – китоби муқаддаси «Авесто» маълумот дода, таъкид карданд, ки «Арзиши фарҳангиву маънавии ин шоҳкорӣ то ҳол ҳаматарафа дарк ва арҷгузорӣ нашудааст» [7, с.524].

Дар мулоқот Президенти мамлакат дар баробари баррасии масъалаҳои фарҳанги миллӣ, оид ба ҳифзу гиромидошти забони модарӣ, покизагиву рушди солими забони адабии тоҷик мулоҳизаҳои ҷолиб баён намуда, таъкид карданд, ки: «Вазъи имрӯзаи забони адабии тоҷик, омӯзиши он дар мактабҳои таълими ҳамагонӣ, мактабҳои олии, усули таълим, забони китобҳои дарсӣ, асарҳои илмӣ ва бадеӣ, матбуот, хусусан телевизион ва радио, ниҳоят, забони муоширати мову шумо аз ҷумлаи масъалаҳои мебошанд, ки ислоҳи ҷиддӣ ва такмили ҳамаҷуз мебошанд» [7, с.527]. Дар баробари ин қайд гардид, ки «Рӯзномаҳо, маҷаллаҳо, китобҳои дарсӣ, илмӣ, бадеӣ пур аз хатоҳои имлоиву маъноӣ нашр мешаванд, миқдори ғалатҳои фаҳшу омӯз аз рӯз меафзояд. Забони барномаҳои ахбори телевизион ва радио аз лаҳни натоқон, талаффузи калимаҳо сар карда, то мантику таносуби сухани барандагони барномаҳо хароб аст» [7, с.528].

Президенти мамлакат ҳамзамон дар ин вохӯрӣ аз корномаҳои наҷибонаи кормандони матбуот, адибон ва аҳли фарҳанг дар даврони Шӯравӣ ёдрас шуда, нақшу мақоми адабиёти бадеиро дар баланд бардоштани руҳияи ватандориву ҳудогоҳӣ, инъикоси хотираи таърихӣ ва арзишҳои маънавии халқ бисёр муҳим арзёбӣ намуданд. Дар баробари ин Пешвои миллат аз адибон даъват ба амал оварданд, ки беҳтарин анъанаҳои адабиёти гузаштамонро ривоч дода, ҳамнафаси халқу ҳамқадами замон бошанд ва барои эҷоди асарҳои асили бадеӣ бештар саҳм гузоранд. «Имрӯз барои хонанда асарҳои лозиманд, ки арзиши Истиклолияти давлатӣ, ғояи худшиносии миллӣ, ватанпарастиву инсондӯстӣ, меҳнати ҳалолу зиндагии бошарафона, арзишҳои миллӣ ва умумибашари талқин намоянд» [7, с.531]. Илова бар ин, Пешвои миллат дар масъалагузориҳои навбатӣ, таваҷҷуҳи аҳли зиёро ба масъалаи бознигарии таърихи миллати хеш ҷалб намуда, таъкид карданд, ки «мо дар бораи абармардони миллатамон маълумоти кофӣ надорем. Вақти он расидааст, ки силсилаи зиндагиномаи фарзандони бузурги миллати хешро ба вучуд орем» [7, с.532].

Пешвои миллат мазмуну муҳтавои нашрияҳои даврӣ мулоҳизакорона таҳлил намуда, бо ифшои камбудии мавҷуда, ҷиҳати ислоҳи онҳо андешаҳои ҷолиб баён намуданд. «Рӯзномаву маҷаллаҳои, ки дар кишвар ба таъби мерасанд, якрангу каммуҳтаво буда, ба масъалаҳои доғи рӯз, ба паҳлуҳои ҷиддӣ рӯзгори ҷомеа кам дахл мекунанд, балки бештар саҳифаҳои худро ба маводи ҳангомаҷӯёна, фискуфучуромез, сабуку амонфиребонае медиҳанд, ки таровату тозагӣ надоранд. Аксари рӯзномаву маҷаллаҳо чоп мешаванд, лекин маводи

хонданӣ, мақолаҳои дархурди ҷомеа, таҳлилҳои проблемавӣ, танқидӣ, пешниҳодҳои воқеии судманд дар онҳо қариб ки ба назар намерасанд. Омӯзиш нишон медиҳад, ки кормандони матбуоти имрӯзаи тоҷик ба таҳлили амиқи воқеоти зиндагӣ, масъалагузориҳои ҷиддӣ ва ҷустуҷӯии роҳҳои ҳалли мушкилоти ҷомеа машғул нестанд. Агар баъзан ба ин масъалаҳо рӯй оваранд ҳам ин корро хеле сатҳӣ ва ғайрикасибӣ анҷом медиҳанд» [7, с.532-533].

Дар баробари ин, дар ин воҳӯрӣ Пешвои миллат ба масъалаи сатҳу сифати чопи китобҳо ва умуман фаъолияти ноширӣ дар ҷумҳурӣ тавачҷуҳ зоҳир карда, аз вазъи ногувори чопхонаву муассисаҳои интишорӣ изҳори нигаронӣ карданд: «Масъалаи заминаи таъбу нашри китоб ва воситаҳои ахбори омма, таъминот бо маводи зарурии чоп, умуман вазъияти кунунӣ ва пешомадҳои саноати полиграфӣ низ ташвишангез мебошад. Вазъияти чопхонаҳои марказӣ, истифодаи самарабахши иқтисодии онҳоро омӯхта, барои ташкилу танзими фаъолияти онҳо тадбирҳо андешидан лозим аст» [7, с.535].

Дар ин мулоқот дар радиои дигар масъалаҳои мубрами соҳаи фарҳанг масъалаҳои китобу китобдорӣ, хонаи маданияту клубҳо ва осорхонаҳо низ тавачҷуҳи хосса ба зоҳир карда шуд. «Дар пойтахтамон шаҳри Душанбе тақрибан дӯкони замонавӣ китобфурӯширо пайдо кардан душвор аст. Миллати соҳибфарҳанги бостонӣ имрӯз муассисаҳои китобдориву китобфурӯширо аз даст додааст. Дар мамлакат 1463 китобхона, 28 осорхона, 1096 хонаи маданияту клубҳо ба ном мавҷуд буда, дар онҳо ҳазорон нафар китобдор, кормандони осорхона, хизматчиёни хонаҳои маданияту клубҳо гуё фаъолият мекунанд. Вале ин муассисаҳо дар қадом ҳолатанд, кормандони онҳо оё бо кори касбии худ машғуланд, касе намедонад» [7, с.536].

Ҳамзамон дар ин мулоқот Пешвои муаззами миллат бурду боҳти театрҳои касбӣ ва халқӣ, дастоварду муваффақиятҳо ва камбудиву норасоии санъати кино, опера ва балет, ракс, эстрада ва тасвириро таҳлил намуда, ҷиҳати ҷоннок намудани фаъолияти шӯроҳои бадеӣ, кумитаи Ҷоизаҳои давлатии ба номи Рӯдакӣ дар соҳаи адабиёт, санъат ва меъморӣ, таъсиси оркестри синфонии давлатӣ, пешгирии қочоқи сарватҳои фарҳангӣ (дастхатҳои нодир, ҳуччату асноди таърихӣ, мусаввараҳои гаронбаҳои қадима, асбобҳои мусиқӣ ва дигар ёдгориҳои милли) тавсияҳои мушаххас пешниҳод намуданд.

Дар фарҷоми ин мулоқот Пешвои миллат ба нақшу мақоми фарҳанг баҳои баланд дода, таъкид карданд, ки «Моро аз тамоми гармию сардиҳои рӯзгор, аз тӯфону бӯҳронҳои пурғочаи таърих танҳо фарҳангу хирад наҷот додааст. Ва маҳз фарҳанги волои аҷдодӣ тавонист, ки моро аз вартаи ҳалокат раҳонида, ба пойгоҳи сулҳу созиш ва ваҳдату якдигарӣ бирасонад» [7, с.547].

Дар воҳӯрии соли 2002 Президенти мамлакат аз натиҷаи яксолаи ҳаллу фасли проблемаҳои фарҳанги миллии дар воҳӯрии қаблӣ баррасишуда ёдрас шуда, қаноатмандона изҳор карданд, ки зиёиёни кишвар, олимону нависандагон, оҳангсозону санъаткорон, актёрону режиссёрон, ноширон ва рӯзноманигорон, хулоса ҳамаи равшанфикрони ҷомеа барои пешрафти соҳаҳои гуногуни фарҳанги милли заҳмат кашиданд ва барои то дараҷае беҳтар шудани корҳо кӯшиш намуданд. «...бо гузашти як сол метавон гуфт, ки баъди

мулоқоти мо чи дар ҷараёни омодагӣ ва гузаронидани ҷашни даҳсолагии истиқлолияти Тоҷикистон ва чи баъд аз он, дар соҳаҳои асосии илму фарҳанг корҳои ҷиддӣ сурат гирифтанд. Толорҳои театрҳо ва биноҳои консерти мо, ки чанд муддат аз тамошобинон ҳолӣ буданд, ҳоло аз нав ба ҷои истироҳати маънавӣ ва фароғати ҷавонон ва муштоқони санъати миллӣ табдил ёфтаанд. Як силсила асарҳои нав ва ҷолиб ба вучуд омаданд, ки ифодакунандаи рӯҳи замони истиқлолият ва таҷассумкунандаи ифтихори таърихӣ миллии мо мебошанд. Дар асарҳои ба мардум пешкашнамудаи адабӣ ва фарҳангӣ мавзӯҳои, ки ба ҳудуди миллӣ марбутанд, бештар инъикос гардиданд» [4]. Дар баробари ин Президенти кишвар аз коста шудани робитаи аҳли фарҳанг ва илм бо мардум изҳори нигаронӣ карда, таъкид доштанд, ки «Хусусан ҳоло, ки марҳилаи созандагӣ бунёдкорӣ фаро расидааст, ба минтақаҳои гуногун сафар кардани адибону ҳунарпешагон ва ба замини дили мардуми заҳматкаш пошидани донаи маърифат айни муддаост. Бо халқ, ки рӯбарӯ шуда, суҳбатҳо баргузор намудед, он вақт ҳам сафи хонандаи китобатон ва ҳам шунаванда ва тамошобини асаратон меафзояд» [4]. Дар ин мулоқот, ҳамзамон Пешвои миллат оид ба камбудиву мушкилиҳои соҳаи фарҳанг ва дурнамои рушди он, аз ҷумла: тақвияти ҳифзу гирифтани забони тоҷикӣ; ҷоннок намудани фаъолияти иттифоқҳои оҳангсозон, меъморон, синамогарон, журналистон, ходимони театр ва дигар созмонҳои эҷодӣ чамбӯӣ; тақвияти усулҳои тарбия ва ҳавасманду дилгарм кардани мутахассисони ҷавонони соҳаи фарҳангу ҳунар; беҳбуд бахшидан ба фазои иттилоотӣ ноҳияҳои наздисарҳадӣ вилояти Суғд, тобеи марказ ва минтақаҳои кӯҳистон тавассути барномаҳои телевизиону радиои тоҷик; таҳияву баррасӣ ва қабули концепсияи ташаккул ва рушди фазои ягонаи иттилоотӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва захираҳои дахлдори иттилоотӣ давлатӣ; танзими расму оинҳои миллӣ, андешаҳои худро баён намуданд.

Дар воҳуриҳои Пешвои миллат бо намоёндогони зиёӣ мамлакат натиҷаи нақша-чорабиниҳои тарҳрезӣшуда ва корҳои ба анҷомрасида дар соҳаи фарҳанг мавриди баррасӣ қарор гирифта, дурнамои ҳалли проблемаҳои ҷойдошта муайян карда мешаванд. Аз ҷумла оид ба аҳамияти баргузориҳои воҳуриҳои қаблӣ Президенти мамлакат дар суханронӣ дар мулоқот бо намоёндогони зиёӣ мамлакат (20.03.2004) аз ҷумла чунин таъкид карданд: «Давлат аз ҷониби худ дар ҳалли масъалаҳои, ки дар ҷараёни воҳурии Президент бо зиёӣ ба миён гузашта мешаванд, аз тамоми имкониятҳои истифода мебарад. Масалан, баъди ду воҳурие, ки дар арафаи Наврӯзи солҳои 2001 ва 2002 доштем, Ҳукумати Тоҷикистон дар асоси эроду пешниҳодот ва таклифу мулоҳизоти зиёӣ қарорҳои дахлдор қабул намуд. Ва ҳоло ба маълумоти шумо расониданӣ ҳастам, ки аз 80 супориши соли 2001 танҳо яктои он ва аз нақшаи чорабиниҳои соли 2002 фақат се супориш иҷро нашудааст, ки ин супоришҳо низ дар муҳлатҳои наздиктарин иҷро хоҳанд гашт. Таъсиси Консерваторияи миллӣ, таҷлили 2500-солагии Истаравшани бостонӣ, маблағгузориҳои корҳои ҷустуҷӯи археологӣ дар шаҳрҳои Панҷакенту Кӯлоб, яъне Саразм ва Хулбук, таъмир ва барқарор намудани як силсила ёдгориҳои таърихӣ меъморӣ, азнавсозии бинои театри ба номи

устод Лоҳутӣ, ташкили дастаҳои хореографӣ ва гузаронидани озмуну фестивалҳои гуногун, бузургдошти Рӯзи "Шашмақом" ва таъсиси ансамбли "Фалак", барқарор намудани номҳои таърихӣ ва ба номи шахсиятҳои барҷастаи миллӣ иваз кардани шахру ноҳияҳо, наشري беш аз сад китоби адибони тоҷик, тарбияи мутахассисон барои соҳаҳои илм, маориф ва санъат дар мактабҳои олии кишварҳои тарикқикардаи ҷаҳон аз ҷумлаи корҳои ҳастанд, ки дар ин муддат анҷом дода шудаанд. Мо ин равандро идома мебахшем ва масъалаҳои, ки садди роҳи густариши илму фарҳанг мегарданд, пайваста мавриди ҳаллу фасл қарор медиҳем» [5]. Воқеан корҳои иҷрошуда дар ин самт барои таҳкими истиклолияти фарҳангӣ, ки ҷузъи ҷудонашавандаи истиклолияти давлатӣ мебошад, тамоми шароитҳои фароҳам оварда, ҷиҳати рушди нумӯи фарҳанги миллӣ, болоравии сатҳи худшиносӣ ва ифтихори ватандорӣ мусоидат кард. Дар ин робита Пешвои миллат бисёр бамаврид қайд карданд, ки: «баъди ба даст овардани истиклолият мо ҳуқуқи маънавӣ надорем, ки ба поймол шудани истиклолияти фарҳангии миллатамон роҳ диҳем. Зеро истиклолияти фарҳангӣ барои мо баробари истиклолияти сиёсӣ азиз аст» [5]. Дар ин вохӯрӣ аз ҷониби Президенти мамлакат ба ҳамаи раисони вилоятҳо ва шахру ноҳияҳо супориш дода шуд, ки дар давоми як сол дар маркази ҳар вилоят ва шахру ноҳияҳо як мағозаи китобфурӯшӣ бунёд намуда, ба истифода диҳанд. Ба Ҳукумати ҷумҳурӣ низ супориш дода шуд, ки бо мақсади рушди минбаъдаи воситаҳои ахбори умум ва таъмини мустақилияти онҳо, инчунин наشري рӯзномаву маҷаллаҳо, адабиёти бадеӣ, адабиёт барои бачагон, китобҳои илмиву техникӣ ва китобҳои дарсиро аз андози арзиши иловашуда озод намояд. Инчунин ба Вазорати молия супориш дода шуд, ки барои чопи китобҳои адибону олимони дар соли ҷорӣ аз Ҳазинаи эҳтиётии Президент 200 ҳазор сомонӣ ҷудо намояд [5].

Дар мулоқоти соли 2006 Президенти мамлакат дар раёфи баррасии масъалаҳои мубрами фарҳанги миллӣ тавачҷуҳи адибонро ба эҷоди асарҳои баландғояву ҷавобгӯи талаботи давр, инъикоскунандаи дастовардҳои замони истиклол, таблиғкунандаи арзишҳои милливу умумибашарӣ, ҷалб намуда, таъкид карданд, ки: «Солҳои охир наشري китобҳои адибон аз ҳисоби маблағҳои фонди захиравии Президент беҳтар шуд. Ин раванд дар оянда низ вусъат меёбад. Вале маблағҳои ҷудошударо ба манфиати адабиёт оқилона истифода бурдан, асарҳои сазоворро интихоб ва чоп кардан аз роҳбарони Иттифоқи нависандагон ва масъулону кормандони наشريҳо муносибати ҷиддӣ мебошад. Имрӯз майдони суҳан барои аҳли эҷод фарох аст. Шумо асарҳои баландғоя эҷод намоед, онҳо албатта бо дастгирии Ҳукумат нашр хоҳанд шуд. Эҷоди асарҳои пурмазмун ва таблиғкунандаи арзишҳои волои милливу умумибашарӣ барои тарбияи кӯдакону наврасон хеле муҳим мебошад. Дар вохӯриҳои гузашта мо дар масъалаи аз фаъолият мондан ё нест шудани дӯкону мағозаҳои китобфурӯшӣ изҳори нигаронӣ доштем. Дар давоми як сол бо супориши Президент дар марказҳои аксари шахру ноҳияҳо 86 мағозаи фурӯши китоб сохта ба истифода дода шуд. Дар баробари ин, бояд зикр намуд, ки китобхонаву дӯконҳои фурӯши китоб набояд барои худнамоӣ ва фиреби назар вучуд дошта бошанд. Дар масъалаи ба эътидол овардани фаъолияти китобхонаҳои оммавӣ

низ роҳбарони шаҳру ноҳияҳо, шӯъбаҳои фарҳангу маориф ва сарварони мактабҳои умумӣ бояд муносибати чиддӣ дошта бошанд. Ба он муваффақ шудан лозим аст, ки ҳамаи муассисаҳои таълимӣ соҳиби китобхонаи алоҳида гарданд, то фарзандони мардум аз мутолиаи асарҳои илмиву адабӣ баҳра бардоранд ва ғизои маънавий гиранд» [6].

Дар ин вохӯрӣ, Президенти мамлакат аҳаммияти баргузори Рӯзҳои фарҳанги Тоҷикистон дар Федератсияи Россия ва Рӯзи Тоҷикистон дар ЮНЕСКОро, ки худ иштирокчи бевоситаи ин чорабиниҳо буданд, дар густариши робитаҳои байналмилалӣ ва муаррифию тарғиби фарҳанги миллӣ ҳамчун падидаи нодири сиёсӣ фарҳангии даврони истиқлол бисёр муҳим арзёбӣ намуда, аз ҷумла чунин ишора кардаанд: «Рӯзҳои фарҳанги Тоҷикистон дар Федератсияи Россия ва Рӯзи Тоҷикистон дар таҷлили шастсолагии ЮНЕСКО дар шаҳри Париж аз ҷумлаи рӯйдодҳои муҳими таърихӣ соли гузашта буда, бори дигар мақому манзалати хунар ва фарҳанги тоҷиконро ба мардуми Россия ва Фаронса дар ҳузури намоёндагони зиёда аз 190 кишвари дунё намоиш доданд. Фикр мекунам, ки ин рӯйдод барои ҳар як зиёи тоҷик мояи ифтихор аст. Ин падида ҳамчун дастоварди сиёсӣ фарҳангии давлати соҳибистиклоламон дар таърих сабт хоҳад шуд» [6]. Рочеъ ба мубрамияти баргузор шудани Рӯзҳои фарҳанги Тоҷикистон дар Федератсияи Россия андешаҳои ҷолиби Президенти мамлакат ба забони русӣ низ ба таъъ расид [3]. Ҳамзамон доир ба шукуҳу шаҳомат ва вижагиҳои баргузори Рӯзҳои фарҳанги Тоҷикистон дар Федератсияи Россия ва Рӯзи Тоҷикистон дар ЮНЕСКО маълумоти мушаххас дар китоби собиқ вазири фарҳанги ҷумҳурӣ Р. Амиров «Падидаи муҳими фарҳангӣ» [1] ва дар матбуоти даврӣ [2] пешниҳод шудаанд.

Дар ин мулоқот қайд гардид, ки Ҳукумати мамлакат барои ободу зебо гардонидани мавзеҳои таърихӣ як қатор қорҳои назаррасро ба анҷом расонид, аз ҷумла пӯшонидани болои бозёфтҳои нодири бостоншиносии шаҳри қадимаи Саразм, тармиму таҷдид ва ободсозии макбараи Мир Саид Али Ҳамадонӣ ва қалъаи қадимаи Хулбук, ёдгориҳои шаҳри бостонии Истаравшан ва қалъаи қадимаи Хучанд. Дар баробари ин Президенти мамлакат ҳифзу гиромидошт, поку бегазанд нигоҳ доштани ёдгориҳои таърихӣ, бозёфтҳои нодири бостоншиносӣ ва дигар осори гаронбаҳои миллиро ҳамчун яке аз рукни сиёсати фарҳангӣ бисёр муҳим арзёбӣ намуда, аз вазъи ногувори ҳифзу нигоҳдории онҳо изҳори нигаронӣ карданд: «Мутаассифона, имрӯз як қатор ёдгориҳои нодири меъморӣ ва осори бостоншиносӣ ба ҳоли худ гузошта шудаанд ё аз бемаъсулияти роҳбарон харобу тороҷ шуда истодаанд. Имрӯз вазифаи муқаддаси мову шумо - зиёиёни мухтарам, ки чароғи роҳнамо ва илҳомбахши бисёр ташаббусҳои начиб мебошед, омӯхтан, ташвиқу тарғиб намудан, ҳифз кардан ва тармиму таҷдиди кулли ёдгориҳои таърихӣ ва мероси фарҳангии миллатамон аст» [6]. Дар ин робита Пешвои миллат мақомоти марбутатаи давлатӣ, хусусан Вазорати фарҳанг, бахшҳои вилоятӣ ва шаҳриву ноҳиявӣ он, Академияи илмҳо, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, олимону зиёиён ва мутахассисони соҳаи таъриху фарҳангро вазифадор намуданд, ки чихати ҳифзу барқарорсозӣ ва ободу зебо нигоҳ доштани ёдгориҳои нодири таърихӣ, таҳкими

фаъолияти осорхонаҳои миллӣ ва омӯзишу таҳқиқи мероси пурғановати ниёгон тадбирҳои мушаххас андешида, ташаббус нишон диҳанд.

Ҳамчунин дар ин мулоқот (с.2006) ба Вазорати фарҳанг супориш дода шуд, ки дар баробари ташкили дурусти татбиқи Барномаи давлатии рушди китобдорӣ барои солҳои 2006-2015 ҷиҳати аз дастовардҳо ва пешрафтҳои илми ҷаҳонӣ саривақт бархурдор гардидани зиёӣ ва олимону донишҷӯён механизми ба Китобхонаи миллии Тоҷикистон ворид намудани адабиёту асарҳои навини илмиро таҳия карда, ба Ҳукумат пешниҳод манзур намояд. Ба хотири ҳифзу нигоҳдорӣ ва гирдоварии осори гаронбаҳои фарҳангӣ ва мероси нодири таърихӣ миллат ба Ҳукумати кишвар низ супориш дода шуд, ки лоиҳаи биноҳои нави Осорхонаи миллии Тоҷикистон ва Китобхонаи миллии Тоҷикистонро, ки ҷавобгӯи меъёрҳои муосир бошанд, таҳия намуда, дар бораи ҷои сохтмон ва манбаи маблағгузори онҳо пешниҳоди дахлдор манзур намояд [6].

Ҳамин тавр, Президенти мамлакат дар суҳбатиҳои ҳеш дар мулоқот бо намояндагони зиёӣ мамлакат ба ҳама паҳлуҳои фарҳанги миллии дахл намуда, тавачҷуҳи аҳли зиё, олимону адибон ва равшанфикрони кишварро бештар ба ҳаллу фасли масъалаҳои: ҷараёни давлатсозии миллии; тарҳрезии дурномаи сохтмони ҷомеаи демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявӣ; моҳияти сиёсату иҷтимоии фарҳанг; омилҳои иҷтимоиву фарҳангӣ; нақшу мақоми зиёӣ дар рушди ҳаёти ҷомеа; таърихи пайдоиш ва фалсафаи Наврӯз, давраҳои таҳаввул, расму оинҳо ва суннатҳои наврӯзӣ, ҷойгоҳи Наврӯз дар фарҳанги миллии ва тамаддуни башарӣ; ҳифзу гиромидошт ва поку бегазанд нигоҳ доштани забони тоҷикӣ ва нақшу мақоми он дар шиноختи таъриху фарҳанги миллати тоҷик; эҳё ва тармиму барқарорсозии ёдгориҳои таърихиву меъморӣ; мероси фарҳанги моддиву ғайримоддии халқи тоҷик; таҳқиқи фаъолияти муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, бахусус китобхонаву осорхонаҳо, қасрҳои фарҳанг, боғҳои фарҳангӣ-фароғатӣ, дӯкони мағозаҳои китобфурӯшӣ; вазъи кунунӣ ва дурномаи фаъолияти воситаҳои ахбори умум – матбуоти даврӣ, телевизион ва радио, муассисаҳои интишорӣ – ҷопхонаву нашриётҳо, ҷалб намуданд.

Баргузориҳои ҳар як мулоқоти Президенти мамлакат бо аҳли зиёи кишварро метавон ҳамчун барномаи мукаммали бунёди ҷиҳати ҳалли масъалаҳои мубрами фарҳанги миллии арзёбӣ намуд. Кулли масоили дар мулоқотҳо баррасишуда таҳти назорати бевоситаи Пешвои миллат қарор гирифта, тавассути таҳияи нақша-ҷорабиниҳо ва хидояту ғамхориҳои пайвастаи Сардори давлат дар амал татбиқ шудаанд. Бинобар ин, ба роҳ мондани омӯзишу таҳқиқи масъалаҳои мубрами фарҳанги миллии дар заминаи матни суҳбатиҳои Президенти мамлакат дар мулоқот бо намояндагони зиёӣ кишвар, аз бисёр ҷиҳат барои таърихнигории таърихи рушди фарҳанги миллии дар даврони истиқлол шароит фароҳам оварда, имкон медиҳад, ки муаррихону муҳаққиқон ба навиштани асарҳои илмиву таълимӣ оид ба таърихи навини Тоҷикистон ва фарҳанги оламшумули он бештар саҳм гиранд.

Адабиёт

1. Амиров, Р. Падидаи муҳими фарҳангӣ / муҳаррирон: А. Абдучабборов, Н. Нурув. – Душанбе: Ориён-Ганҷ, 2015. – 254 с.
2. Дилбар. Маскаву Парис «аҳсан» гуфт! [Матн]: оид ба Рӯзҳои фарҳанги Тоҷикистон дар Россия ва ЮНЕСКО // Фирӯза. – 2005. – №4. – С.6-7.
3. Раҳмонов, Э. Дни культуры – диалог цивилизаций [Текст]: интервью Президента Республики Таджикистан в честь Дней культуры Республики Таджикистан в Российской Федерации // Таджикистан: Специальный выпуск. – Душанбе, 2005. – С.3-8.
4. Раҳмонов, Э. Суханронӣ дар мулоқот бо намояндагони зиёиёни мамлакат: 20.03.2002, шаҳри Душанбе [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://president.tj/node/6697> (санаи истифода: 07.01.2022).
5. Раҳмонов, Э. Суханронӣ дар мулоқот бо намояндагони зиёиёни мамлакат: 20.03.2004, шаҳри Душанбе [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/6614> (санаи истифода: 25.01.2022).
6. Раҳмонов, Э. Суханронӣ дар мулоқот бо намояндагони зиёиёни мамлакат: 18.03.2006, шаҳри Душанбе [Манобеи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/302> (санаи истифода: 26.01.2022).
7. Раҳмонов, Э. Фарҳанг ҳастии миллат аст: суханронӣ дар мулоқот бо намояндагони зиёиёни мамлакат, 20 марти соли 2001 // Раҳмонов, Э. Тоҷикистон: даҳ соли истиқлолият, ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ [Матн]: Иборат аз се ҷилд / мурағиб С.Фаттоев. – Душанбе: Ирфон, 2001. – Ҷилди 3. (1999, январ – 2001, сентябр). – С.521- 523.

Шарифзода Фирдавс

ИССЛЕДОВАНИЕ ВОПРОСОВ НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ В ВЫСТУПЛЕНИЯХ ЛИДЕРА НАЦИИ НА ВСТРЕЧАХ С ИНТЕЛЛИГЕНЦИЕЙ СТРАНЫ

В исследовании на основе выступления Президента Республики Таджикистан, Основоположника мира и национального единства – Лидера нации уважаемого Эмомали Рахмона на встрече с представителями интеллигенции страны изучались актуальные вопросы национальной культуры.

Автор указывает, что в серии встреч Лидера нации с представителями интеллигенции страны большое внимание уделялось решению следующих вопросов: процесс национальной государственности; разработка перспективы построения демократического, правового и светского общества; политическая и

социальная природа культуры; социальные и культурные факторы; роль и место интеллигенции в развитии общества; история возникновения и философия Навруза, периоды развития, обычаи и традиции Навруза, место Навруза в национальной культуре и человеческой цивилизации; защита, почитание и сохранение таджикского языка и его роли в признании истории и культуры таджикского народа; возрождение и реставрация памятников истории и архитектуры; материальное и нематериальное культурное наследие таджикского народа; укрепление деятельности социально-культурных учреждений, особенно библиотек и музеев, дворцов культуры, парков культуры и отдыха, книжных магазинов; современное состояние и перспективы деятельности средств массовой информации, таких как периодические издания, телевидение и радио, издательские учреждения – типографии и издательства, и т.д.

По мнению автора, каждую встречу Президента республики с интеллигенцией страны можно оценить как завершённую фундаментальную программу с точки зрения решения насущных вопросов национальной культуры.

В то же время в исследовании отмечено, что все вопросы, обсуждавшиеся на встречах, находились под непосредственным контролем Лидера нации и претворялись в жизнь посредством разработки план-мероприятий, постоянного руководства и заботы со стороны Главы государства.

Ключевые слова: Президент Республики Таджикистан, таджикский язык, культура, искусство, историко-культурное наследие, книга, издание, национальные праздники, СМИ, выступления, встречи, интеллигенция.

Sharifzoda Firdavs

THE STUDY OF ISSUES OF NATIONAL CULTURE IN THE SPEECHES OF THE LEADER OF THE NATION AT MEETINGS WITH THE INTELLIGENTSIA OF THE COUNTRY

This study is conducted based on the speech of the President of the Republic of Tajikistan, the Founder of Peace and National Unity – the Leader of the Nation, His Excellency Mr. Emomali Rahmon, at a meeting with representatives of the country's intelligentsia about topical issues of national culture.

The author points out that in a series of meetings of the Leader of the Nation with representatives of the intelligentsia of the country, more attention was paid to solving the following issues: the process of national statehood; the development of prospects for building a democratic, legal and secular society; the political and social nature of culture; social and cultural factors; the role and place of the intelligentsia in the development of society; the history and philosophy of Navruz, periods development, customs and traditions of Navruz, the place of Navruz in national culture and human civilization; protection, veneration and preservation of the Tajik language and its role in the recognition of the history and culture of the Tajik people; revival and restoration of historical and architectural monuments; tangible and intangible cultural heritage

of the Tajik people; strengthening the activities of socio-cultural institutions, especially libraries and museums, palaces of culture, parks of culture and recreation, bookstores; current state and prospects for the activities of mass media, such as periodicals, television and radio, publishing institutions - printing houses and publishing houses, etc.

According to the author, each meeting of the President of the Republic with the intelligentsia of the country can be assessed as a completed fundamental program in terms of solving pressing issues of national culture.

At the same time, the study noted that all the issues discussed at the meetings were under the direct control of the Leader of the Nation and were implemented through the development of an action plan and constant guidance and care from the head of state.

Keywords: President of the Republic of Tajikistan, Tajik language, culture, art, historical and cultural heritage, book, publication, national holidays, mass media, speeches, meetings, intelligentsia.

ТДУ: 37тоҷик+008+78тоҷик+373+1ф+17+18

Табаров Нурулло

ФАРҲАНГ ҲАМЧУН ОМИЛИ ТАРБИЯИ АРЗИШҶОИ МАЪНАВӢ-АХЛОҚИИ ҶАВОНОН

Дар мақола мавқеи санъат дар ташаккули арзишҷои маънавӣ-ахлоқии ҷавонон дар муассисаҳои фарҳангӣ мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Муассисаҳои фарҳангӣ, ки амалҳо, рафтор, кирдор, эҷодиёт ва ахлоқи шахсро ба танзим мебароранд, бидуни шароитҳои таъкили ва педагогӣ натиҷаи дилхоҳ дода наметавонанд.

Мақсад ва вазифаҳои фаъолияти фарҳангӣ дар муассисаҳои фарҳангӣ бо самаранокии кори он амалӣ карда мешаванд. Дар раванди фаъолияти фарҳангӣ одамон бо ҳам муносибатҳои гуногун мекунад ва дар ин замина муносибатҳои байнишахсӣ дар раванди тарбия низ хусусияти хоси худро доранд. Аввалан, иштирокчиён ба ҳам таъсир расонида, эҳсосоти ибтидоӣ дар онҳо пайдо мешаванд. Дуюм, таъсири мутақобила сурат гирифта, арзишҷо ташаккул меёбанд.

Аз ин рӯ, самаранокии раванди тарбия ба дуруст донишҷои асосҳои психологию педагогӣ ва аз тарзи истифодаи методҳои педагогӣ ба иштирокчиён, махсусан, ба ҷавононе, ки ба муассисаҳои фарҳангӣ таъриф меоранд, вобаста аст.

Нақши санъатҳои мусиқӣ ва тасвирӣ, ки дар муассисаҳои гуногуни фарҳангӣ истифода мегардад, дар тарбия ва ташаккули арзишҷои маънавӣ-ахлоқии ҷавонон саҳми босазо дорад.

Аз оғози истиқлол то имрӯз фестивалу озмунҳои ба мисли "Андалеб", "Парасту", "Тоҷикистон - Ватани азизи ман", "Фурӯги субҳи донои китоб аст", "Илм - фурӯги маърифат" ва ғайра, ки дар муассисаҳои гуногуни фарҳангӣ баргузор мегарданд, ба ташаккули арзишҷои маънавӣ-ахлоқии ҷавонон заминаи мусоид фароҳам меоваранд. Баргузориҳои ин чорабиниҳо чанбаи тарбиявӣ дошта, ҷавонро ба

ватандӯстӣ, дарки ҳеитанишиносӣ, дӯстию рафоқат, меҳрубонӣ, ҳисси хайрхоҳӣ, дилбастагӣ ба арзишҳои миллӣ, инсонгароӣ, меҳнатдӯстӣ, покдилӣ ва гайра водор мекунад.

Калидвожаҳо: тарбия, арзишҳо, маънавиёт, ахлоқ, фарҳанг, ҷавонон, ҷома, рафоқат, гамхорӣ, ватандӯстӣ, ҳунармандӣ, эҷодиёт, санъат, мусиқӣ, ҷаҳонишавӣ.

Фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ ҳамчун раванди ба танзим дарорандаи амал, рафтор, кирдор, эҷод бидуни омилҳои ташкилӣ ва педагогӣ натиҷаи дилхоҳ намедиханд. Яке аз омилҳои муҳайё кардани шароит барои ташаккули арзишҳои ҷавонон мақсади фаъолият аст. Дар он ҷое, ки ҳадаф маълум нест, ҳеч гуна фаъолият самара дода наметавонад.

Мақсад ва вазифаҳои фаъолияти фарҳангӣ бо дуруст ба роҳ мондани фаъолият амалӣ карда мешаванд. Мақсаднок ва судманд гузаронидани истироҳату фароғат дар вақти зарурӣ бештар аз ҳуди шахс вобаста аст.

Дар шароити имрӯза заминаи фарҳангии шахсро озодӣ, маънавиёт, инсонгароӣ ва қобилиятҳои эҷодӣ ташкил медиҳад. Дар ҷаҳони муосир шахс ҳамчун як фарди озод, аз ҷиҳати маънавӣ бой ва масъул барои амалҳои худ доништа мешавад.

Шахс сифати иҷтимоии инсон мебошад. Сифат, дар навбати худ аз ҳадди аққал то муаррифии шахси эҷодкор дараҷаи рушд дорад. Шахс тавассути ҳаракат ва фаълмандӣ рушд мекунад, яъне қобилияти интихоби роҳи дурусти зиндагӣ, амалҳои иҷтимоӣ ва барои онҳо масъул буданро пайдо мекунад.

Ба ақидаи Леонтев А.Н. “шахс на танҳо лаҳзаи фаъолият, балки натиҷаи онро низ инъикос мекунад. Шахс тавлид намешавад, балки дар раванди ҳаёт ташаккул меёбад. Қобилиятҳои шахс, асосан аз муҳит ва атрофиён вобаста аст” [6, с.346].

Шахсияти инсон таҳти таъсири омилҳои гуногун ташаккул ва рушд мекунад. Ба ин омилҳо воқеъ – таъсири муҳити беруна, табиӣ – иҷтимоӣ, ихтиёрӣ – ғайриихтиёр дохил мешаванд.

Дар ташаккули шахс муассисаҳои фарҳангӣ замина фарҳам меоваранд.

Санъат ҳам яке аз ҷузъиёти таркибии фарҳанг ба ҳисоб меравад. Доираи истифодаи он хеле васеъ аст. Санъат дар тарбия ва таълим нақши бориз дошта, воситаи бараълои рушди ҷаҳони маънавии шахс маҳсуб меёбад.

Санъат яке аз шаклҳои азхудкунии ҳақиқати маънавӣ бо мақсади ташаккул ва рушди қобилиятҳои эҷодӣ мебошад. Санъати мусиқӣ бошад, яке аз шохаҳои фарҳанг ба ҳисоб меравад. Санъати мусиқӣ хусусиятҳои худро дорад. Мусиқӣ бо ёрии садои фикру зикр ва ҳиссиёти бастакорро, ки дар образҳои бадеӣ таҷассум ёфтааст, ба шунаванда мерасонад. Дуруст аст, ки ҳар як шунаванда асари мусикиро ба таври худ дарк мекунад ва мувофиқи фаҳмиш, шавку завқи худро ташаккул медиҳад. Толстой Л.Н. санъатро «воситаи муошират» [12, с.143] меҳисобид.

Афлотун бар ин назар буд, ки мусиқӣ қалби инсонро ором карда, ба рушди ҳамаҷонибаи руҳу равони ӯ кумак мерасонад. Ба ақидаи ӯ сарояндаи ҳақиқӣ на онест, ки мусиқиро иҷро мекунад ё мешунавад, балки шахсест дорои фаҳмишҳои баланд [9, с. 471]. Дар ҳақиқат мусиқӣ ба инсон таъсирҳои гуногун расонида, руҳу равони ӯро тарҳу тобиши тоза мебахшад.

Файласуфи дигари Рими қадим Арасту дар бораи таъсири мусиқӣ ба ҷаҳони ботинии инсон гуфтааст: «Мусиқӣ ба ахлоқ ва амали инсон ҳамон тавре таъсир мерасонад, ки варзиш ба рушди сифатҳои ҷисмонӣ кумак мекунад. Мусиқӣ барои ташкили истироҳат ва рушди тафаккур хизмат мекунад. Санъат ядроии фарҳанги бадеист» [12, с.145].

Афлотун ва Арасту мусиқиро воситаи баланд бардоштани ҳолати руҳӣ ва оромбахши қалб донистанд.

Иммануил Кант нақши мусиқиро дар тарбияи ҷавонон баланд арзёбӣ намуда, машғул шудан ба онро талқин намудааст. Ба ақидаи ӯ, ҳар чизе, ки таҳайюли инсонро бедор мекунад, маҳсули зебописандӣ ҳисобида мешавад [3].

Мусиқӣ ҳамчун як намуди санъат, ки рисолати лаззат, саодат ва тараннуми хушбахтиро иҷро мекунад, ҳамчун ғизо барои рушди тафаккур истифода мегардад. Мусиқии баландмазмун амалҳои эстетикӣ ва ба инсон илҳоми нав ва ҳолати руҳӣ мебахшад. Гегел санъатро ҳамчун «як шакли образи маърифат» тавсиф кардааст [12, с.135].

Дар бораи моҳияти мусиқӣ чунин мақоли халқӣ маъмул аст: «Он ҷое, ки сухан ба итмом мерасад, мусиқӣ оғоз меёбад». Ин дуруст аст. Санъати мусиқӣ, аз як тараф эҳсосотро бедор кунад, аз тарафи дигар, мунтазамии ҳаракат ва оромии қалби инсонро таъмин месозад.

Мусиқии тоҷик, таърихи басо куҳан ва бой дорад. Ин дар асарҳо ва корҳои илмӣ олимони муосири тоҷик ба мисли Бобочон Ғафуров, Раҷабмад Амиров, Қурбон Ҳочаев, Абӯбакр Зубайдов ва ғайра собит гардидааст.

Санъат омилҳои қавии тарбияи хайрхоҳонаи шахс дониста мешавад ва ба рушди маънавӣ ва дарки олами зебоӣ мусоидат мекунад. Санъати мусиқӣ падидаест, ки аз замони пайдоиш, то ба имрӯз ба инсоният таъсир мерасонад [2, с.72].

Тавре дар боло зикр кардем, санъати мусиқӣ дар тарбияи маънавӣ ва ахлоқии ҷавонон нақши назаррас дорад. Агар шахс дар раванди ҳаёт таҷриба ғун кунад, санъат онро ташаккул дода, барои тақомули минбаъда замина фароҳам меоварад. Санъати мусиқӣ ба ташаккули сифатҳои маънавӣ-ахлоқии ҷавонон кӯмак мекунад. Самаранокии ин раванд аз қобилият ва маҳорати мутахассисони муассисаҳои фарҳангӣ вобаста аст.

Агар корманди муассисаи фарҳангӣ донандаи хуби ҷаҳони мусиқӣ бошад, ҳамон қадар таъсири тарбия меафзояд, яъне:

– самаранокии фарҳанги мусиқӣ аз қобилиятҳои санъатшиносии шахсе, ки мусиқиро таълим медиҳад, вобаста аст. Яъне, то кадом андоза худи ӯ аз олами санъат воқиф аст ва то кадом андоза қодир аст, ба шахс бо тамоми маҳорати худ зебоиҳои олами мусиқиро тарбия намояд;

– таъсири муваффақонаи фарҳанги мусиқӣ ба рушди ҳамаҷонибаи шахс бо истифодаи усулҳои педагогӣ алоқаманд аст;

– педагоге, ки олами мусиқиро медонад, шогирдро аз таъсири омилҳои манфӣ муҳофизат карда метавонад, яъне ба шогирдон роҳҳои аз монаҳои зиндагӣ ба осонӣ раҳо шуданро меомӯзонад.

Тарбиятгарро зарур аст, ки дар вучуди ботинию зохирии наврасону ҷавонон зебогиҳои ҳаёт ва боигарии маънавию ахлоқиро парвариш диҳад [4, с.63].

Қисмати асосии фарҳанги мусиқӣ ин анъанаҳои эҷодии мусиқии мардумӣ мебошад. Асбобҳои халқӣ дар ҳаёти ҳаррӯза ва дар намоишномаҳои консерти мавқеи устуворро касб кардаанд, ки дар ташаккули арзишҳои маънавий-ахлоқии ҷавонон нақши созгор доранд.

Асбобҳои халқӣ интиқолгари арзишҳои маънавий ва иқтисодии эҷодии мардумӣ ба наслҳои оянда буда, дар ҳалли масъалаҳои тарбия, арҷ гузоштан ба фарҳанги халқии суннатӣ ва “беғона” нагаштан дар раванди ҷаҳонишавӣ мусоидат мекунанд.

Раванди корҳои созандагӣ дар кишвари мо бо ташаббусҳои пайвастаи Пешвои миллат саҳт алоқаманд аст [8, с.76]. Бо ташаббуси Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон солҳои 2019-2021 «Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» эълон гардида буд.

Аҳамияти таърихӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоии солҳои мазкур дар он аст, ки он ба рушди минбаъдаи ҳунарҳои мардумӣ, эҳёи ҳунарҳои хонаводагӣ, ҳифзи намудҳои мавҷудаи ҳунарҳои мардумӣ, навсозӣ бо назардошти имкониятҳои муосир, дониши ҳикмати халқӣ, ки дар зерин гулҳои ороиши маҳсулоти ҳунармандии миллии пинҳон гардидааст, замина гузошт. Ҳамаи ин дар якҷоягӣ баҳри баланд гардидани нуфӯзи ҳунармандӣ таъмини зиндагии шоиста, муносибатҳои иҷтимоӣ ва тарбиявӣ мусоидат мекунанд.

Дар системаи арзишҳои маънавии мардуми тоҷик ҳунар ҳамчун як наъви меҳнат мавқеи меҳварӣ дорад... [9, с.5].

Тараннуми ҳунарҳои мардумӣ дар муассисаҳои фарҳангӣ ҷойгоҳи хос дорад. Ва дар бисёр ҷорабиниҳо истифода намудан аз ҳунарҳои мардумӣ ба баланд бардоштани маънавиёти насли наврас ва самаранокии кор таъҷиб мебахшад. Мардуми тоҷик аз қадимулайём ҳамчун миллати созандаву ҳунарманд ва эҷодкор дар байни дигар халқҳо шинохта шудааст.

Ҳунарҳои мардумӣ, мувофиқи мансубияти иҷтимоии худ, вазифаҳои гуногунро иҷро мекунанд, ки яке аз онҳо вазифаи намояндагӣ мебошад. Маҳз ба шарофати ҳунарҳои миллии имконият фароҳам оварда мешавад, ки миллат ва давлат ба ҷомеаи ҷаҳонӣ ба қадри кофӣ муаррифӣ гардад. Ҳар сайёҳе, ки ба мамлакати мо ташриф меорад, мекушад, то ягон ашёи бо ороиши миллии зиннатӣ фаро бо худ барад. Як чизи хурд, ки бо дасти касиб сохта шудааст, қадри астам, фарҳанг, зиндагӣ, фалсафаи халқӣ тоҷикро ба оламиён нишон диҳад.

Вазифаи дигари ҳунармандӣ ин баланд бардоштани сатҳи иҷтимоии оила, ҳалли мушкилоти иҷтимоӣ, аз ҷумла бо ҷои кор таъмин кардани мардум мебошад.

Инчунин, ҳунарҳои мардумӣ, анъанаҳо ва маросимҳо меъёрҳои муайяни иҷтимоиро инъикос мекунанд, ки барои нигоҳ доштани нерӯи

фарҳанги миллӣ дар шароити муосир муҳим буда, дар ин замина, тарбияи маънавӣ-ахлоқии ҷавонон низ ҳалли ҳудро меёбад.

Бояд зикр намуд, тамоми тадбирҳое, ки барои манфиати инсон вучуд доранд, моҳияти тарбиявӣ дошта, баҳри боло бурдани фарҳанги маънавии мардум судманданд. Ҳунармандӣ ин тарбиятгари ҳуди ҳунарманд, инъикоскунандаи эътиқод, ҳувияти миллӣ ва фалсафаи ӯ мебошад. Аз ин рӯ, маҳсулоти ҳунармандӣ хосиятҳои хос, ранг ва фазилати ҳудро доранд.

Воситаи муҳимми ҷалби ҷавонон ба меҳнат дар ниҳоди онҳо ҷой намудани меҳру муҳаббат нисбати ҳунарҳои мардумист, ки ҷанбаҳои маънавият, эҷодкорӣ ва асолати шахсро дар ҳеш ниҳон дорад.

Ривож ва вусъат додани ҳунарҳои мардумӣ яке аз самтҳои муаррифии миллат ва давлат дар сатҳи ҷаҳонӣ буда, аз ҷониби дигар ҷанбаҳои тарбиявиро низ доро мебошад. Аз ин рӯ, саъю кушиш бояд кард, ин фарҳанге, ки аз ниёгонамон, то ба мо мерос мондааст, ҳифз, рушд ва афзоиш ёбад.

Бояд қайд кард, ки мардуми тоҷик таърих ва тамаддуни қадима дошта, барои пешрафти фарҳанги ҷаҳонӣ хизматҳои шоиста намудааст. Аз ин рӯ, ҷавонро шинос намудан бо таъриху тамаддун, урфу одат ва анъанаҳои миллӣ ба нафъи қор буда, дар ин росто, тарбия намудани онҳо, ки яке аз вазифаҳои муассисаҳои фарҳангӣ ба шумор меравад, мавриди дастгирӣ ва пуштибонист.

Ҳамин тариқ, фаъолияти муассисаҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар даврони истиқлол ба ду қисм, яъне ҷанбаи манфӣ ва мусбат тақсим кардан мумкин аст.

Хусусиятҳои манфӣ дар он аст, ки муассисаҳои фарҳангӣ дар баъзе ҷойҳо қомилан фаъолияти ҳудро қатъ кардаанд. Муассисаҳои фарҳангӣ – клубҳо, китобхонаҳо, осорхонаҳо ва театрҳои халқӣ (аз ҷумла гурӯҳҳои худфаъолияти бадеӣ) қудрати вазифаҳое, ки дар даврони Шӯравӣ дар самти тарбияи маънавӣ-ахлоқии ҷавонон иҷро мекарданд, аз даст доданд. Ва ин амал ба беқурбшавии ин муассисаҳо оварда расонид. Аз ин рӯ, дигар ҷавонон ба муассисаҳои фарҳангӣ ташриф намеоварданд. Дар солҳои аввали истиқлол, баҳусус муассисаҳои клубӣ зарари ҷиддӣ دیدанд. Пӯшида нест, ки пас аз ҷанги шаҳрвандӣ, муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ ва клубҳои варзишӣ зери таъсири гурӯҳҳои ҷиноятпеша қарор гирифтанд.

Баъзе муассисаҳои фарҳангиро роҳбарони хоҷагиҳо ба фурӯш бароварданд. Қисми дигар ҷойи муайян қардани муносибатҳои иҷтимоӣ, муноқишаҳои гурӯҳӣ, нуқтаҳо барои фурӯхтани нӯшокиҳои спиртӣ, паҳн қардани маводи муҳаддир ва ғайра таъдил дода шуданд. Дар биноҳои муассисаҳои клубӣ «дискотекаҳо» ташкил қарда шуданд (дар зери қалмаи «дискотека» мардум, пеш аз ҳама, ҷои нашъамандон, майзадагон ва гурӯҳҳои ҷинояткорро мефаҳмиданд), ки ин як навъ тақлид ба фарҳанги ғарбиён буд. Ин раванд, албатта, як зарба ба тафқур, фаҳмиш ва арзишҳои миллӣ ва ахлоқии ҷавонон мезад.

Пас аз истиқлол ҳадафҳо, вазифаҳо ва моҳияти муассисаҳои фарҳангӣ тамоюли нав қасб намуд. Онҳо макони тараннуми арзишҳои миллӣ, фарогирии таърих, фарҳанг ва урфу одатҳои мардумӣ

гардиданд. Имконияти пешбурди тиҷорат, қорҳои роҳбарӣ, ҳуҷҷату ҳуҷҷатнигорӣ бо забони давлатӣ низ фароҳам оварда шуд. Дар муассисаҳои фарҳангӣ ҷашнҳои миллий ба мисли Наврӯз, Меҳргон, Сада ва идҳои давлатӣ – Истиқлоли давлатӣ ва Ваҳдати миллий таҷлил карда мешаванд.

Ҳамин тариқ, муассисаҳои фарҳангии ҷумҳурӣ баҳри баланд бардоштани сатҳи маънавияти аҳоли, баҳусус ҷавонон, як қатор қорҳои назаррасро анҷом дода истодаанд. Ҷой додани арзишҳои миллий дар зехни насли наврас ва ҷавонон қори мунтазам ва мудавоми фарҳангии ну зиёиёни ватанӣ мебошад.... [10, с.28].

Адабиёт

1. Гегель, Г.В. Философия духа. Энциклопедия философских наук / Г.В. Гегель. – Москва: Мысль, 1977. – Т.3. – 471 с.
2. Дамдоров И. Сози гижак ва навҳои он / И. Дамдоров. Паёмномаи фарҳанг. – №2 (54). – 2021. – С. 72-79.
3. Кант о природе и функции искусства [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://intencia.ru/Pages-view-683-3-1.html>.
4. Қодиров Ф. Ҳунарои мардумӣ-омили тарбияи завқи бадеӣ / Ф. Қодиров. – Душанбе – 2014. – 143 с.
5. Қодиров Ф. Фарҳанг омили эҳёи рағбатҳои туристӣ // Ф. Қодиров / Осор. – Душанбе – 2014. – С. 447-456.
6. Леонтев А.Н. Избранные психологические произведения / А.Н. Леонтев. – Москва: Педагогика, 1983. – 392 с.
7. Музыкальная культура и народные музыкальные инструменты таджиков [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.vfarhang.tj/index.php/ru/deyatelnost/kategorii/vysokoe-iskusstvo/298-muzykalnaya-kultura-i-narodnye-muzykalnye-instrumenty-tadzhikov> (дата обращения 25-07-2018).
8. Муродӣ М. Нақши публитсистика дар ташаккули афкори созанда // М. Муродӣ / Паёмномаи фарҳанг №1 (53). – 2021. – С. 75-87.
9. Муҳаммадӣ А. Мафҳуми “арзиш” дар контексти фарҳанги анъанавӣ // А. Муҳаммадӣ / Паёмномаи фарҳанг. – №3 (51). Душанбе – 2020. – С. 14-20.
10. Нуров Н. Фарҳанги миллий ва воқеиятҳои замони имрӯза // Н. Нуров / Паёмномаи фарҳанг. №4 (52). – Душанбе – 2020. – С. 28-36.
11. Платон. Соч.: В 3 т. – М.: Мысль, 1994. – Т.3. – 654 с.
12. Тоҷов Н. Ҳусейнов М. Тоҷов М. Фарҳангшиносӣ / Н. Тоҷов. – Душанбе: ЭР-граф, 2012. – 295 с.

Табаров Н.

КУЛЬТУРА КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ МОЛОДЕЖИ

В статье показано создание условий для формирования духовно-нравственных ценностей молодежи в учреждениях культуры.

Культурные учреждения, регулирующие действия, поведение, творчество и нравственность личности, не могут давать желаемых результатов без организационно-педагогических условий.

Цели и задачи культурной деятельности реализуются ее содержанием. В процессе культурной деятельности участники взаимодействуют в каждой роли.

Их межличностные отношения в процессе воспитания имеют особый характер. В первую очередь участники взаимодействуют и получают начальное ощущение. Во-вторых, происходит взаимодействие и формирование ценностей.

Поэтому эффективность образовательного процесса зависит от правильного знания психолого-педагогических основ и использования педагогических методов участниками, особенно молодежью, посещающей учреждения культуры.

Роль музыки, которая используется в различных учреждениях культуры, вносит весомый вклад в воспитание и формирование духовно-нравственных ценностей молодежи.

С начала независимости и по сей день в культурных учреждениях проводятся различные культурные мероприятия, такие как: «Андалеб», «Парасту», «Таджикистан – моя Родина», «Наука – свет знаний» и др., которые создают благоприятную среду для формирования духовно-нравственных ценностей молодежи. Эти конкурсы и фестивали имеют свои воспитательные аспекты и вдохновляют молодежь на правильный жизненный путь, дружбу, товарищество, доброту, любовь к национальным ценностям, человеколюбие, трудолюбие и т.д.

Ключевые слова: образование, ценности, духовность, нравственность, культура, молодежь, общество, дружба, забота, патриотизм, мастерство, творчество, искусство, музыка, глобализация.

Tabarov N.

CULTURE AS A FACTOR IN THE FORMATION OF SPIRITUAL AND MORAL VALUES OF YOUTH

The article deals with the creation of conditions for the formation of spiritual and moral values of youth in cultural institutions. Cultural institutions regulating the actions, behavior, creativity and morality of the individual cannot give the desired results without organizational and pedagogical conditions.

The goals and objectives of cultural activity are realized by its content. In the process of cultural activity, participants interact in each role. Their interpersonal relationships in the process of education have a special character.

First of all, the participants interact and get an initial feeling. Secondly, there is interaction and the formation of values.

Therefore, the effectiveness of the educational process depends on the correct knowledge of the psychological and pedagogical foundations and the use of pedagogical methods by participants, especially young people visiting cultural institutions.

The role of music, which is used in various cultural institutions, makes a significant contribution to the education and formation of spiritual and moral values of young people.

Since the beginning of independence and to this day, various cultural events have been held in cultural institutions, such as: "Andaleb", "Parastu", "Tajikistan Vatani azizi man", "Ilm – nuri ma'rifat", etc., which create a favorable environment for the formation of spiritual and moral values of young people. These contests and festivals have their own educational aspects and inspire young people to the right way of life, friendship, camaraderie, kindness, love for national values, humanity, hard work, etc.

Keywords: education, values, spirituality, morality, culture, youth, society, friendship, care, patriotism, skill, creativity, art, music, globalization.

ТДУ: 37тоҷик+9тоҷик+39тоҷик+391+008

Раҳимӣ Дилшод

ВИЖАГИҲОИ ҲУНАРИ ЗАРДӮЗИИ ҲУНАРМАНДОНИ ТОҶИК

Зардӯзӣ яке аз намудҳои санъати амалии суннатӣ буда, дар байни бисёр халқҳои ҷаҳон, бо усулу технологияи дӯхт ва нақшу нигорҳои хосси этникӣ маъмул мебошад. Ҳунари зардӯзӣ дар фарҳанги суннати тоҷикон аз садсолаҳои пеш вуҷуд дошт. Дар асрҳои миёна он дар шаҳрҳои калонтарини Осиёи Марказӣ – Бухоро, Самарқанд, Хуҷанд, Ҳирот, Балх ва ҷамоаи дигар рушд ёфта, ба Ҳисору Панҷакент, Истаравшан, Исфараю Конибодом низ интиқол ёфтааст.

Зардӯзӣ яке аз тарзҳои гулдӯзист, ки бо сӯзану риштаҳои заррин дар болои матоъ анҷом дода мешавад. Раванди зардӯзӣ дар дуқони маҳсули росткунҷа сурат мегирад, ки астар ва аз болои он матои маҳмал дар дуқон насб шудаанд. Нақшҳоро дар болои коғази саҳт ё картон кашида, сипас бо қайчӣ онҳоро бурида, ба болои матоъи маҳмал гузошта, аз болои он риштаҳои зарринро меҷӯзанд. Барои ороиши иловагии нақшҳои зардӯзишуда инчунин аз муҳраҳои рангин, ойнача ё пулакчаҳои раҳшон, сими борикӣ печон истифода мебаранд.

Бо ҳунари зардӯзӣ, маъмулан, ҷомаҳои мардонаву занону, курта, пойҷома, тоқӣ, рӯймол, парда, болишт, чойникпӯш ва ғайра оро дода мешаванд.

Дар нақшу нигори зардӯзӣ орзуву омоли мардум, унсурҳои тасаввуроти асотирӣ, олами набототу ҳайвонот тавассути рамзҳои ифода меёбанд. Нақшу нигори дар санъати зардӯзӣ истифодашаванда ба навъҳои гуногун ҷудо мешаванд: нақшҳои исломӣ (барг, марғула, лола, садбарг, бутта, гиреҳ ва ғ.), нақшҳои ҷонварон (кабӯтар, хурӯс, товус, тутӣ, булбул, моҳӣ, бузи кӯҳӣ, аспӣ болдор, Симург), нақшҳои ашӣи рӯзгор (наъли асп, тӯмор, коса) нақшҳои ҷандасӣ (доира, секунҷа, ромб), ҷирмҳои осмонӣ (офтоб, моҳ, ситораҳо), падидаҳои табиат (оташ, абр, мавҷи об, шаршара, кӯҳу теппа), нақшҳои катибавӣ, яъне корбурди ҳарфӣ рақамҳо ва калимаю ибораҳо.

Санъати зардӯзиши тоҷикон дар муқоиса бо зардӯзиши кишварҳои ҳамсоя усулҳои дӯхт ва технология, нақшҳо, композиция ва ороиши иловагии хосси худро дорад. Ин вижагиҳо зерин таъсири омилҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ, фарҳангӣ, динӣ, асотирӣ-этноҷодӣ, ҷуғрофӣ ва табиӣ ба вуҷуд омадаанд.

Калидвожаҳо: ҳунармандӣ, зардӯзӣ, Бухоро, тоҷикон, риштаҳои заррин, дуқон, гулдӯзӣ, заминадӯзӣ, нақшҳо, либосҳо.

Тоҷикон аз ҷумлаи он миллатҳои мебошанд, ки дар ғани гаштани санъат ва фарҳанги ҷаҳонӣ саҳми босазо гузоштаанд. Ҷашнҳои Наврӯзу Меҳргон ва Сада, адабиёти оламгири форсу тоҷик, мусиқии суннати “Шашмақом”, ҳунари гулдӯзӣ ва зардӯзӣ, маснуоти заргарӣ, истеҳсоли матоъҳои атласу адрас, алоча, зарбофт, занданегӣ,

каламӣ, бекасаб ва ғайра аз даврони қадим шиноскунандаи номи тоҷикони хунарманд дар ҷаҳон буданд.

Яке аз хунарҳои маъруф ва нозуку таҳаммулталаб санъати зардӯзӣ ба шумор меравад. Зардӯзӣ аз ду калимаи форсӣ-тоҷикӣ: зар – тилло ва феъли дӯхтан, ҳамроҳ бо пасванди калимасозии “-ӣ” таркиб ёфта, номи хунари гулдӯзӣ бо риштаҳои зарринро ифода мекунад. Маъмулан, пасванди калимасозии “-ӣ” бо як-ду калима пайваст шуда, номи касбу хунархоро месозад. Чунончи, адрасбофӣ, кулолӣ, мӯзадӯзӣ ва ғайра. Бояд истилоҳоти зардӯзӣ, зарбофӣ (матоеи зарбофт, зарбафт) нақдадӯзӣ-ро аз ҳам фарқ кард. Калимаи зарбофт ё шакли туркишудаи он – “зарбафт” аз зардӯзӣ тафовут дорад. Зарбофт номи матое мебошад, ки дар бофтани он торҳо аз нахҳои пахтагин ё абрешимин ва пудаш аз риштаҳои заррин (зарпеч) иборат мебошад. Нақдадӯзӣ хунари бо сӯзану нахҳои заррини синтетикӣ дӯхтани баргу гулакҳои хурд дар матои тунук, тӯр ва доқа мебошад. Ин тарзи гулдӯзӣ бештар дар Эрон роиҷ аст.

Таърихи гулдӯзии тоҷикон бо ташаккули ақоиду ҷаҳонбинӣ, хунарҳои дигари ороишӣ, зебоипарастии зебониғории халқи тоҷик вобаста аст. Таносуби систематикӣ тасвиру рамзҳо, нақшу нигор ва интиҳоби рангҳо ба тасаввуроти бостонии ниёғони тоҷикон реша меандозад. Дар нақшҳои зардӯзӣ нишонаҳои дину ақоиди Эрони бостон, мотивҳои асотирӣ ва тасвири зооморфӣ мушоҳида кардан мумкин аст, ки далели қудумати ин хунари нафисаи тоҷикон мебошанд.

Инчунин бояд қайд кард, ки дар тӯли садсолаҳову ҳазорсолаҳо ниёғони тоҷикон – сугдиёну бохтариҳо, сақоихову хоразмиён бо дигар қавму халқҳои минтақа, пеш аз ҳама бо ҳамсояҳои туркҷабр, бо хиндувону арабҳои чиниён ва ақвоми дигар робитаҳои сиёсӣ иқтисодӣ ва иҷтимоӣ фарҳангӣ доштаанд ва ин омилҳо додугирифт ба саноеи нафиса, аз он ҷумла, ба гулдӯзӣ низ таъсири худро расонидааст.

Санъатшиноси маъруф Г. А. Пугаченкова нақшу нигори бостониро таҳқиқ карда, ба хулосае омадааст, ки мотивҳои тасвирии давраҳои неолит, энеолит ва биринҷӣ, асосан, тавассути рамзҳо ифода ёфтаанд, ки дар онҳо мазмуни кулл ба воситаи ҷузъиёт ва воқеият ба воситаи нишонаҳои муҷаррад баён шудаанд. Хидмати ин давраҳо дар он аст, ки онҳо нақшҳоро ҳамчун як навъ санъати тасвирии ороиши эҷод кардаанд, ки нақшҳо ба қонунҳои ҳамохангӣ ва симметрия, мушоҳидаву эҳсоси табиати атроф ва истифодаи муҷарради маъноӣ асос ёфтаанд [8, с.19].

Бостоншиносон ҳангоми ҳафриётҳои археологӣ аз қабрҳои қадима пораҳои либосу матоҳои мунаққашро дарёфт кардаанд, ки бешубҳа аз суннати беш аз якуним ҳазорсола будани гулдӯзӣро шаҳодат медиҳанд. Чунончи, аз ғӯристонии «Иттифок»-и ноҳияи Фархори вилояти Хатлон бостоншиносон порчаи гулдӯзишудаеро пайдо намуданд, ки ба асри III мелодӣ тааллуқ дошта, бозёфти нодир ба шумор меравад. Он ҷӣ боқӣ мондааст, аз як даста матои пахтагини хокистарранги зудшикан иборат мебошад. Ба шарофати малакаи бозсозии А.К. Елкина қабатҳои матои зудшикан боз карда шуда, қариб понздаҳ адад ҷойҳои гулдӯзӣ намудор гаштанд. Аз ҷойҳои

гулдӯзишуда нақши қадимӣ ошкор гашт. Он нақш «дарахти ҳаёт» будааст, ки бо сими маҳини латунӣ дӯхта шуда, бо риштаи аргувонӣ оро ёфтааст. Дар шоҳаҳои борики он гулҳои лӯбиёшакл тасвир шудаанд. Аз ду тараф дар болои дарахт мургон бо нахҳои филизӣ дӯхта шудаанд. Композитсияро се абрпора, ки низ бо нахҳои филизӣ дӯхта шуда, ба тарзи тӯрдӯзӣ ороиш ёфта буданд, зиннат меоданд [5, с. 60].

Мувофиқи сарчашмаҳо, санъати зардӯзӣ аз даврони қадим дар мамлакатҳои Ошурӣ, Бобул, Эрон, Чин, Ҳинд, Рум ва Осиёи Миёна маъмул будааст. Дар Суғди қадим дар либосҳои ашрофзодагону сардорони сипоҳ нақшҳои зардӯзӣ мушоҳида шудаанд. Якчанд манобеи таърихӣ аз рушди ҳунари зардӯзӣ дар Бухорою Самарқанд ва Ҳирот дар асрҳои X-XVI иттилоъ додаанд [12, с.8].

Ватани асосии зардӯзӣ дар Осиёи Марказӣ шаҳри Бухоро ва пешбарандагони ин ҳунар тоҷикон буданд. Тибқи сарчашмаҳо зардӯзӣ дар асрҳои XVII-XIX дар Бухоро рушд ёфта, ба авҷи олӣ расидааст. Дар шаҳрҳои Самарқанд, Тошканд, Ҳирот, Хучанд, Ҳисор, Истаравшан, Исфара, Конибодом, Панҷакент низ зардӯзӣ раванқ ёфта буд, ки аз мактаби зардӯзии Бухоро таъсири хосса гирифта буданд. Дар баъзе аз ин шаҳрҳо гузару маҳаллаҳои зардӯзон мавҷуд буданд [1, с. 51; 9, с. 27-28].

Ҳамчунин асри XX якчанд ҳунармандони зардӯз аз Бухоро ба шаҳри Душанбе кӯчида, бо худ ин санъати нодирро овардаанд. Чуноне ки Е.М. Пешерева қайд кардааст, ҳунарманди тоҷики бухорӣ Яҳё Юсуфов (1874-1956) дар соли 1940 гурӯҳи ҳунармандони тоҷикистониро зардӯзӣ омӯзонида, дар дӯхтани либосҳои саҳнавӣ ва пардаи театр роҳбарӣ мекардааст [7, с. 282]. Ҳамин тариқ, дар асри XX ҳунари зардӯзӣ дар шаҳри Душанбе аз ҳисоби кӯчида омадани ҳунармандон аз шаҳрҳои Бухоро, Самарқанд, Хучанд, Панҷакент, Конибодом, Исфара, Ҳисор ва ғайра рушд ёфта, Душанбе ба маркази зардӯзии ҷумҳурӣ табдил ёфт.

Афзор ва масолеҳи зардӯзӣ як андоза аз асбобҳои гулдӯзӣ тафовут доранд. Барои зардӯзӣ афзорҳои махсус: дукони зардӯзӣ, ки аз “корҷӯб” ва “шамшерак” – чорҷӯбаи андозааш тағйирёбанда иборат аст, пояҳо ё ҳаракҳои чорҷӯба, “тагвор” – матои астар, матои маҳмал ё навъи дигар, ҷӯби патила, риштаҳои заррину нукрагин, риштаҳои пахтагини сафеду сиёҳ вобаста ба матои асосӣ, қолибҳои қоғазӣ, сӯзан, ангуштпона, қайчии қачи “уштургардан” ва маводи ороишӣ истифода мешаванд. Ҷӯби патила чоркунҷаи дарозиаш 15-20 см ва чор бараш 2 см мебошад. Дар гузашта даруни онро кофта, сурбро гудохта, пур мекарданд, то ки андаке вазнин бошад. Риштаи заррин ё симинро ба ҳамин ҷӯби патила мепечониданд ва дар вақти дӯхтан он як навъ вазифаи мокуро иҷро мекард.

Дар Бухоро ҳунарманди қолибсозро “тарҳкаш” меномиданд. Онҳо нахуст нақши матлубро дар қоғази тунук қашида, хаттҳоро бо сӯзан сӯроҳ мекарданд. Сипас қоғази тунукро болои картон гузошта, бо пахта ё латтапора хокаи ангиштро ба сӯроҳиҳо зада, тарҳи нақшро ба картон мегузарониданд. Нақшро дар картон бо қайчии қачи

“уштургардан” мебуриданд. Дар замони қадим қолибҳои чармин низ истифода мешудаанд.

Хунармандони тоҷик имрӯзҳо қолибҳои қоғазиро аз қолабҳои пешина нусхабардорӣ мекунанд ва гоҳе ҳудашон месозанд. Онҳо ба рӯйи қоғази саҳт ё картон нақши гулҳоро бо қалам кашида, онҳоро бо қайҷии хурд, ки нӯғаш андаке қач аст, мебуранд. Чи қадар нақш ағар барои ороиши матоъ лозим бошад, ҳамон қадар қолиб омода мекунанд.

Зардӯзони тоҷик, асосан, нақшҳоро рӯйи матоъи маҳмал зардӯзӣ мекунанд. Дар гузашта зардӯзӣ дар қарбосу доқа, матоъҳои абрешимин, пашмин ва ҳатто болои чармҳои маҳин низ роиҷ будааст. Маҳмалро аз Эрон, Ҳинд, Туркия, Сурия ва баъзе кишварҳои Аврупо ворид мекарданд. Маҳмалҳои рангашон торик, аз он ҷумла, сурху сабз, бунафш ва қабуди баланд бештар ба зардӯзӣ мувофиқ буд ва талаботи зиёд дошт. Барои ҳокимону шахсони доро рӯйи матои зарбофт (парча) нақшҳоро зардӯзӣ қарда, бо сангҳои қаронбаҳо оро медоданд.

Риштаҳои заррин (қалобатун) ва симин (нуқрагин)-ро хунармандони зардӯз бо ёрии зарқарон дастрас мекарданд. То нимаҳои асри XIX риштаҳои зарринро тоҷирон аз Русия, Эрон ва Ҳинд ворид мекарданд. Баъдан ба истехсоли риштаҳои мазкур хунармандони Бухоро ҳудашон машғул шуданд. Онҳо ҳудохтаи тилло ё нуқраро тавассути аз сӯроҳии хурди қирёхта гузаронида, тори борик месохтанд ва пас аз сарду саҳт шуданаш, онро ба наҳи абрешимӣ ё пахтагин ҷунон мепечониданд, ки ҳама ҷойи наҳро мепӯшонид. Баъзан тори зарринро бо наҳи абрешими ранга мечониданд, ки тилою абрешим паҳлуи ҳам намудор шуда, ба ришта тобиши ранга медоданд [12, с. 13].

Ба ҷуз аз инҳо риштаҳои сирф рангаи абрешиминро низ барои пур қардани ҷойҳои алоҳидаи нақшҳо ба қор мебаранд, ки ин амали онҳо “бирешимдӯзӣ” ном дорад. Масалан, даруни нақши баргҳоро бо риштаи сабзи баланд, даруни гулҳоро бо риштаҳои сурху гулобӣ ва арғувонӣ пур медӯзанд. Барои ороиши нақшҳои зардӯзишуда инчунин ниғину пулакчаҳои раҳшон, қубба – доирачаҳои барҷаста аз филизи нуқра, сангҳои қаронбаҳо, ликқак – сими монанди спирал печонидашуда ва муҳраҳои рангаро истифода мекунанд. Ҷунин маводи ороишӣ ба тартиб дар байни нақшҳо дӯхта мешаванд, ки ин амалро “пулакдӯзӣ” меноманд.

Равиши қори зардӯзӣ ҷунин аст: матоъи пахтагинро аз ҷор тарафаш ба ҷорҷӯба бо ресмони латтагин таранг баста, ба болои ду ҳарак мегузоранд, ки он астар ҳисоб мешавад. Ба болои астар матои маҳмал, банот ва ё матои дигареро саҳт кашида, бо кӯкҳои қалон аз ҷор тарафаш медӯзанд. Қолибҳои қоғазиро мувофиқи композитсияи нақш болои маҳмал гузошта, бо риштаи одӣ қанд кӯк зада, устувор мекунанд. Сипас риштаи заррин ё симинро аз болои нақш батақрор гузаронида, дар ҳар дафъа аз ду тарафи зерин нақш бо риштаи одӣ баҳа мезананд. Дар натиҷа нақши қоғазин бо риштаҳои заррин, ки паҳлуи ҳам зич ҳобидаанд, пурра пӯшонида мешавад. Вақте ки ҳамаи нақшҳо

зардӯзӣ мешаванд, барои ороиши бештар дар паҳлуи онҳо ҳар гуна нигину муҳра ва пулакчаҳои рахшон медӯзанд.

Ду навъи зардӯзӣ маълум аст: гулдӯзӣ ва заминадӯзӣ бо риштаҳои заррин. Дар амали гулдӯзӣ риштаҳои зарринро аз болои қолибҳои қоғазӣ медӯзанд ва дар заминадӯзӣ сатҳи матоъ мувофиқи нақш якранг дӯхта мешавад. Дар заминадӯзӣ зардӯзони бухорӣ тарзҳои алоҳидаи кӯкзанӣ доштанд, чунончи, “мавҷ”, “чашми булбул”, “чор дар чор”, “шашхол”, “самбӯса”, “кандакорӣ” ва ғайра [12, с. 15]. Бо истифода ин тарзҳои кӯкзанӣ дар намои матоъи заминадӯзишуда сурати чорхонаву мавҷҳо ва тасвириҳои дигар ҳосил мешуд.

Нақшу нигори зардӯзӣ гуногун мебошанд. Аз қадим нақшҳои исломӣ ба монанди барг, марғула, лола, садбарг, бутта, наъл, қаламфур, кунгура, гирех, мадохил, офтоб, ситора, моҳ, мавҷ, бодом ва ғайра маъмул буданд, ки ҳар кадом маънию рамзҳои худро доштанд. Чунончи, нақшу тасвири бадеии олами растаниҳо ифодаи орзуву омили мардум, аз он ҷумла, сабзиш, фарзанддор шудан, оилаи солим, тандурустӣ, зебӣ, баракату фаровонӣ мебошанд. Ҳамчунин, муғча – рамзи орзуҳои нуҳуфта, рози дил; анор – рамзи фаровонӣ, сернасли; дарахти ҳаёт – оилаву авлоди солим; гулҳои шукуфон рамзи орзуҳои рангин ва муҳаббат мебошанд.

Баъзе узвҳои растани дар гулдӯзиҳо характери асотирӣ дошта, ба мақсадҳои гуногун истифода мешаванд. Масалан, нақшҳои қаламфур ва гули хор бо мақсади ҳимоя аз чашми бад ва сеҳру чоду дар сӯзанию борпӯш, рӯйҷо, болишт, курта ва тоқӣ тасвир меёбанд. Нақши марғулак ё кӯчқорак аслан рамзи бузи кӯҳист, ки дар тасаввуроти мардуми кӯҳистон ҷонвари бегуноҳ ба шумор меравад. Аз ин хотир, ин нақшро низ мардум эҳтиром мегузоранд. Нақши дарахти ҳаёт рамзи устувории оила ва сабзишу нумӯ мебошад ва ғайра.

Агар дар миёнаҳои асри XX нақшу нигорҳои исломии суннатӣ идома ёфта бошанд, дар нақшҳои даҳсолаҳои охир нақшҳои зооморфӣ афзуда истоданд. Чунончи, соли 1960 санъатшиносон Н. Юнусова ва М. Рӯзиев дар яке аз деҳаҳои атрофи шаҳри Хучанд тадқиқот гузаронида, дар як камзӯлчаи бачагона нақши ду мори болои ҳам хобидаро дар шакли салиб дарёфт карданд. Аз таҳлилҳо маълум шуд, ки нақши мор ба мақсади муҳофизати соҳиби либос аз қувваҳои аҳриманӣ ва чашми бад дар камзӯлча тасвир ёфтааст [11, с. 94]. Ҳамчунин вақтҳои охир, нақшҳои кабӯтар, хурӯс, товус, тутӣ, булбул, моҳӣ, бузи кӯҳӣ, аспӣ болдор, паррандаи афсонавии Симурғ, аждар ва дигар ҷонварон дар ороиши либосу ашёи зардӯзӣ истифода мешаванд.

Як силсила нақшҳо ба шаклҳои хандасӣ монанд буда, ба матоъҳои зардӯзӣ таносубӣ, симметрия ва ҳамоҳангиро ато менамоянд. Инҳо иборатанд аз нақшҳои доира, секунҷа, чоркунҷа, ромб, панҷкунҷа, шашкунҷа ва ҳашткунҷаи тез ва кунд.

Корбурди нақшҳои хандасӣ (геометрӣ), чирмҳои осмонӣ (офтоб, моҳ, ситораҳо), падидаҳои табиат (оташ, абр, мавҷи об, шаршара, кӯҳу теппа), ашёи рӯзгор (наъли асп, тӯмор) ва калимаю ибораҳо низ дар маснуоти зардӯзӣ кам нестанд. Бояд қайд кард, ки дар замони Шӯравӣ нақшу нигорҳои марбут ба идеологияи замон ба вучуд омаданд ва то

даврони соҳибистиклолӣ истифода мегаштанд. Масалан, нақшҳои досу болға, ситораи панҷгӯша, нишони давлати Шӯравӣ, матнҳои “сулҳ”, “СССР” ва ғайра.

Дар системаи нақшҳои гулдӯзии тоҷикон, аз он ҷумла дар зардӯзӣ, аз ҷирмҳои осмонӣ Офтоб мавқеи махсус дорад ва ин бесабаб нест. Дар ҳазорсолаҳои пешин ниёгони тоҷикон пайрави дини меҳрпарастӣ (митраизм) буданд ва то имрӯз осори ин ойин дар фолклору адабиёт, санъату рӯзгори тоҷикон боқӣ мондаанд. Офтоб – манбаи ҳаёт, нерӯбахш, гармию равшанидиҳанда ва тибқи асотири митроӣ, эзоди меҳрбахш ба шумор меравад.

Нақшҳои катибаӣ, яъне корбурди ҳарфу рақамҳо ва калимаҳои ибораҳо, ҳарчанд дар асрҳои пешин маъмул буданд, аммо имрӯзҳо мавриди истифодаи васеътар қарор доранд. Агар дар даврони тоинкилобӣ матнҳо ба хатти форсии арабиасос навишта мешуданд, акнун асосан ба хатти маъмулии кириллӣ ва ғоҳе ба ҳуруфи арабӣ ва хатто дар солҳои охир бо алифбои лотинӣ, махсусан, калимаҳои англисӣ ба назар мерасанд. Дар баъзе маснуоти зардӯзӣ, ба монанди чойнамоз, парда ва лавҳаҳои деворӣ, ояту сураҳои Қуръони мачидро низ ҳунармандони хушсалиқа бо риштаҳои заррин медӯзанд.

Яке аз нақшҳои замонавии дигар дар замони имрӯза тасвири зардӯзии нишонӣ парчам ва эмблемаҳо ба шумор меравад. Албатта маснуоти дорои нақшҳои мазкур бештар ба сифати армуғон таҳия мешаванд.

Ҳунармандони зардӯз маҳсулоти гуногун, сар карда аз сару либос то ашёи рӯзгорро зардӯзӣ мекарданд. Чунончи, дар асрҳои XIX-XX зардӯзон ҷомаҳои мардона, тоқӣ, салла, камарбанд, шалвори мардона, мӯза, пайтобаи зардӯзӣ, кафшу маҳсии занона, курта, пойчома, пешонабанд, рӯмолу сарандоз, фаранҷӣ, лӯлаболишт, такяча (болишти чоркунҷаи барои такя), чойпӯш, тахтпӯш, чойнамоз, парда, чодари арӯсӣ, чойхалта, ғилофи корд, зинпӯши асп ва маснуоти дигарро зардӯзӣ мекарданд.

Дар ҷомаҳои фоҳири бухороӣ гиребон, доман, остинҳо ва ду бари ҷома зардӯзӣ шуда, дар тахтапушт нақши калони “тавқ” дӯхта мешуд. Ҳамчунин буришҳои доман аз ду паҳлу бо нақшу нигори хосса оро дода мешуд. Дар ороиши чунин ҷомаҳо усулҳои гулдӯзӣ, заминдӯзӣ, абрешимдӯзӣ ва симдӯзӣ истифода мешуданд. Дар шалворҳои фоҳири мардона танҳо қисмати пойҳо бо зардӯзӣ зиннат меёфтанд. Дар куртаҳои занона одатан гиребону пеши бар бо нақши дарозрӯяи “зеҳи курта” зардӯзӣ мешаванд [7, с. 266].

Имрӯзҳо зардӯзони тоҷик иловатан зардеворӣ, пардаҳои сахнаҳои театру консертӣ, пардаҳои толорҳои рестуронҳо ё ба истилоҳи мардум “тӯйхонаҳо”, чодари арӯсӣ, чойникпӯшак, бодбезак, ҳамён, кӯлбор (сумка) ва ғайраро зардӯзӣ мекунанд.

Зардӯзони маъруф дар шаҳри Душанбе Б. Аҳророва, Б. Аҳмадова, М. Ҳабибова, М. Ҳайдарова, М. Қаюмова, дар Хучанд Б. Ҷумаева, С. Акбарова, Т. Холиқова, Г. Бозорова, Г. Пиримқулова, дар шаҳри Истаравшан Мағфират ва Дилрабо Адхамоваҳо ва даҳҳо ҳунармандони дигар ба зардӯзӣ машғуланд. Ҳоло дар баъзе факултетҳои мактабҳои олии, коллеҷу омӯзишгоҳ ва марказҳои

хунармандӣ нозуқиҳои санъати зардӯзӣ ба ҷавонон омӯзонида мешавад.

Адабиёт

1. Ашрафи, М.М. Средневековый костюм таджиков XII-XVII веков (по данным миниатюрам) / М. Ашрафи. – Душанбе: Шарки озод, 2002. – 64 с.
2. Бобозода, М., Ҳазраткулов М. Зардӯзӣ // Энциклопедияи Истаравшан / Сармуҳаррир Амиршоҳӣ Н. – Душанбе: СИЭМТ, 2021. – С. 155-156.
3. Емельяненко, Т.Г. Искусство вышивки у таджиков // Таджики: история, культура, общество / Рахимов Р.Р. (сост.). – Санкт-Петербург: Музей антропологии и этнографии им. Петра Великого (Кунсткамера), Институт исмаилитских исследований, 2014. – С. 321-341.
4. Исоева-Юнусова, Н. Гулдӯзии тоҷикӣ (Таджикская вышивка) / Н. Исоева-Юнусова. – Москва: Искусство, 1979. – 130 с.
5. Майтдинова, Г. История таджикского костюма / Г. Майтдинова. – Душанбе, 2003. –Т.1. – 280 с.
6. Носирова, Л. Рушди касбу хунарҳои анъанавии бонувон дар Тоҷикистон / Л. Носирова. – Душанбе: Аржанг. – 2018. – 192 с.
7. Пещерева, Е.М. Бухарские золотошвейи // Сборник музея антропологии и этнографии / Е. Пещерева. – М.-Л., 1955. – Т.ХVI. – С. 265-282.
8. Пугаченкова, Г.А. Искусство Туркменистана / Г. Пугаченкова. – Москва: Искусство, 1967. – 342 с.
9. Рахимов, Д. Вазъи фарҳанг ва хунар дар Бухорои асри XVI /Д. Раҳимӣ // Паёмномаи фарҳанг, №4 (40), 2017. – С. 22-31.
10. Ремпел, Л.И. Далёкое и близкое: страницы жизни, быта, строительного дела, ремесла и искусства Старой Бухары / Л. Ремпель. – Ташкент, 1981. – 304 с.
11. Рӯзиева, М. Зардӯзӣ / китоби дарсӣ барои муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ / М. Рӯзиева, М. Мухаммедсаидова. – Хучанд: Нури маърифат, 2019. – 196 с.
12. Сидоренко, А.И. Золотое шитье Бухары / А. Сидоренко, А. Артыков, Р. Раджабов. – Ташкент: Издательство литературы и искусства имени Гафура Гуляма, 1981. – 112 с.
13. Традиционный костюм и украшений Худжанда (XIX-XX вв.) / Составитель Хакимов Н. – Худжанд, 2004. – 94 с.

Раҳими Дилшод

ОСОБЕННОСТИ ЗОЛОТОШВЕЙНОГО ИСКУССТВА ТАДЖИКСКИХ РЕМЕСЛЕННИКОВ

Золотое шитьё является одним из видов традиционного прикладного искусства, которое популярно среди многих народностей мира благодаря своим местным и этническим особенностям. Это изящное искусство, имеющее многолетнюю историю, отражающую

внутренний мир ремесленника, традиционные знания, убеждения и чаяния простых людей, в том числе и в таджикской культуре.

История таджикской золотой вышивки переплетена с развитием мировоззрения и другими видами декоративно-прикладного искусства, отражая также восприятие красоты таджикского народа. Системные пропорции изображений, символов, узоров и выбор ткани исходят от древних представлений предков таджиков. В картине таджикской золотошвейной вышивки мы видим признаки древнеиранской мифологии, религии и верований, таинственные мотивы и зооморфные образы, которые свидетельствуют о древности этого изящного искусства.

Археологи во время раскопок на территории Таджикистана в древних могилах обнаружили предметы одежды и ткани с вышивкой, что свидетельствует о более полутора тысячелетней истории вышивок. Например, из могильника села Иттифок в Фархорском районе Хатлонской области археологи обнаружили фрагмент вышивки, датируемый III веком нашей эры, данная находка является очень редкой. То, что сохранилось, представляло собой пухлую пачку сероватых фрагментов хлопчатобумажных тканей. Благодаря искусству реставратора А.К. Елкиной, стало возможным отделить один слой от другого, из толстой пачки ломкого текстиля появилось около полутора десятков фрагментов, размером с ладонь и более мелких. При сопоставлении фрагментов раскрылся древний орнамент вышивки. Это было «дерево жизни», вышитое тонкой латунной проволокой и окрашенным пурпуром. Его тонкие веточки заканчивались цветами бобового растения. В верхней части «дерева» по обеим сторонам металлом были вышиты птицы. Композицию венчали три облачка, вышитые металлом и заполненные мережкой.

Существуют также много примеров золотошвейной вышивки, изображенных в миниатюрах и иллюстрациях художественной литературы, которые дошли до нас. Начиная с XV – XVI веков женская одежда украшалась вышивкой с применением золотошвейной техники. Платья украшались золотошвейной вышивкой на груди, плечах и спине.

В настоящее время ремесленное искусство золотого шитья развивается в городах Душанбе, Худжанде, Пенджикенте, Гиссаре, Истаравшане, Канибадаме и других городах и районах Республики Таджикистан, которое имеет некоторые сходства и различия с традициями золотошвейного шитья Бухары и Самарканда.

Вышивкой золотыми нитями обычно украшают джома – верхнюю мужскую одежду, женские платья, тубетейки, платки, верхнюю одежду наряда невесты, подушки и другие вещи.

В золотошвейных изделиях символические образы и мифологические орнаменты о природе окружающей среды и космоса выражают надежды и чаяния людей. Каждый узор, вышитый на ткани, имеет свое название и значение: например, солнце, цветок, чаши, ладонь, цветок граната, лист ивы, миндаль, мак, базилик, соловей, павлиний хвост, луна, звезды и т.д.

Золотое шитьё каждой местности страны имеет свою особую конструкцию и композицию, начиная от вида ткани, позолоченных ниток и заканчивая узорами. Это многообразие появилось в

результате социально-экономических, культурных, религиозных, географических и природных факторов.

Ключевые слова: ремесленничество, золотое шитьё, Бухара, таджики, золотые нити, станок, вышивание, сплошной зашив, узоры, одежда.

Rahimi Dilshod

FEATURES OF GOLD EMBROIDERY ART THE TAJIK ARTISANS

Gold embroidery is one of the types of traditional applied art, which is popular among many nationalities of the world due to its local and ethnic characteristics. This is a fine art that has a long history, reflecting the inner world of the craftsman, traditional knowledge, beliefs and aspirations of ordinary people, including in Tajik culture.

The history of the Tajik golden highway is intertwined with the development of a worldview and another kind of decorative and applied art, as well as from the perception of the beauty of the Tajik people. The system proportions of images, symbols, patterns and the choice of fabric come from the ancient ideas of the ancestors of the Tajiks. In the picture of Tajik gold embroidery, we see signs of ancient Iranian mythology, religion and beliefs, mysterious motifs and zoomorphic images that testify to the antiquity of this fine art.

Archaeologists during excavations in ancient graves found items of clothing and fabrics with embroidery, which testifies to more than one and a half thousand years of embroidery history. For example, from the burial ground of the village of Ittifok in the Farkhor district of the Khatlon region, archaeologists discovered a fragment of embroidery dating from the III century AD, this find is very rare. What remained was a plump bundle of grayish fragments of cotton fabrics. Thanks to the art of the restorer A.K. Elkina, it became possible to separate one layer from another-about a dozen fragments, palm-sized and smaller, appeared from a thick bundle of brittle textiles. An ancient ornament is revealed in the embroidered places. It was a "tree of life" embroidered with fine brass wire and dyed purple. Its thin twigs ended in the flowers of a legume plant. Birds were embroidered in metal on both sides of the upper part of the "tree". The composition was crowned with three clouds, embroidered with metal and filled with an earring.

There are also many examples of gold embroidery depicted in miniatures and illustrations of fiction that have come down to us. Since the XV-XVI centuries, women's clothing has been decorated with gold embroidery techniques. The dresses were decorated with gold embroidery on the chest, shoulders and back.

Currently, gold embroidery craft is developing in the cities of Dushanbe, Khujand, Panjakent, Hisar, Istaravshan, Kanibadam and other places of the Republic of Tajikistan, which has some similarities and differences with the traditions of gold embroidery in Bukhara and Samarkand.

Gold threads are usually decorated with joma – men's outerwear, women's dresses, skullcaps, handkerchiefs, bride's top dresses, pillows, and other things.

In gold embroidery, symbolic images and mythological ornaments about the nature of the environment and the cosmos express the hopes and aspirations of people. Each pattern embroidered on the fabric has its own name and meaning: for example, the sun, the flower of the thicket, palm, pomegranate flower, willow leaf, almond, poppy, basil, nightingale, peacock tail, moon and stars, etc.

The gold embroidery of each locality of the country has its own special design and composition, ranging from the type of fabric, gilded threads to patterns. These varieties have emerged as a result of socio-economic, cultural, religious, geographical and natural factors.

Keywords: handicraft, gold embroidery, Bukhara, Tajiks, golden threads, tool, embroidery, solid sewing, patterns, clothing.

ТНУ: 37точик+8точикф+39точик+9точик+008+398точик
Фарангиси Фарзон

ОБРАЗИ ЗАНИ ЗЕБО ДАР СЕ ВАРИАНТИ ЯК АФСОНА

(Дар мисоли афсонаи тоҷикии «Дилором»)

Дар мақола оид ба тасвири идеалӣ ва муболиғавии зани бениҳоят зебо, бо хусусиятҳои мушобеҳ дар се варианти афсонаи халқии тоҷикии «Дилором» мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтааст. Зимни таҳлилу баррасӣ муаллиф кӯшидааст, то ҳамоҳангии сюжет ва тасвири мӯ ба мӯи зебогии образи асосӣ, аз ҳусни оламгири худ мағрур будани ӯ ва дар баробари ин, ҷанбаи ягона доштани ин се афсона, вобаста ба хати сюжет, мотив ва портрети қаҳрамон, дигар шудани номи қаҳрамони асосӣ бо сабабҳои мухталиф, аз қабилӣ аз даҳон ба даҳон гузаштан, иваз шудани замону макони гуфтани афсона ва илова шудани мотивҳои нав дар робита ба ин сабабҳои ҳамаҷониба инъикос намояд.

Образи зан дар афсонаҳои тоҷикӣ аксаран тимсоли покию зебоӣ ва порсӯй тасвир шуда, хонандаро шефтаи ҳусну латофати бемисл ва ақли расои қаҳрамони тасвиришуда мегардонад. Қаҳрамонҳои асосии аксари афсонаҳои тоҷикӣ занон буда, бештари онҳо бениҳоят зебо тасвир шудаанд ва дар радифи ин зебоӣ иффату покизагӣ ва заковати онҳо махсус зикр шудааст, ки гӯянда (ё нигоранда) хонандаи шунавандаро водор месозад, то ба беназиру нотакрор будани қаҳрамонҳои бовар кунад.

Образи зани зебо дар се афсонаи халқии тоҷикӣ: «Робияи чилгазамӯӣ», «Фариштамоҳи зебою доно» ва «Дилором» возеҳ ва амиқу дақиқ тасвир шуда, ҳусни нестандарҷаҳони қаҳрамони асосӣ нақши бориз дар ҷараёни сюжети афсона дорад. Яъне ҷонбозиҳои ошиқони ҳусни оламсӯзи Дилором, Фариштамоҳ ва Робия дар ҳоле оғоз мешавад, ки аксаран ин хубрӯёнро надида, яке аз рӯйи овозаи мардум, дигарӣ аз тамошои нигораи девори хонаи пинҳонии падар ва сеюмӣ аз рӯйи гурури шохзодагӣ дар орзуи дидори ин занҳои фариштаосо мегардад.

Мавриди зикр аст, ки образи қаҳрамони асосӣ, дар ин афсонаҳо, ниҳоят барҷаста тасвир ёфтааст. Зан аз ҳусни оламгираи мағрур аст

ва ба хотири зиёд шудани талабгорунаш, ҳар рӯз барои «равған рехтан» бар оташи шиқи ҳаводорунаш ба шах мебарояд, то аз нури ҷамлаш мардумро бенасиб нагардонад.

Калидвожаҳо: афсона, фолклор, қаҳрамон, персонаж, Дилором, Робияи чилгазамӯӣ, Фаршитамоҳ, хатти сюжет, мотив, таърих, расму оин, зан.

Инсонии давраи ибтидоӣ, вобаста ба дарки ҳаводис, аввалин боварҳои худро дар шакли устура, яъне ривоёт оид ба худоён, ба вучуд овард ва ҳамин тариқ, аввалин унсурҳои эҷодиёти даҳонии халқ - фолклорро асос гузошт.

Дар ҷомеаи башар нахуст адабиёти шифохӣ, яъне фолклор ба вучуд омадааст, сипас адабиёти китобӣ. Фолклор «замонҳое, ки ҳанӯз хат вучуд надошт, пайдо шуда буд. Одамон ғаму шодӣ, орзуо омили хешро даҳонӣ, бадоҳатан дар нақлу ривоятҳо, афсонаю асотир, суруду таронаҳо баён мекарданд. Ин гуфтаҳо аз насл ба насл, аз авлод ба авлод, аз аср ба аср гузашта такмил меёфтанд ва оҳиста-оҳиста жанру намудҳои адабиёти шифохӣ (яъне фолклор) шакл мегирифтанд» [1, с.3].

Дар фолклор аксаран ҳаёлотии ширинии инсон, дунёи рангини зебои саршор аз муҳаббату самимият, орзуҳои амалинашудаи халқ дар роҳи мубориза бар ноадолатиҳои замон ва ғалабаи қувваи некӣ бар бадӣ, ҳамчунин ғолибияти халқи заҳматкаш бар табақаи истисморгар инъикос гардидаанд.

Замони муосир, ки бархӯрди тамаддунҳо унвон гирифтааст, қавму миллатҳои рӯйи оламо ба андеша кардан водор менамояд. Ҳар қавму миллат қадимӣ будани таъриху тамаддуни худро тавассути захираҳои маънавӣ – асарҳои бадеӣ, аз қабилӣ фолклор ва адабиёти китобӣ исбот кардан мехоҳад. Дар ин раванд, таҳқиқи эҷодиёти даҳонии халқ, пештар аз ҳама, дар Аврупо шурӯъ шуд. Омӯзиш ва таҳқиқи асарҳои фолклорӣ, махсусан вариантҳои жанрҳои гуногуни ин бахши адабиёти бадеӣ, дар ин қисмати сайёра мавриди тавачҷуҳи олимони намоён қарор гирифт ва мусоидат бар он кард, ки дар ин самт тадқиқотҳои арзишмандии илмӣ таълиф шаванд. Ин тадқиқотҳо барои пажӯҳишгарони дигар мамулик, дар таҳқиқи баррасии жанрҳои гуногуни фолклорӣ замина фароҳам оварданд.

Афсона яке аз жанрҳои маъмулу машҳури фолклор аст, ки аз ҷониби олимони Аврупо, бавижа Русия, ҳамчунин олимони тоҷик мавриди таҳқиқи баррасӣ қарор гирифтааст. Ба ақидаи Стеблин Каменский: «Фолклор ҳанӯз аз замони қадим диққати антропологҳо, муаррихон, лингвистону адабиётшиносону этнографҳо, ҳулоса олимони соҳаҳои гуногуни илмҳои ҷамъиятиро ба худ ҷалб намуда буд. Мероси фарҳангии мардуми манотиқи гуногуни олам вариантҳои гуногун дорад, ки дар шакли шифохӣ аз шахсе ба шахсе, аз насл ба насл ва аз минтақа ба минтақа то ба мо аз қарни асрҳо омада расида, арзиши хеле гарон дорад» [2, с.9].

Афсона дар ҳама даври замон ва зинаҳои тараққиёт ҷамъияти инсонро бо обу ранги махсус тасвир намуда, дар тасаввуроти инсон некиву нақӯкориро парвариш менамояд. Он бештар ҷанбаи тарбиявӣ дошта, шунавандаро ба некию нақӯкорӣ ва меҳнатдӯстӣ раҳнамун

сохта, дар тафаккури кӯдак орзую омоли начибро бедор намуда, нигоҳи нек ба ояндаи дурахшонро бедор месозад. Ин аст, ки равоншиносон афсонаро беҳтарин равиши тарбияи кӯдаки рӯҳан ва ҷисман солим мешуморанд, зеро ҷисми солим бештар баста ба руҳи солим аст. Дар робита ба ин ақида дар илми равоншиносӣ равондармоние бо номи «афсонотерапия» мавҷуд аст, ки як қатор бемориҳои равониро, ки дар замони кӯдакӣ зери таъсири хушунати оилавӣ аз муҳаббати аслии волидайн ва дунёи ширину пур аз афсонаи кӯдакӣ бенасиб мондаанд, бо ин навъи равондармонӣ табобат мешаванд. «Афсонотерапия барои барқарор сохтани бозмондагии равонӣ ва мукамал сохтани ҳолати равонии инсон дар шакли амалӣ бо истифода аз нақли афсона ва водор намудани бемор ба фуру рафтани ба умқи маънии афсона ва беҳтар гардонидани ҳолати хасташудаи равонии бемор мусоидат менамояд» [13].

Азбаски мақолаи мазкур бевосита ба фолклори тоҷикӣ марбут буда, баррасӣ ва таҳлили се варианти як афсонаи тоҷикиро фарогир аст, меҳвари таҳлил ва баҳси мавзӯ муқоисаи қаҳрамондухтарон мебошад. Афсонаҳои халқии тоҷикӣ аз ҷиҳати мавзӯ, мазмун ва мундариҷа асосан ба навъҳои тамсилӣ, сеҳромез, маишӣ ва ишқӣ гурӯҳбандӣ шудаанд, ки афсонаи мавриди назарро метавон ҳам ба гурӯҳи афсонаҳои сеҳромез дохил кард ва ҳам ба гурӯҳи афсонаҳои ишқӣ. Зеро дар афсонаҳои сеҳромез ҳаводис ва қаҳрамонҳои фавқултабиӣ бозтоб шуда, афкори қаҳрамонҳо аз доираи ҷаҳони воқеӣ берун аст ва ҷанбаҳои фантастикиро фарогир мебошад. «Дар афсонаҳои сеҳромез қаҳрамонон бо ёрии сеҳру ҷоду, дуд кардани мӯй, пари ҳайвонот (муш, дев, асп ва ғайра), кордҷаи сеҳрнок ва ғайра ба мақсад мерасанд [5, с.83].

Дар варианти «Фариштамоҳи зебо ва доно», ҷозибасе, ки моро ба олами сеҳр мебарад, ҳусни ҷаззоби шохдухтар аст, ки боиси беҳудӣ ва аз доираи ақл берун рафтани мардҳо ва ҷавонон гардидааст. Ҷамҷунин тасвири лаҳзаҳои хоби ӯ аз ҷониби пиразане, ки Сангсабуру Бобораҳим дар хонааш муваққатан мезистанд, касро мафтунӣ ҳусни ғайритабиӣ мегардонад: «ин равшанӣ нури ҷамоли Фариштамоҳ аст. Ба кадом тараф, ки ӯ рӯ гардонда хоб равад, ҳамон тараф равшан мешавад ва ҳар ҷавонмарде, ки аз ин сир хабар ёбад, ошиқ мешавад» [14, с.134].

Дар ин мазмун тасвири портрети Фариштамоҳ афсункунанда аст, ки ҷинси муқобилро бегуфтугӯ ба худ ҷазб мекунад. Тасвири дигари ишора ба сеҳромез будани афсонаи мазкур портрети аспӣ ҷӯбини Сангсабур мебошад. Ин асп дорои қувваи фавқултабиӣ ва хислату қобилияташ ба ёди хонанда аспӣ сеҳрангези Такшоҳаро меорад, ки «қобилияти ҳам дар замин гаштану ҳам дар само парвоз карданро дошт» [6].

Сеҳрангез будани аспӣ ҷубин дар таъкиди Сангсабур ба Бобораҳим бештар эҳсос мешавад: «агар боло париданӣ бошӣ гӯши рост ва ба поён фаромадани шавӣ, гӯши чапи аспро тоб деҳ» [12, с.47].

Ҷамин тарик, таҳлили образҳои ин афсона агар аз як ҷиҳат далолат ба сеҳромез будани он кунад, аз ҷиҳати дигар ба ишқӣ будани ин афсона гувоҳ аст. Зеро афсонаҳои ишқӣ - маъмултарин ва машҳуртарин гурӯҳи афсонаҳои тоҷикиянд, ки дар ҳазинаи фолклор,

дар баҳши афсона, дар вариантҳои гуногун ҷамъоварӣ ва мавриди баҳрабардорӣ қарор дода шудаанд. Дар қиёс ба афсонаҳои маишӣ дар ин навъи афсонаҳо мо метавонем ҳам тамсилро бубинем ва ҳам сеҳро. Ба ибораи дигар, барои ба мақсад расидани қаҳрамони афсона, гӯянда бо мутобиқат ба диду завқи худ ва аудитория метавонад ҳам тамсил ва ҳам сеҳро ба мундариҷаи афсона ворид созад. Яъне фарқи ин намуди афсонаҳо аз дигар навъҳо дар он аст, ки мавзуи асосиашон ишқи ду дилдода аст ва дар роҳи ба мақсад расидани онҳо ҳар гӯянда як чизеро илова ё ихтисор мекунад. Саҳнаҳои сеҳромез ва тамсил дар аксари афсонаҳои ишқии тоҷикӣ зиёд мушоҳида мешаванд. Намунаи барҷастаи ин навъи афсонаҳои омехта ба тамсил ва сеҳр афсонаи «Сағерадухтар» буда, вариантҳои гуногуни он дар бойгонҳои фолклори ҷаҳонӣ мавҷуд аст.

Интиҳоби ном, мотив, номи қаҳрамон ва ҳаводиси дар афсона рухдиҳанда аз ҷониби гӯянда дар афсонаҳои халқӣ озод аст. Гӯянда дар робита ба ҷаҳонбинӣ ва диду завқи худ ва ҳамчунин таъбу талаби аудитория метавонад чизе аз худ илова кунад, ё агар шунидани ин ё он нуқотро барои аудиторияи шунавандаш нолозим шуморад, метавонад ихтисор намояд. Яъне маҳз бо сабаби моли халқ будани афсона гӯянда озод аст ва метавонад дар доираи хоҳиши худ афсонаро ба сомеон расонад. Аз ин ҷост, ки дар натиҷаи аз даҳон ба даҳон гузаштану дар давраҳо ва манотиқи гуногун гуфта шудани афсонаҳо, вариантҳои гуногуни як афсона ба вучуд омада, аз ҷониби ҷамъоварандагон гоҳо чанд намунаи як афсона дар қолаб ва номҳои гуногун гирдоварӣ шуда, ба фонди фолклор ворид гардидаанд. Сужети афсонаи мавриди назари мо низ мисли сужети дигар анвои осори адабиёти шифоҳӣ дар натиҷаи аз даҳон ба даҳон ва аз замон ба замон, аз як макон ба макони дигар интиқол ёфтани тағйир ёфтааст ва вобаста ба ин, вариантҳо ё худ нусхаҳои гуногунро дар худ касб кардааст. Афсонаи мавриди назар аз ҷониби фолклоршиносон ва гирдоварандагони афсонаҳо дар фонди фолклори тоҷик ва нусхаҳои гуногуни китобҳои «Афсонаҳои халқӣ тоҷик» бо се ном оварда шудааст, ҳарчанд мотив ва номи қаҳрамонҳо якхелаанд. Ин вариантҳо дар фонди фолклори тоҷик бо номҳои «Дилором», «Робияи чилгазамӯӣ» ва «Фариштамоҳи зебову доно» гирдоварӣ шуда, рӯйи чоп омадаанд.

Варианти аз ҳама қадимии ин афсона «Дилором» ном дошта, зимни таҳқиқот ва ҷамъоварии мавод, аз ҷониби муаллифи мақола, ин афсона дар китоби «Афсонаҳои халқӣ тоҷик» (соли 1957) ва «Таджикские народные сказки» (чопи соли 1969) рӯйи чоп омадааст. Вобаста ба мотив ва хати сюжет, ҳамчунин қаҳрамонҳои он метавон ҳадс зад, ки таърихи пайдоиши он шояд ба замони пеш аз ислом рост ояд.

Чустуҷӯҳо нишон дод, ки варианти дигари ин афсона низ мавриди паҷӯшиши фолклоршиносон қарор гирифтааст ва он «Чилгесаойим» ном дошта, бештар дар байни мардуми Хучанду Бухоро маъмул аст. Бо сабаби аз ноҳияи Бойсуни Ўзбекистон ҷамъоварӣ шуданаш, «Чилгесаойим»-ро варианти ўзбекӣ меҳисобанд. Вақте афсонаи «Чилгесаойим»-ро дастрас кардем, маълум гардид, ки он ягон алоқае ба афсонаи «Дилором» надошта, сужет ва мотивҳои

тамоман дигаранд. Ҳатто ба чил гесӯ доштани қаҳрамон хонанда хангоми якумин бор хондани сархати он шубҳа мебарад:

«... Ин бой як зана аз кадом мамлакато рафта-рафта интиҳоб карда мегирад, ки ин зана номаша Чилгесаойим меғуфтен. Ин ҷудо-о-о хусну таровати нағз доштагӣ, зебо будагӣ, холдор будагӣ, бозингар будагӣ. Ҳамун чилгес мӯша соз карда, майдекак карда, тахт карда мегаштагӣ...» [15, с.16].

Аз ин тасвир бармеояд, ки Чилгесаойим мисли Дилором дарозгесӯ ва чилгесӯ набудааст. Зеро мӯйе, ки чил кокул аз он бофанд, ҳеч гоҳ «майдекак» намешавад. Бар зами ин Чилгесаойим алорағми Дилором духтари шоҳ набуда, ҳатто аз кадом авлод буданаш маълум нест. Ва аз ҳама муҳим, образи Чилгесаойим на чун образи зани зебо, балки зани қурбонӣ ва вафодор тасвир шудааст. Зеро дар аввал шавҳараш дар вақти мастӣ ўро дар кӯҳу биёбон партофта, ҳудаш ба дарбор меравад ва ҳатто баъди ҳушёр шуданаш ҳам худро дар нопадид шудани Чилгесаойим гунаҳгор надониста, ба айшу ишрат идома медиҳад. Дар охири афсона, новобаста аз ҳамаи азобҳои кашидааш, Чилгесаойим шавҳарашро мебахшад ва қабул мекунад. Бинобар ин, мо наметавонем ин афсонаро яке аз вариантҳои Дилором гӯем, зеро дар натиҷаи ҷустуҷӯҳо дар китоби «Афсонаҳои халқи ўзбек» ягон ишорае бобати «Чилгесаойим» пайдо накардем.

Ҷустуҷӯҳо ба мо даст дод, ки дар намунаҳои афсонаҳои ўзбекӣ ба «Дилором» монанд (танҳо бобати дарозии гесӯи шаҳбону) афсонаеро бо номи «Ҳазоргесӯ» пайдо кунем. Ин афсона зиндагии шоҳдӯхтари Марғелон – Ҳазоргесӯро, ки аз рашки се бародараш ба дасти муллои ҳавасбози пире афтида буд, инъикос мекунад [7].

Лозим ба ёдоварист, ки ин афсона ба афсонаҳои «Дилором», «Фариштамоҳи зебову доно» ва «Робияи чилгазамӯй» монанд нест, балки он афсонаи эронии «Нӯшофарини гавҳартоҷ»-ро ба хотир меорад.

Афсонаи «Нӯшофарини гавҳартоҷ» дар қолаби «қисса андар қисса» эҷод шуда, ба афсонаҳои арабии «Ҳазору як шаб» шабеҳ аст ва ҷонбозиҳои шоҳзодаи Чин – Султон Иброҳимро барои ба даст овардани Нӯшофарин бозтоб мекунад. Афсонаи «Нӯшофарини Гавҳартоҷ» мисли афсонаи «Дилором» бо ошиқи зор шудани шоҳзода Иброҳим, аз дидани мусаввараи Нӯшофарин, оғоз мешавад:

«Точирон ба Султон Иброҳим бобати аҷоиботи дар олам дидаашон гуфтанду билохира сари матлаби асосӣ омаданд ва бобати зебогии оламгири Нӯшофарини гавҳартоҷ ба Султон Иброҳим қисса карданд. Вақте дар чехраи Султон Иброҳим нишони шодмониро диданд, яке аз онҳо гуфт:

– Агар Султони ҷаҳон иҷоза диҳад, мо барояш як мусаввараи Нӯшофаринро нишон диҳем.

Султон Иброҳим розӣ шуд. Бозаргонон магар маҳтали ишора буданд, ки зуд аз сандуқчаи ашӣ махсус мусаввараи Нӯшофарини Гавҳартоҷро оварда, ба Султон Иброҳим нишон доданд. Ў дергоҳ ба мусаввара хомӯш нигоҳ карда, билохира аз ҳуш рафт. Ин нишонаи ишқи сӯзону самимӣ ва оламсӯзи Султон Иброҳим ба Нӯшофарини Гавҳартоҷ буд» [11, с. 369].

Шабоҳати «Нӯшофарини гавҳартоҷ» ба «Ҳазоргесӯ» дар он аст, ки назар ба шоҳзода образи зебосанам дар ҳар ду афсона фаъолтар ва часуртар аст. Дар афсонаи «Нӯшофарини Гавҳартоҷ» Султон Иброҳим ба ишқи Нӯшофарин пушти по зада, бо маликаи Фаранг - Хуршеди Оламгир ба айшу нӯш машғул мешавад. Дар «Ҳазоргесӯ» бошад, образи писари шоҳи Қошғар - Шералӣ буздилу тарсу тасвир шудааст ва буздили ӯ ба он оварда расонид, ки Ҳазоргесӯ охируламр насиби шоҳзодаи дигар, арзандаи ҳусни оламгири Ҳазоргесӯ, баҳодури паҳлавон дар тилисми дев гардад. Образи Шералӣ ба хотири мо образи шоҳзода Бобораҳимро меорад, ки мисли Шералӣ ба лиқо ва давлати шоҳии худ мағрур дар гӯшаи хаёлаш ҳам намеовард, ки Дилором (ё Фариштамоҳ, ё Робия) на ба сурати зебои ӯ ва на ба асли шоҳияш тавачҷуҳ дорад, балки Сангсабури меҳнатқарин ва поквичдону дилсафедро ба ҳамсарӣ меҳоҳад.

Аз ин лиҳоз, метавон ҳаде зад, ки «Ҳазоргесӯ» ва «Нӯшофарини гавҳартоҷ» вариантҳои эронӣ ва ўзбекии афсонаи «Дилором» аст, аммо хати сюжет ва мотиви афсонаи «Нӯшофарини Гавҳартоҷ» дар шакли афсонаҳои сеҳромез иншо шуда, мотиви асосӣ на дар акли расои шоҳбону ва «қилро аз ҳамин ҷудо кардан»-и ўст, балки ёрии деу парӣ ва парандаи Рух, ки образаш мисли образи мурғи афсонавии Симурғ дар афсонаи «Нӯшофарини гавҳартоҷ» оварда шудааст, мебошад. Вариантноки дар фолклор як такомули маъмулӣ буда, ба ақидаи муҳаққиқ Шарофат Мирзоева «сюжети осори адабиёти шифоҳӣ баръақси адабиёти навишторӣ дар натиҷаи аз даҳон ба даҳон гузаштан тағйир меёбад ва вобаста ба ин вариантҳо – нусхаҳо пайдо мекунад. Тағйир ёфтани сюжетҳои асарҳои шифоҳӣ яке аз хусусиятҳои асосии осори ин адабиёт ба шумор мераванд ва пеш аз ҳама, ба гӯяндагон он асарҳо алоқаманд аст. Яъне ҳар як гӯянда ин ё он асари фолклориро мувофиқи ақидаю ҷаҳонбинӣ, қувваи ҳофиза, хунари истеъдоди шахсӣ ва шавқу завқи шунавандаи худ, ҳамчунин мутобиқи шароити зиндагӣ ва бо назардошти талаботи давру замон мегӯяд, нақл мекунад ё месарояд» [8, с.26].

Ба ҳамин хотир бисёр ҷузъиёт ва унсурҳои таркибии сюжет ва муҳтавои осори шифоҳӣ, зимни ба амал омадани омилҳои дар боло зикршуда, аз ҷониби халқ (гӯяндагон осори шифоҳӣ) аксаран тағйир меёбад, ки ин омил дар назми шифоҳӣ низ зиёд дида мешавад.

Дар фолклори тоҷик 3 вариант ё худ нусхаи асосии афсонаи «Дилором» вучуд дорад. Онҳоро бо ҳарф ва рақамҳои шартӣ чунин ишора мекунем:

V 01: «Дилором»;

V 02: «Робияи чилгазамӯӣ»;

V 03: «Фариштамоҳ» («Фариштамоҳи зебову доно»).

Барои марбути як афсона будани ин вариантҳо моро лозим аст, ки ҳамгунагӣ, аниқтараш доштани мотивҳои якхелаи вариантҳои гуногуни афсонаро муайян кунем. Дар натиҷаи таҳлил ва муқоисаи сюжетҳои вариантҳои гуногун ба ҳулосае метавон расид, ки афсонаи «Дилором» (ҳарчанд дар байни мардум бештар чун «Робияи чилгазамӯӣ» маъмул аст, аммо нусхаи аз ҳама қадимӣ ва аввалин маротиба рӯйи чоп омада «Дилором» унвон дорад), дорои 13 мотиви

асосӣ мебошад. Тибқи қоида, мотивҳоро бо ҳарфи «М», ки дар се забон (тоҷикӣ, русӣ, англисӣ) як хел хонда мешавад, ишора мекунем:

М01: Дидани Бобораҳим мусаввараи Дилоромро;

М02: Пай бурдани падар аз даромадани Бобораҳим ба хонаи асрорангез;

М03: Исрори Бобораҳим барои рафтан ба мамлакати Дилором;

М04: Сохтани аспӣ чӯбин аз тарафи Сангсабур;

М05: Сӯхтани аспӣ чӯбин дар ҳаво ва беилоҷ мондани Бобораҳим;

М06: Дар бозор дидани Бобораҳим Дилоромро ва кӯшиши бенатичаи ӯ м барои диққати ин зебосанамро ҷалб намудан;

М07: Пинҳонӣ ба ҷустуҷӯи Бобораҳим баромадани Сангсабур;

М08: Ёфтани Сангсабур мӯйи Дилоромро ва роҳро идома додани ӯ;

М09: Шарти шахбону барои ошиқонаш (ин мотив танҳо хосси Фарӣштамоҳи зебову доно аст);

М10: Бой додани Бобораҳим шартро (ин мотив танҳо хосси Фарӣштамоҳи зебову доно аст);

М11: Ғолиб омадани Сангсабур ва исрори ӯ барои Бобораҳимро интиҳоб кардани Дилором (ин мотив танҳо хоси «Фарӣштамоҳи зебову доно» аст);

М12: Дидани Сангсабур ва ба ӯ ошиқ шудани Дилором (ин мотив дар «Фарӣштамоҳи зебову доно» дида намешавад);

М13: Қарори интиҳоби Сангсабур аз ҷониби Дилором ва ноумед шудани Бобораҳим.

Мафҳуми мотив (аз лотинӣ «motive» - ҳаракат мекунонам, ба кор мебарорам) аслан истилоҳи соҳаи мусиқӣ буда, гурӯҳи ритмии аз чанд нота ташкилшударо ифода мекунад ва ин термин аз соҳаи санъатшиносӣ ба адабиётшиносӣ гузашта, дар илми адабиётшиносӣ ба ақидаи Шерер «мафҳуми компоненти минималии адабиёти бадеиро, ки меҳвари асосии ин осорро ташкил медиҳад, ифода мекунад» [9].

Дар робита бо шарҳу тафсири мотивҳо, аз ҷониби муҳаққиқони соҳа, образи қаҳрамони асосии афсонаи мавриди назар зани зебо маҳсуб меёбад, ки дар тасвири пурраи он санъати портретнигорӣ нақши бениҳоят калон бозидааст. Зеро маҳз тасвири бадеии портрети образ ба мо имкон медиҳад, ки қаҳрамонро аз ҳар ҷиҳат хуб шиносем. Тавре огоҳем, дар афсонаҳо образи занон ба чанд гурӯҳ тақсим мешаванд, амсоли зани зебо, зани қурбонишуда, зани доно, зани часур, зан - паҳлавон, зани ҳилагар, зани сеҳргар ва ғайра. Дар ҳар се афсона шохдӯхтар бо ҳусни оламгири хеш менозад, меҳодад бо намоиш додани ҳусни худододи худ ошиқону муштоқони дидорашро сӯзонад ва аз шунидани суханҳои ширин дар васфи ҳуснаш лаззат барад. Дар ҳар се варианти афсона портрети қаҳрамони асосӣ хеле ҷаззоб тасвир ёфта, натавонанд образҳои дигари афсона, балки хонандаро низ мафтун мекунад: «Дидани Дилором имкон дорад, ӯ худаш зуд-зуд дар байни мардум пайдо мешавад: ӯ аз хонааш баромада, дар кӯчаҳои шаҳр каме сайругашт карда, боз ба ҳамон роҳи рост ба қасраш меравад. Бинобар ҳамин ҳам соқинони шаҳри мо то дергоҳ хоб намеравад, ки мабодо Дилором гузараду онҳо надида монанд... ҳама кӯшиш мекунанд, ки ба дидори ӯ мушарраф гарданд, ҳама орзуи дидани рӯйи ӯро доранд, зеро ҳар касе, ки як бор ба рӯйи чун моҳи ӯ

назар андозад, то дер гоҳ хушбахту осудаҳол мегардад. Рӯи ӯ дар миёни анбӯҳи мӯи чилгази сиёҳаш моҳи пинҳоншударо миёни абрҳо мемонад» [4, с.331].

Аз ин тавсиф бармеояд, ки Дилором воқеан ҳам паричеҳра ва нуронӣ будааст. Шояд маҳз чунин қозибанок тасвир ёфтани портрети Дилором бо гузашти замон номи ӯро аввал ба Робияи чилгазамӯй ва баъдан ба Фариштамоҳи зебову доно мубаддал кард. Чун дар тасвири бадеӣ Фаришта, зоте ҳаст, ки аз андомаш нур меборад ва моҳ чун рамзи зебогӣ шинохта шудааст. Воқеан, дар тасвири образ нақши портрет хеле муҳим аст. Дар нигоҳи аввал, вобаста ба таҳлили истилоҳҳои «образ», «персонаж» ва «портрет», чунин ба назар мерасад, ки ин ҳар се истилоҳ дар осори бадеӣ (бавижа осори фолклорӣ) як вазифаро иҷро мекунанд. Аммо дар асл ин тавр набуда, ҳар яке аз ин бахшҳои илми адабиётшиносӣ дар мукамал гардидани сужети асар функцияҳои хос доранд ва маҳз ҳамин функцияҳо онҳоро аз ҳамдигар фарқ мекунонанд.

Образҳо метавонанд мусбат, манфӣ, ҷовид, лаҳзавӣ, субъектӣ, объектӣ, айнан ва маҷозӣ бошанд. Барои пурра ва қозибанок тасвир гардидани образ дар адабиёти бадеӣ, хусусан жанрҳои фолклорӣ аз «лейтмотив (аз олмонӣ. Leitmotiv - мотиви пешбар) - образи бадеии конкретие, ки таҷассумгари маънӣ ва ҳадафи асосии асар мебошад», васеъ истифода мебаранд [3].

Дар афсонаи мазкур ба ҳайси лейтмотив, мусаввараи Дилором дар хонаи асроромези шоҳ аст, ки ҷараёни воқеа ва саргузашти қаҳрамонони афсона аз ҳамон мусаввара оғоз меёбад.

Дар маҷмуъ метавон гуфт, ки образ дар адабиёти бадеӣ, хусусан дар жанрҳои насрӣ тасвири мукаммали характер, шахсият ва мавҷудоти зиндаю ғайризиндаи тасвиршуда мебошад, ки метавонад дар худ ҳам асло таҷассум намояд, ҳам маҷозро, метавонад дар як вақт олами ботиниву зоҳирии қаҳрамонро бозгӯ кунад. Образро метавон ҳатто ба тасвири характери қаҳрамон шиноخت. Яъне бо як ҷумлаи кӯтоҳ мо метавонем маълумоти кофиро дар бораи шахсияти қаҳрамон дарёб кунем. Аммо персонаж ин иҷрокунандаи яқвақтинаи асари бадеист.

Ҳамин тариқ дар дунёи илм, хусусан адабиёт персонаж ба ҳайси таҷассумгари чеҳраи қаҳрамон аст. Барои нишон додони персонажи асар нависанда (дар адабиёти китобӣ) ё гӯяндаро (зимни нақли асарҳои фолклорӣ) лозим аст, ки аз дигар санъатҳои бадеӣ, аз қабилӣ портрет, ташхис, ташбеҳ, тамсил, ва ғ. истифода барад. Яъне мо метавонем, образро бо як ҷумла фаҳмем, ки чигуна аст, аммо барои дарки пурраи персонаж моро лозим аст, ки ба портрет ва характери он диққат диҳем. Аз тасвири бадеии образ мо ба ҷузъияти зоҳирии он ошно мешавем ва аз тасвирии психологии портрет бошад, бо дунёи ботинии қаҳрамон.

Дар афсонаи мавриди назар қарордошта, образи зани зебо дар симои Дилором, тасвири бадеии портрети ӯ аз ҷониби ҳар гӯянда қозибанок буда, шунавандаро воқеан ҳам ошиқи ҷамоли ин шахбону мегардонад. Портрети ӯ дар баробари бениҳоят зебо будан, дар дарки психологӣ чун зани мағрур, худдӯстдор ва ҳатто то андозае

ҳавобаланд мучассам гардидааст. Ин амри табиист, чун аз назари равоншиносӣ дар ботини ҳар инсонии зоҳиран зебо бузургманишӣ ва худдӯстдорӣ мавҷуд аст, ки ба воситаи ин ҳиссиёт шахси мавриди назар меҳаҳад атрофиён, хусусан мутаваҷҷеҳони хуснашро таҳти тасарруфи худ қарор диҳад ва дар асари мазкур қаҳрамони асосӣ – Дилором ба ин ҳадафаш пурра ноил гардидааст. Гузашта аз ин, Дилором дар сурати ноком шудани ошиқони худ, аз ранҷи равонии онҳо низ лаззат мебарад. Ӯ бо вучуди ин қадар харидор доштан меҳаҳад шахси арзандатаринро интиҳоб намояд. Яъне ҳам мағрур аст ва ҳам орзупарвар.

Дар ду варианти аввала шоҳдухтар бо мақсади ёфтани чуфти муносиби худ ба шаҳр мебарояд, то ин ки дар байни харидоронаш ҷавонро пайдо намояд, ки «бо як дидан, дида бо ҳазор дил ошиқи зораш шавад». Аммо Дилором ё худ Робия ҳеҷ гумон надошт, ки шаҳзодаи қалбаш як ҷавони тамоман тасодуфӣ – яъне касест, ки на талабгори хусни ӯст, балки як прототипест, ки барои кӯмаки Бобораҳим баҳри дарёфти қалби Дилором омадааст. Ин рафтори ӯ, то як андоза, ба иззати нафси Дилором расидан буд. Чун Дилором бовар дошт, ки Сангсабур низ мисли ҳазорон ҷавони дигар барои дили ӯро ба даст овардан омадааст. Вале, дар ин росто, бо дарки ҳақиқати ҳол, аз Сангсабур ранҷида бошад ҳам, барои нашикастани гурураш масали «дар ҷангу ишк ҳама роҳҳо судбахшанд»-ро моҳирона ва оқилона истифода бурда, ба мақсадаш расид. Шояд маҳз ҳамин нуқтаи кулминатсионӣ - интиҳоби ногаҳонии Дилором Сангсабурро боис шуда, ки варианти охири афсона унвони «Фариштамоҳи зебову доно»-ро гирифтааст. Зеро доногии Фаришта дар ин вариант аз нуқтаи назари мантиқ дида намешавад. Ҳатто ҳамроҳ шуданаш ба баҳси Сангсабур бо лухтаки сохташ қобили қабул нест. Маълум аст, ки хатти сужети варианти сеюм аз сужетҳои ду варианти аввала фарқ дорад. Дар ин вариант барои ба даст овардани дасту дили Фариштамоҳ талабгорон бояд шартҳои ӯро иҷро мекарданд, ки ин хатти сужет дар ҷанд афсонаҳои тоҷикӣ, аз қабилӣ «Содикҷон», «Подшоҳ ва духтари оҳангар», «Писари моҳигир» мавҷуд аст. Яъне шартҳои вазнини шоҳдухтари зебо барои талабгоронаш ва аз уҳдаи иҷрои онҳо баромадан аз ҷониби як ҷавони оддӣ амри маъмулӣ дар афсонаҳои халқӣ маҳсуб меёбад. Чун вариантҳои дар афсонаҳои амри маъмулӣ буда, аксар вақт бо изофа шудани мотиви нав ё худ дохил шудани мотиви як афсона ба афсонаи дигар сабаби ба вучуд омадани варианти нави ин ё он афсона мегардад, ин зухурот дар афсонаи мавриди назари мо низ ба амал омадааст. Изофа шудани мотиви шартӣ шоҳдухтар ба дилдоғонаш боиси мукамалтар шудани образи ӯ гардидааст. Зеро ин мотив далели зиракии ӯ мебошад.

Одатан, шоҳзодаҳо, ҳанӯз дар хурдсолӣ, аз ҷониби устодони бехтарини мамлакаташон омӯзиш дида, оқилу доно ба камол мерасанд ва шукӯҳу шаҳомати шоҳзодагии худро гум намекунанд. Дар ин росто образи Дилором дар варианти сеюм дар баробари зебою доно будан, боз дар посдори асили анъанаи шоҳӣ будан (бамаврид истифода бурдани ин асолат ва нишон додани он дар мавриди зарурӣ) таҷассум гардидааст. Яъне ӯ тавониста, ки оқилии шоҳиро дарк кунад ва чун шаҳбонуи асил барои ҳалли оқилонаи муаммо ҷораи саривақтӣ андешад. Ҳамчунин, ҷавоби оқилонаи ӯ ба Сангсабур: «Ёри ман ҳамон касе мешавад, ки ақли

расою дили соф ва хулқи нек дошта бошад» бори дигар образи ӯро чун шоҳбонуи асил ва адолатпеша, ки хоси шаҳзодаҳои оқил мебошад, таҷассум намудааст.

Дар ҳар се вариант Сангсабур на либоси шоҳӣ дораду на асолати шоҳӣ, аммо аз рӯи масали «Дил, ки интиҳоб кард, намеғӯяд, ту шоҳӣ, ё гадо» амал кард. Шояд қалби малика маҳз бо дидани Сангсабур ба тапиш даромад, ки барояш аслу насабаш муҳим набуд. Шаҳбону дар баробари зоҳири Сангсабур ба ботинии ӯ баҳо дода, ӯро, ки дуредгаре буд, интиҳоб кард. Ин аз зиракии ӯ дарак медиҳад. Яъне, Дилором хуб дарк мекунад, ки Сангсабур аз шаҳзодаҳои ҳавасбозе мисли Бобораҳим ба кулӣ фарқ дошта, дар ҳама ҳолат тавон ва қудрати хушбахт кардани ӯро дорад. Ӯ, бо дидани далерӣ, ҳозирчвобӣ ва меҳнатдӯстии Сангсабур, ба хулосае омад, ки танҳо Сангсабур барин ҷавон метавонад, ки ҳамчун шахси оқил ӯро дӯст дошта, дар ҳама гарму сарди ҳаёт дар бараш бошад ва доштани чунин шавҳар орзуи натаанҳо шаҳбонуву асилзодагон, балки таманнои тамоми занҳост.

Ҳамин тариқ, аз таҳлили образи Дилором, дар афсонаи мавриди назар, ба натиҷае метавон расид, ки ин образ дар назари аввал таҷассумгари зебогии беандозаи зан ва отифати ӯст. Дар мавриди дуҷум таҷассумгари гурур ва худписандии занҳои зебост. Дар навбати сеҷум, он таҷассумгари асолати зан, хусусан зани асилзода аст. Яъне, интиҳоби Сангсабур ба ҳайси ҳамсар, аз сӯи Дилором, нишона аз доштани тафаккури баланд, ақли расо ва дониши мукаммали ӯст.

Ҳар зан, новобаста аз табақаи иҷтимоияш, орзуи доштани шавҳари солах, дорои хулқу атвори нек ва меҳнатдӯсту қабирирода аст ва образи Дилором, билохира, таҷассумгари орзую омоли ҳар зани дунё бобати интиҳоби ҳамсари идеалӣ аст. Аз ин боис аст, ки афсонаи «Дилором», новобаста аз хеле қадимӣ будан, имрӯз низ аз дӯстдоштатарин афсонаҳои хурдсолу болиғ аз ҷинси латиф маҳсуб меёбад.

Адабиёт

1. Адабиёти шифоҳӣ / Адабиёти тоҷик (Китоби дарсӣ барои синфи 5). Мухаррирон: Мирзозод Т, Ҳамидов Р, Пирзод М. – Душанбе: АВА, 2008. – 285 с.

2. Боровикова, Ю. С. Речевой портрет протагонистов в русских народных сказках и народных сказках Британских островов (материалы к элективному курсу). Магистерская диссертация / Боровикова. – Екатеринбург. – 2019. –

3. Виды образов в литературном произведении. [Манобеи электронӣ]. Санаи дастрасӣ: 03.04.2022. Низоми дастрасӣ: <https://pandia.ru/-text/80/200/20486.php>

4. Дилором. Таджикские народные сказки / Мухаррири масъул: Клавдия Улуғзода. – Душанбе: Ирфон. –1969. –331 с.

5. Донишномаи фарҳанги мардуми тоҷик. Ҷилди 1. - Душанбе: Муассисаи давлатии Сарредаксияи илмӣ Энсиклопедияи миллии тоҷик. –2015. – С. 83.

6. Единорог - Унифлай [Манобеи электронӣ]. Санаи дастрасӣ :03.04.2022. - Низоми дастрасӣ: <https://kohuku.ru/proishojdenie/loshadi-v-mifah-i-poveriyah/4271-edinorog-uniflay.html>

7. Красавица тысяча косичек [Манобеи электронӣ]. Санаи дастрасӣ:03.04.2022. - Низоми дастрасӣ: <https://skazkibasni.com/uzbekskie-narodnye-skazki>

8. Мирзоева, Ш. Муқоисаи сужети 35 нухаи як афсона (дар мисоли афсонаи ҳаҷвӣ- маишии «Зани хиллагар») / Ш. Мирзоева // Паёмномаи фарҳанг №3(55). – 2021. – С. 26.

9. Мотив в литературе. Проблема определения понятия. [Манобеи электронӣ]. Санаи дастрасӣ :03.04.2022. - Низоми дастрасӣ: <https://myfilology.ru/137/motiv-v-literature-problema-opredeleniya-ponyatiya/>

10. Литературный образ. [Манобеи электронӣ]. Санаи дастрасӣ :03.04.2022. - Низоми дастрасӣ: <http://www.bukinistu.ru/teoriya-literaturyi/literaturovedcheskaya-istoriografiya.html>

11. Рассказ о малике Нушафарин Гавхартадж и её невероятных приключениях // Иранская сказочная энциклопедия, раздел «Сказки». – Москва: Художественная литература. –1977. – 446 с.

12. Робиаи Чилгазамӯй / Афсонаҳои халқи тоҷик. Китоби 5. – Душанбе: Маориф. – 2016. –75 с.

13. Сказкотерапия [Манобеи электронӣ]. Санаи дастрасӣ: 01.04.2022. - Низоми дастрасӣ: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Сказкотерапия>

14. Фариштамоҳи зебову доно / Афсонаҳои халқи тоҷик. – Хучанд: Ношир. –2014. –283 с.

15. Чилгесаойим // Мардумгӣҳ. – 1993.–№2. – С.16-19; 39-47.

Фарангиси Фарзон

ОБРАЗ КРАСИВОЙ ЖЕНЩИНЫ В ТРЕХ ВАРИАНТАХ ОДНОЙ ТАДЖИКСКОЙ НАРОДНОЙ СКАЗКИ

В статье рассматривается и обсуждается идеальный и возвеличенный образ чрезвычайно красивой женщины с аналогичными характеристиками в трех вариантах таджикской народной сказки «Дилором». В ходе анализа и рассмотрения автор прилагает все усилия для того, чтобы гармонизировать сюжет, обрисовать образ, подчеркнуть изумительную красоту главного образа, его универсальность, и в то же время иметь единый аспект этих трех вариантов сказки, связанных сюжетной линией, мотивом и портретом героя, изменением имени главного героя по объективным причинам, таким как переход и изменение времени и места рассказа и добавления новых мотивов или исключение того или иного мотива.

Образ женщины в таджикских сказках часто изображается как олицетворение чистоты, красоты и невинности, что очаровывает читателя этой непревзойденной красотой и остроумием изображенного героя. Главными героями большинства таджикских сказок являются женщины, многие из которых обладают неземной красотой, и в данных сказках преобладает особое упоминание об их элегантности, чистоте и изобретательности, что побуждает парня (или читателя) читать и слушать, чтобы убедиться в уникальности и неповторимости героев.

Образ прекрасной женщины, изображенный в трех таджикских народных сказках: «Робия чилгазаму», «Красивая и мудрая Фариштамох» и «Дилором», демонстрировался четко, точно и неповторимо. Это означает, что в тот момент начнутся самые честные матчи Дилорома, Фариштамоха и Робии, которые часто не видят этого благочестия, один из-за слухов людей, другой-из-за просмотра ограды стены дома пиньята отца, а третий-из-за своё поэтического презрения, мечтает встретиться с этими женщинами-ангелами.

Следует отметить, что образ главного героя в этих сказках был описан как выдающийся. Женщина гордится своей неземной красотой, день за днем растёт число ее женихов, она каждый день проходит по длинной улице, чтобы «подлить масло» в огонь любви своих поклонников и затуманить их разумне обездолить людей светом своей лунной личке.

Ключевые слова: Сказка, миф, фольклор, Дилором, Робия чилгазамуй, Фариштамох, образ, персонаж, сюжет, сюжетная линия, мотив, история, ритуал, женщина.

Farangisi Farzon

THE IMAGE OF A BEAUTIFUL WOMAN IN THREE VERSIONS ONE TAJIK FOLK TALE

The article examines and discusses the ideal and exalted image of an extremely beautiful woman with similar characteristics in three versions of the Tajik folk tale "Dilorom". During the analysis and consideration, the author makes every effort to harmonize the plot, outline the image, emphasize the amazing beauty of the main image, its universality, and at the same time have a single aspect of these three versions of the fairy tale, connected by the storyline, motive and portrait of the hero, changing the name of the main character for objective reasons, such as transition and change of the time and place of the story and the addition of new motives or the exclusion of one or another motive.

The image of a woman in Tajik fairy tales is often depicted as the personification of purity, beauty and innocence, which fascinates the reader with this unsurpassed beauty and wit of the depicted hero. The main characters of most Tajik fairy tales are women, many of whom have unearthly beauty, and in these fairy tales a special mention of their elegance, purity and ingenuity prevails, which encourages the youth to read and listen to make sure of the uniqueness and originality of the characters.

The image of a beautiful woman depicted in three Tajik folk tales: "Robiya chilgazamu", "Beautiful and Wise Farishtamoh" and "Dilorom" was demonstrated clearly, accurately and inimitably.

It should be noted that the image of the main character in these tales was described as outstanding. A woman is proud of her unearthly beauty, the number of her suitors is growing day by day, she walks down a long street every day to "pour oil" into the fire of love of her fans and cloud them to make people more destitute with the light of her moon face.

Keywords: Fairy tale, myth, folklore, Dilorom, Robia chilgazamu, Farishtamoh, image, character, plot, storyline, motive, history, ritual, woman.

ТДУ: 02+021/025+9Точик+37Точик+07+01+011/096

Комилзода Шариф,

Акобирова Моҳира, Наимов Саломиддин

ВАЗЪИ ФАЪОЛИЯТИ МУАССИСАҲОИ ИҶТИМОЙ-ФАРҲАНГИИ ВИЛОЯТИ СУҒД ДАР ДАВРОНИ ИСТИҚЛОЛ

Дар мақола дар заминаи таҳлили маводи бойгонӣ ва таҳқиқи сотсиологӣ вазъи фаъолияти муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангии вилояти Суғд дар даври истиқлол мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Таҳқиқи имкон дод, ки бо истифода аз методҳои нурсии, мусоҳиба, омӯзиши аснод фаъолияти муассисаҳои интишороти вилояти Суғд: нашириётҳои «Ношир», «Нури маърифат», матбааҳои «Хуросон», «Меъроҷ» ва ҳаҷми маҳсулоти интишорнамудаи онҳо таи солҳои фаъолиятшон аз рӯзи таъсисёбӣ то соли 2021, вазъи пешниҳоди нусхаҳои ҳатмии маҳсулоти интишоришуда ба мақомату муассисаҳои дахлдор ва дигар масоили марбут ба фаъолияти ноширӣ, таҳлил карда шаванд. Ҳамзамон дар рафти таҳқиқи вазъи фаъолияти Китобхонаи вилоятӣ оммавии ба номи Т. Асирӣ ва Китобхонаи вилоятӣ бачагонаи ба номи А. Шукӯҳӣ дар самти роҳандозии ҳадамоти китобдорӣ-библиографӣ омӯхта шуд. Дар ин робита барои муайяну мушаххас намудани вазъи воқеи нашири адабиёти бачагона дар даври истиқлол ва ворид шудани он ба фонди китобхонаҳои бачагона ва сатҳи дастрасии кӯдакону наврасон ба ин адабиёт дар Китобхонаи вилоятӣ бачагонаи ба номи А. Шукӯҳӣ тавассути нурсинома таҳқиқи сотсиологӣ доир гардид.

Дар тӯли 30-соли соҳибистиқлолии Тоҷикистон заминаи модиву техникаи муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангии шахру ноҳияҳои вилояти Суғд тадриҷан тақвият ёфта, дар баробари таъмиру азнавсозӣ барои муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангии шахру ноҳияҳои вилоят биноҳои наву замонавӣ сохта ба истифода дода шуданд.

Дар хотимаи мақола бурду бохти соҳаҳои таъбу нашр ва китобдорӣ нишон дода шуда, тавсияҳои мушаххас ҷиҳати бартараф намудани норасоӣ камбудииҳои ҷойдошта пешниҳод гардидааст.

Калидвожаҳо: китоб, китобхона, нашр, нусхаи ҳатмӣ, нашириёт, матбаа, муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, таҳқиқ, ҳисобот, истиқлолият.

Мутобиқ ба талаботи мавзӯи илмӣ Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот «Таҳқиқи вижагиҳои рушди фарҳанги миллӣ дар даври истиқлол» аз ҷониби ходимони илмӣ пажӯҳишгоҳ вазъи фаъолияти муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангии вилояти Суғд ва дастовардҳои муассисаҳои мазкур дар даври истиқлол мавриди омӯзиш қарор дода шуданд.

Чунонки таҳлили маводи бойгонӣ ва сарчашмаҳои ҷопӣ шаҳодат медиҳанд, алҳол, дар вилояти Суғд 362 китобхона, 133 муассисаи клубӣ, 6 клуби сайёр, 21 қасру кох, 74 хонаи фарҳанг, 2 осорхонаи ҷумҳуриявӣ, 1 осорхонаи таърихӣ вилоятӣ, 9 осорхонаи

таърихӣ-кишваршиносӣ, 5 осорхонаи шахсӣ ва 6 хона-осорхона, 3 маҷмааи фарҳангӣ, 1 амфитеатр, 1 маркази фарҳангӣ-фароғатӣ, 22 боғи фарҳангӣ-фароғатӣ, 5 театри халқӣ, 7 театри касбӣ, 4 ансамбли тарона ва ракс, 2 филармонияи халқӣ, 30 мактаби бачагонаи санъат, мусиқӣ ва рассомӣ, 11 ансамбли «Шашмақом», 2 гурӯҳи ҳаҷвӣ, 6 ансамбли фолклорӣ-этнографӣ, 2 ансамбли «Фалак», 1 ансамбли дойранавозон, 1 ансамбли карнайнавозон, 18 ансамбли рақсӣ, 6 ансамбли эстрадӣ ва 2 студияи сабти овоз фаъолият доранд. Дар шаҳру ноҳияҳои вилоят 1190 ёдгории таърихӣ фарҳангӣ мавҷуд буда, аз онҳо 13 адад аҳамияти умумибашарӣ, 91 адад аҳамияти ҷумҳуриявӣ ва 1086 адад аҳамияти маҳаллӣ доранд [2].

Кулли муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангии вилояти Суғд тибқи нақшаи корӣ дар ташкилу баргузории чорабиниҳои сатҳи ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ бахшида ба санаҳои муҳими таърихӣ ва таҷлили ҷашнвораҳои миллӣ саҳми муносиб гузоштаанд. Ҳар як муассисаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ бо тақозои вазифаҳои ба зимадоронаш кӯшиш намудааст, ки ҷиҳати муаррифии дастовардҳои даврони соҳибистиклолии кишвар саҳм гирад ва бо истифода аз мавзӯҳои таърихӣ фарҳангӣ ва ҷойҳои тамошобоби вилоят барои ҷалби сайёҳони дохилӣ хориҷӣ бештар мусоидат намояд.

Дар тӯли 30-соли соҳибистиклолии Тоҷикистон заминаи моддиву техникаи муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангии шаҳру ноҳияҳои вилоят тақвият ёфта, на танҳо бинои муассисаҳо таъмиру азнавсозӣ карда шудаанд, балки барои муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангии шаҳру ноҳияҳои вилоят биноҳои наву замонавӣ сохта ба истифода дода шуданд. Бо таври мисол метавон ифтихои бинои нави Осорхонаи вилоятӣ дар шаҳри Хучанд (23 августи соли 2006), мақбараи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ дар деҳаи Панҷрӯди шаҳри Панҷакент (10 сентябри соли 2008), ҷойхонаи миллӣ дар боғи Ваҳдати ноҳияи Бобоҷон Ғафуров (26 июни соли 2009), муҷассамаи Исмоили Сомонӣ дар шаҳри Хучанд (6 августи соли 2011), Қасри фарҳанги ноҳияи Ҷаббор Расулов (21 март соли 2015), Қасри фарҳанги ноҳияи Айнӣ (18 октябри соли 2015), Қасри фарҳанги ноҳияи Ашт (25 март соли 2016), Қасри фарҳанги ноҳияи Шахрестон (24 июни соли 2018), маҷмааи бузурги таърихӣ фарҳангии Қалъаи Муғ пас аз таҷдиду барқарорсозӣ дар шаҳри Истаравшан (25 июни соли 2018), Қасри фарҳанг дар деҳоти Куруши ноҳияи Спитамен (1 апрели соли 2019), Қасри фарҳанги деҳоти ба номи Ҳайдар Усмонови ноҳияи Бобоҷон Ғафуров (31 март соли 2019), Қасри фарҳанги ноҳияи Мастҷоҳ (14 сентябри соли 2020) ва дигар шаҳру ноҳияҳои вилоятро номбар кард, ки бевосита бо иштироки Пешвои миллат бо таври тантанавӣ сурат гирифтаанд.

Ҳамзамон таҳқиқ дар асоси саволномаю пурсишномаҳо дар хусуси вазъи фаъолияти нашриёту матбааҳо, китобхонаҳои низомӣ марказонидашудаи вилояти Суғд, аз ҷумла вазъи воқеии нашри адабиёти бачагона ва сатҳи дастрасии кӯдакону наврасон ба ин адабиёт бо ҷалб кардани масъулони нашриётҳои хусусии шаҳри Хучанд, идораҳои рӯзномаҳои вилоят, Китобхонаи вилоятӣ оммавӣ ба номи Т. Асирӣ ва Китобхонаи вилоятӣ бачагонаи ба номи А. Шукӯҳӣ доир гардид.

Дар чараёни таҳқиқ бо роҳбарони нашриётҳои «Ношир», «Хуросон», «Меъроҷ» ва «Нури маърифат» дар хусуси таърихи таъсисёбӣ, муттаҳидшавӣ бо дигар муассисаҳо ё барҳамхӯрии нашриётҳо, ҳаҷми маҳсулоти интишорнамудаи онҳо таи солҳои фаъолиятшон аз рӯзи таъсисёбӣ то соли 2021, пешниҳоди нусхаҳои ҳатмии маҳсулоти интишоршуда ба мақомоту муассисаҳои дахлдор вохӯрию суҳбатҳо гузаронида шуда, маводи маълумотӣ чамъоварӣ карда шуд.

Ҳангоми суҳбат бо директори ҶДММ «Хуросон» Набиҷон Юлдошев (ҳатмкардаи Донишкадаи полиграфии Маскав) маълум гардид, ки муассисаи интишории «Хуросон» ҳамчун матбааи аввалини хусусӣ дар ҷумҳурӣ ҳануз соли 1991 барои расман сабти ном кардан ҳуҷҷатҳои худро аввал ба мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳри Хучанд ва сипас ба Вазорати фарҳанг пешниҳод намуда, баъд аз якуним сол соҳиби иҷозатнома гардида, фаъолияти худро оғоз намудааст. Матбаа барои ба комёбиҳои назаррас соҳиб шудан, сараввал таҷҳизоти муосирро харидорӣ намуда, мутахассисони ҷаҳми кордонро ба кор ҷалб намудааст. Маҳз ҳамин омилҳо имкон додаанд, ки матбаа дар бисёр озмунҳои соҳаи ноширии ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ иштирок карда, дар самти ороиши бадеию полиграфии китобҳо соҳиби ҷоизаҳо гардад.

Ҳар як китобе, ки матбааи мо нашр мекунад, – мегуянд директори матбаа Н. Юлдошев, – пеш аз ҳама бо тавсияи ниҳодҳои лозима, масалан, агар китобҳои илмӣ бошанд, бо тавсияи Шӯрои илмии Донишгоҳу донишкадаҳои вилоят, агар китоб мазмуни динӣ дошта бошад, бо тавсияи Шӯрои уламои вилоят ва агар, мазмуни бадеӣ дошта бошад, бо қарори Шуъбаи вилоятии Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон барои ҷоп қабул карда мешавад. Яъне, вазифаи нашриётро ҳамин ниҳодҳо иҷро мекунанд. Дар солҳои аввали фаъолият мо дар назди ҶДММ «Хуросон» нашриёт ҳам доштем, аммо мутаассифона, бинобар набудани мутахассисони ҳирфай, мо натавонистем кори нашриётро пеш барем, бинобар ин бо ин усули кор мо тавонистем сатҳу сифат ва мазмуну мундариҷаи китобҳои ҷопиро беҳтар намоем [10].

Барои таҳлил аз ҷониби ҶДММ «Хуросон» рӯйхати китобҳои ҷопкардаи матбаа дар солҳои 2013-2021 пешниҳод гардид. Мутобиқ ба ин рӯйхат тӯли солҳои 2013-2021 ҳамагӣ аз ҷониби ҶДММ «Хуросон» 195 номгӯи китоб бо теъдоди 47560 нусха ба таъб расидааст. Теъдоди нашри китобҳо ниҳоят кам буда, аз 50 то 1000 нусхаро ташкил медиҳанд. Масалан, танҳо китобҳои «Иҷлосияи начотбахш» (с.2013), «Девон»-и Камоли Хучандӣ (с.2015), «Осори мунтахаб»-и С. Исфарангӣ (с.2017), «Пешвои миллат ва 24-соли нусратҳо», «Анатомияи одам»-и Н. Усмонов (с.2018), «Найсон»-и Фарзона (с.2020), «Ҳамболи офтоб»-и Лоик Шералӣ бо теъдоди 1000 нусхагӣ ҳар кадоме интишор ёфтаанд [5].

Суҳбати мо бо директори муассисаи давлатии маҷаллаи илмии «Номаи донишгоҳ» Зафар Шафиев, ки асосан фаъолияти худро дар матбааи «Нури маърифат»-и МДТ Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров ба роҳ мондааст, дар утоқи кориаш баргузор шуд. Зимни суҳбат маълум гардид, ки вазифаҳои асосии

матбааи «Нури маърифат», қабл аз ҳама чопи маҷаллаи илмии ДДХ ба номи академик Б. Ғафуров «Номаи донишгоҳ» ва осори илмию методии омӯзгорони ин донишгоҳ, баҳусус китобҳои дарсӣ ва дастурҳои таълимӣ мебошад. Хушбахтона, нусхаи ҳатмии ҳар шумораи маҷаллаи илмии «Номаи донишгоҳ» ба Китобхонаи илмии электронии Русия, Китобхонаи миллии Тоҷикистон, китобхонаи вилоятии ба номи Т.Асирӣ, китобхонаи донишгоҳ ва дигар китобхонаю муассисаҳои таълимию илмӣ фиристода мешавад [9]. Илова бар ин аз ҷониби матбааи мазкур бо дархости шахсони воқеию ҳуқуқӣ китобҳои дигар доир ба соҳаҳои мухталифи дониш низ ба таъби мерасанд. Масалан, дар тӯли солҳои 2018-2021 ба миқдори 107 номгӯи китобу ҷузъаҳо ба забонҳои тоҷикиву русӣ ва ўзбекӣ чоп шудаанд. Мутаассифона, ин матбаа ҳам бо теъдоди ниҳоят кам (100-200 нусха) китобҳоро нашр мекунад, ки бо чунин теъдод талаботи рӯзафзуни хонандагонро қонеъ гардонидан имконнопазир аст.

Тибқи маълумотномаи пешниҳоднамудаи Матбааи нашриявии “Меъроҷ”, муассисаи мазкур аз ҷониби соҳибкори инфиродӣ Файзибоев Мумин Мансурович соли 2015 таъсис дода шуда, аз рӯи Шаҳодатнома барои ҳуқуқи амалигардонии фаъолияти соҳибкорӣ (№0209296 аз 16.09.2015) дар Феҳристи ягонаи давлатии соҳибқорони инфиродӣ ба қайд гирифта шудааст ва вазифаҳои худро дар асоси Шаҳодатномаи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон – барои фаъолияти ноширӣ (№023/ФНШ-97) ва фаъолияти полиграфӣ (№185/ФП-97) ба анҷом мерасонад. Дар матбаа 3 нафар корманд фаъолият намуда, роҳбари он соҳибкори инфиродӣ М. М. Файзибоев мебошад.

Таҳлили маълумотномаи пешниҳоднамудаи матбааи нишон дод, ки дар ҳафт соли фаъолияти худ нашриёт ҳамагӣ 112 номгӯи китобро бо теъдоди 70957 нусха дар ҳаҷми 1622,24 ҷузъи чопӣ интишор намудааст, ки аз ҷумлаи он 95 номгӯи ба забони тоҷикӣ, 13 номгӯи ба забони ўзбекӣ, 3 номгӯи ба забони русӣ ва 1 номгӯи маҷмуаи ҳикояву машқҳо ба забонҳои тоҷикию англисӣ мебошад. Яъне, маҳсулоти интишорнамудаи нашриёт дар ҳар як сол ба ҳисоби миёна ҳамагӣ 16 номгӯи китоб, теъдоди он 10136 нусха ва 231,74 ҷузъи чопиро ташкил додааст. Аз 112 номгӯи китобҳои чопшуда ҳамагӣ 2 номгӯи 1000-нусагагӣ (солҳои 2016 ва 2017), 1 номгӯи ба теъдоди 10000 нусха (соли 2016) ва 2 номгӯи дар мавзӯи сиёсӣ 20000-нусагагӣ (солҳои 2017 ва 2018), ки ҳамагӣ 5 номгӯи китобро ташкил медиҳад. Боқимонда 107 номгӯи дигар бо теъдоди хеле кам, яъне аз 40 то 500 нусагагӣ чоп шудаанд [3]. Дар маълумотномаи пешниҳодкардаи матбааи “Меъроҷ” (ва дигар муассисаҳои интишорӣ низ), мутаассифона осори нашршуда тибқи соҳаҳои дониш, жанри адабӣ, таъиноти хонандагӣ ва дигар аломатҳо тасниф нашудаанд ва илова бар ин дар захираи чопхонаҳо ҳифзу нигоҳдорӣ нашудани тамоми маҳсулоти чопшуда барои муайяну мушахас намудани вижагиҳои нашр ва таҳлилу ташҳиси он монетаҳо эҷод мекунад.

Мувофиқи талаботи қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Номгӯи гирандагони нусхаҳои ҳатмии ройгони ҳуҷҷатҳо” (№453 аз 31.08.2012) матбаа ба Агентии миллии созишҳои байналмилалӣ рақамгузори стандарти китоб – Хонаи китоби

Тоҷикистон, Китобхонаи миллии Тоҷикистон, Вазорати фарҳанг, Сарредаксияи илмӣ Энсиклопедияи миллии тоҷик, Саридораи ҳифзи сирри давлатии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Мақомоти ҳудудии он дар вилояти Суғд ва Китобхонаи вилоятии ба номи Тошхоҷа Асирӣ нусхаҳои ҳатмии маҳсулоти интишоннамудаашро дастрас менамояд.

Дар раванди таҳлил, маълумотномаи пешниҳоднамудаи матбаа бо сарчашмаи библиографӣ – “Пешвои миллат – Эмомалӣ Раҳмон” муқоиса карда шуда, муайян гардид, ки нашриёти мазкур фаъолияти худро расман аз соли 2015 оғоз намуда бошад ҳам, қабл аз ин низ чанд китобе ба чоп расонидааст, масалан: Набиев, В. М. Президент Эмомалӣ Раҳмон ва ташаккули сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон. – Хучанд: Меъроҷ, 2013. – 48 с. [6]; Паёми саодатофарин: маҷмуаи мақолаҳо. – Хучанд: Меъроҷ, 2014. – 64 с. [7]; Набиев, В. Бузургони миллат дар шоҳроҳи таърих: маҷмуаи мақолаҳо. – Хучанд: Меъроҷ, 2014. – 184 с. [8].

Омӯзиши маводи маълумоти пешниҳоднамудаи нашриёти “Ношир” доир ба маҳсулоти ҷопии солҳои 1998-2021 интишорнамудааш нишон дод, ки нашриёти мазкур дар зарфи 24 сол ҳамагӣ 915 номгӯи китоб чоп намудааст, ин ба ҳисоби миёна дар ҳар як сол ҳамагӣ 38 номгӯро ташкил медиҳад. Дар ҷадвали пешниҳодшуда, мутаассифона, теъдоди маҳсулоти то соли 2012 интишоршуда нишон дода нашудааст. Аз маълумоти доир ба солҳои 2012-2021 (яъне, тӯли даҳ сол) пешниҳодшуда бошад, бармеояд, ки аксари китобҳо ба теъдоди хеле кам (масалан, 40, 100, 150, 200, 400, 500) чоп шудаанд. Ҳамагӣ 19 номгӯи китобҳо ба теъдоди 1000-ададӣ, 1 номгӯӣ бо теъдоди 5000 адад нашр шудааст [4].

Дар раванди таҳқиқ ҳамзамон фаъолияти Китобхонаи вилоятии оммавии ба номи Т. Асирӣ ва Китобхонаи вилоятии бачагонаи ба номи А. Шукӯҳӣ мавриди омӯзиш қарор дода шуда, бо китобдорон ва донишҷӯёни бахши китобдорӣ Коллеҷи омӯзгорӣ вилоят оид ба сатҳу сифати роҳандозии ҳадамоти китобдорӣ дар шароити рушди технологияи муосири иттилоотӣ коммуникатсионӣ суҳбатҳо баргузор гардиданд.

Чунонки таҳлили маводи бойгонӣ нишон медиҳад, масалан соли 2020 «дар миқёси вилояти Суғд 362 китобхонаҳои низоми фарҳанг, аз ҷумла 1 китобхонаи вилоятии оммавӣ, 1 китобхонаи вилоятии бачагона, 17 китобхонаи марказӣ, 17 китобхонаи бачагона, 45 китобхона-филиал дар шаҳр ва 281 китобхона-филиал дар деҳот қор ва фаъолият бурда, ба аҳоли хизмат расониданд» [14, с.6]. Аз ҷониби шуъбаҳои хизматрасонӣ ва илмӣ-методӣ китобхонаҳои вилоят баргузори 16883 ҷорабиниҳои оммавӣ бо ширкати 453471 хонандаву донишҷӯӣ, аҳли адаб, олимону муҳаққиқон, санъаткорон ва қишрҳои гуногуни ҷомеа далели фаъолияти пурсамари онҳо мебошад [14, с.19].

Натиҷагирӣ ва таҳлилу баррасии фаъолияти китобхонаҳои вилояти Суғд ба зимаи Китобхонаи вилоятии оммавии ба номи Т. Асирӣ вогузор шудааст ва ин китобхона ҳамчун маркази илмӣ-методӣ ва илмӣ-таҳқиқотӣ барои китобхонаҳои оммавии вилоят ҷиҳати сари вақт расонидани ёрии амалию методӣ ва бахшида ба масъалаҳои мубрами илми китобдорӣ ташкилу баргузор намудани ҷорабиниҳои

муҳимми таҳассусӣ, аз қабилӣ конференсияҳои илмию амалӣ ва семинарҳои омӯзишӣ саҳми муносиб гузоштааст. Масалан, танҳо таҳлилу баррасӣ ва таҳияи ҳисоботҳои солонаи ин маркази илмию методии китобхонаҳои вилоят аз он гувоҳӣ медиҳанд, ки воқеан масъулини китобхонаи вилоятӣ чихати омодаасозӣ ва таҳияи ҳисоботҳои кӯшиши зиёд ба харҷ медиҳанд ва мутобиқи нақшаи тарҳрезӣшуда иҷроӣ ҳар як банду ҷузъи онро аз тамоми китобхонаҳои оммавии вилоят талаб мекунанд. Ҳамасола тавассути ҳисоботҳои ин марказ метавон маълумотҳои мушаххасу саҳеҳро оид ба вазъи ҳаёти китобдории вилояти Суғд пайдо намуд. Масалан, ҳисоботи солонаи китобхонаҳои вилояти Суғд, ки аз ҷониби Китобхонаи вилоятӣ оммавии ба номи Т. Асирӣ дар соли 2020 таҳия шудааст, аз 23 қисм: равияҳои асосии кори китобхонаҳо; фаъолияти кори китобхонаҳои шахсӣ дар шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд; нишондиҳандаҳои асосии рақамии китобхонаҳои вилояти Суғд; ташкили хизматрасонии китобхонавӣ, тарғиби китобхона ва ҷалб намудани хонандагон, алоқа бо ҳукуматҳои маҳаллӣ, муассисаҳои таълимӣ, донишгоҳҳо, муассисаҳои маърифатӣ ва васоити ахбори омма; мазмун ва ташкили кор бо хонандагон; маълумот оид ба хизматрасонии берун аз китобхонавӣ; тарғиби қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Маҷлиси Олӣ, санадҳо доир ба ватандӯстӣ, ҳуқуқ ва кишваршиносӣ; тарғиби китобҳои илмӣ, табиатшиносӣ ва тиб; тарғиби китобҳои техникӣ ва кишоварзӣ; тарғиби китобҳои санъат ва варзиш; тарғиби китобҳои суханшиносӣ, бадеӣ ва бачагона; хизматрасонии китобӣ ва иттилоотӣ тавассути технологияи ҷадид; кори маълумотдиҳӣ-библиографӣ; фаъолияти китобхонаҳо оид ба зиёд намудани ва истифода кардани маҳзани китоб; маълумоти муҳтасар дар бораи маҳзани мубодилавӣ-захиравӣ ва депозитарӣ; фаъолияти илмӣ-методӣ; озмуни вилоятӣ «Китобхонаи намунавӣ вилояти Суғд дар соли 2020»; озмуни вилоятӣ «Китобдори сол – 2020»; озмуни вилоятӣ «Китобхонаи беҳтарин дар соҳаи технологияи муосири иттилоотӣ – 2020»; озмуни умумиҷумҳуриявӣ «Китобдор, китобхона ва китобхонаи шахсии сол дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019-2020»; кор бо мутахассисон; мустаҳкам кардани базаи моддиву техникаи китобхонаҳо ва вазъи кунунии онҳо; хулоса ва пешниҳодҳои иборат мебошад.

Таҳиягарони ҳисоботи ҷамъбасти кӯшиш намудаанд, ки дар заминаи ҳисоботҳои пешниҳоднамудаи китобхонаҳои шаҳру ноҳияҳои вилоят вазъи воқеии татбиқи вазифаҳои гузошташуда ва иҷроӣ қорҳои банақшагирифташударо бо далелҳои боэътимоднок асоснок намоянд ва воқеъбинона баҳо диҳанд. Масалан, баъд аз таҳлили зерқисми «Тарғиби китобҳои техникӣ ва кишоварзӣ» дар ҳисобот чунин натиҷагирӣ шудааст: «Саривақт қонё гардонидани талаботи хонандагони китобхонаҳо бо китобҳои техникӣ ва кишоварзӣ дар аксари китобхонаҳои марказӣ ва китобхона-филиалҳо дар сатҳи зарурӣ иҷро гардид. Аз ҳисоботҳои пешниҳодшуда бармеояд, ки беҳтарин қорабиниҳо оид ба тарғибу ташвиқи соҳаи муҳим дар китобхонаҳои системаи марказонидашудаи шаҳру ноҳияҳои Конибодом, Исфара, Гулистон, Ашт, Бобочон Ғафуров, Шаҳристон доир гардидаанд. Китобдорони шаҳру ноҳияи Истаравшан, Мастҷох,

Спитамен, Деваштич ва Китобхонаи бачагонаи вилоятӣ бошад, оид ба тарғиби ин соҳа беаҳмияти зоҳир намудаанд» [14, с.73].

Дар охири ҳар як ҳисобот масъулин камбудию норасоиҳои ҷойдоштаро ошкор намуда, тавсияҳои мушаххас ҷиҳати бартараф намудани онҳо манзур менамоянд, ки метавон бештари ин тавсияҳоро барои беҳтар намудани фаъолияти китобхонаҳои дигар шаҳру вилоятҳои ҷумҳурӣ истифода кард. Аз ҷумла дар ҳисоботи соли 2021 пешниҳод шудааст: «1. Барои китобхонаҳои системаи марказонидашудаи шаҳру ноҳияҳои вилоят ҷудо кардани суратҳисоби махсус (ҷудо аз бахшҳои фарҳанг) заминаҳои хуберо ҷиҳати харидории китобҳои тозанаشر, таъмиру тармими биноҳо, мустақкам кардани базаи моддиву техникӣ, маблағи сафархарҷӣ ба китобдорон ва дигар корҳои судманд ба вучуд меоварад; 2. Дар Китобхонаи вилоятӣ оммавии ба номи Тошхоҷа Асирӣ маркази ягонаи таъмини тамоми китобхонаҳо бо маводи корӣ, чун рӯзнома, варақаи хонанда (формуляр), баргак, дафтари бозшуморӣ (суммарӣ), дафтари бақайдгирӣ (инвентарӣ), дафтари қайди маълумоти библиографӣ ва дигар ҳуҷҷатҳои коргузории соҳавӣ ташкил карда шавад; 3. Бо мақсади ташкилу баргузории семинарҳои сайёр ва курсҳои кӯтоҳмуддати омӯзишӣ маблағи сафархарҷии китобхонаҳои марказӣ бамаротиб зиёд карда шавад ва сари вақт пардохт гардад» [15, с.168-169].

Мутобик ба мазмуну муҳтавои ҳисоботҳои панҷ соли охир бо истиснои Китобхонаи вилоятӣ оммавии ба номи Тошхоҷа Асирӣ, Китобхонаи бачагонаи вилоятӣ ба номи Аминҷон Шукӯҳӣ, китобхонаҳои шаҳрҳо ва ноҳияҳои Исфара, Бобочон Ғафуров, Зафаробод ва Спитамен дар китобхонаҳои марказӣ ва китобхона-филиалҳои шаҳру деҳот сомонаи алоҳида, истифодаи маҳзани электронӣ, таъмини интернетӣ беноқил ва усули муаррифӣ намудани маҳзани электронии китобхонаҳо роҳандозӣ нагардидааст. Аз ин рӯ, дар ин китобхонаҳо нусхабардории китобҳо (сканер), ҷамъовариву бунёди захираи ҳуҷҷатҳои электронӣ ва таъмини дастрасии хонандагон ба манобеи электронӣ ғайриимкон аст. Масалан, дар тӯли 5 соли охир теъдоди воситаҳои техникӣ муосир аз 197 адад ба 272 адад афзоиш ёфтааст. Мутаносибан теъдоди компютерҳо 134 – 180, принтерҳо 46 – 60 зиёд шуда, сканерҳо 17 – 17 адад [11-15] бетағйир мондаанд. Тамоюли зиёдшавии теъдоди воситаҳои техникӣ муосир, қабл аз ҳама, ба китобхонаҳои дар боло зикри ном шуда, рабт доранд.

Дар ҷараёни таҳқиқ, инчунин, ҷиҳати муайян намудани вазъи воқеии наشري адабиёти бачагона ва сатҳи дастрасии кӯдакону наврасон ба ин адабиёт дар Китобхонаи вилоятӣ бачагонаи ба номи А. Шукӯҳӣ таҳқиқи сотсиологӣ доир гардид. Таҳқиқ муайян намуд, ки дар даврони истиқлол ба китобхона 7307 номгӯи китобҳои бадеӣ бо теъдоди 22 403 нусха барои кӯдакон ва наврасон ворид шудааст. Аз ин ҳисоб: барои хонандагони синни томактабӣ 982 номгӯӣ бо 2102 нусха; барои хонандагони синни хурди мактабӣ 1120 номгӯӣ бо 3360 нусха; барои хонандагони синни миёнаи мактабӣ 2200 номгӯӣ бо 6839 нусха; барои хонандагони синни калони мактабӣ 3005 номгӯӣ бо 10 102 нусха ворид шудаанд. Ҳамзамон дар даврони истиқлол барои кӯдакон ва наврасон китобҳои илмӣ-маърифатӣ ҳамагӣ 1750 номгӯӣ бо 5250 нусха

ворид шудааст. Донишномаҳо бошанд, барои кӯдакон ва наврасон 110 номгӯй бо теъдоди 112 нусха ба китобхона ворид шудаанд [1].

Ҳамин тавр, таҳлили маводи бойгонӣ ва натиҷаи баргузори таҳқиқҳои сотсиологӣ нишон доданд, ки дар фаъолияти чопхонаву муассисаҳои китобдорӣ дар радифи дастовардҳо, камбудиву норасоӣҳо вучуд доранд. Аз ҷумла:

- то кунун барои тайёр кардани мутахассисони баландхатисоси соҳаи таъбу нашр дар ҷумҳури донишкадаи алоҳида таъсис наёфтааст;

- бештари муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, бахусус матбааву нашриётҳои вилоят аз нарасидани коршиносон-барномарезон танқисӣ мекашанд;

- бо истисноӣ 5-10 китобхонаи оммавии вилояти Суғд, боқимонда китобхонаҳо, бахусус китобхонаҳои ноҳиявӣ дар деҳот амалкунанда то кунун бо технологияи муосири иттилоотӣ-коммуникатсионӣ таъмин нагаштаанд.

Барои беҳтар намудани сатҳу сифати фаъолияти ноширию китобдорӣ, ба андешаи мо, ҳалли ҷунин масоил зарур аст:

- дар назди Идораи фарҳанги мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Суғд ташкил намудани бахши таъбу нашр, ки фаъолияти муассисаҳои интишороти вилоятро ба танзим дарорад;

- пешниҳоди нусхаҳои ҳатмӣ аз ҷониби муассисаҳои интишоротӣ тибқи муқаррарот роҳандозӣ карда шавад;

- китобхонаҳои вилоят, бахусус китобхона-филиалҳои дар деҳот фаъолиятдошта бо технологияи муосири иттилоотӣ-коммуникатсионӣ таъмин карда шаванд ва бештари чорабиниҳои таҳассусӣ, аз қабилӣ конференсияю семинарҳои омӯзишӣ, намоишҳои китобию хулосаҳои библиографӣ бо тариқи онлайн баргузор карда шаванд;

- Ҳангоми таҳияи ҳисоботҳои солонаи китобхонаҳо дар радифи дигар масъалаҳо ҳарчи бештар масъалаҳои зерин: фароҳамоварӣ ва такмили фондҳои китобхона, бунёди китобхонаҳои электронӣ, ташкили дастгоҳҳои маълумотдиҳӣ-библиографии анъанавӣ ва электронии китобхона, тарбияи маданияти хониш ва ташаккули фарҳанги иттилоотии хонандагон, таъмини китобхона бо таҷҳизоти нави иттилоотӣ-коммуникатсионӣ ва вазъи роҳандозии низомии автоматикунонии раванди китобдорӣ-иттилоотӣ дар китобхона, омӯзиши майлу рағбати хониши гурӯҳҳои гуногуни хонандагон дар китобхона, нақши фестивалу озмунҳои китобдорӣ дар тарбияи завқи китобхонии аҳоли ва иштироки китобхона дар ҷунин чорабиниҳо, ҳамкориҳои китобхонаҳои оммавӣ-давлатӣ бо китобхонаҳои шахсӣ мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гиранд.

Адабиёт ва маъхазҳо

1. Вазъи наشري адабиёти бачагона ва сатҳи дастрасӣ ба он: пурсишнома // Бойгонии ҷорӣ Шуъбаи фаъолияти китобдорӣ ПИТФИ. – 2022. – Дафтари №5: Баргузори таҳқиқотҳои сотсиологӣ дар китобхонаҳо.

2. Маълумот оид ба вазъи иҷтимоӣ-иқтисодии вилояти Суғд дар моҳҳои январ-декабри соли 2021: вазъи соҳаи фарҳанг // Ҳақиқати Суғд. – 2022. – 10 январ. – №5 (18466).

3. Маълумотномаи Матбааи нашриявии “Меъроҷ” // Бойгонии ҷории Шуъбаи фаъолияти китобдорӣ ПИТФИ. – 2022. – Дафтари №4: нашриётҳо.
4. Маълумотномаи Нашриёти “Ношир” // Бойгонии ҷории Шуъбаи фаъолияти китобдорӣ ПИТФИ. – 2022. – Дафтари №4: нашриётҳо.
5. Маълумотномаи ҶДММ “Хуросон” // Бойгонии ҷории Шуъбаи фаъолияти китобдорӣ ПИТФИ. – 2022. – Дафтари №4: нашриётҳо.
6. Пешвои миллат – Эмомалӣ Раҳмон: китобнома. Иборат аз 8 ҷилд / мураттиб Ш. Комилзода; зери назари А. Раҳмонзода; муҳаррир М. Ақобирова. – Ҷилди 1 (солҳои 2012 – 2013). – Душанбе: Ирфон, 2018. – С.106.
7. Пешвои миллат – Эмомалӣ Раҳмон: китобнома. Иборат аз 8 ҷилд / мураттиб Ш. Комилзода; зери назари А. Раҳмонзода; муҳаррир М. Ақобирова. – Ҷилди 2 (солҳои 2014 – 2015) – Душанбе: Аржанг, 2018. – С.92.
8. Пешвои миллат – Эмомалӣ Раҳмон: китобнома. Иборат аз 8 ҷилд / мураттиб Ш. Комилзода; зери назари А. Раҳмонзода; муҳаррир М. Ақобирова. – Ҷилди 2 (солҳои 2014 – 2015) – Душанбе: Аржанг, 2018. – С.134.
9. Сухбат бо директори МД маҷаллаи илмии «Номаи донишгоҳ» Зафар Шафиев // Бойгонии ҷории Шуъбаи фаъолияти китобдорӣ ПИТФИ. – 2022. – Файли Нашриётҳо. Сабти №2. Номаи Донишгоҳ – 12 дақиқа.
10. Сухбат бо директори ҶДММ «Хуросон» Набиҷон Юлдошев // Бойгонии ҷории Шуъбаи фаъолияти китобдорӣ ПИТФИ. – 2022. – Файли Нашриётҳо. Сабти №1. Хуросон – 36 дақиқа.
11. Ҳисоботи хаттии китобхонаҳои вилояти Суғд дар соли 2017 // Бойгонии ҷории Китобхонаи вилоятӣ оммавии ба номи Т. Асирӣ. – 141 с.
12. Ҳисоботи хаттии китобхонаҳои вилояти Суғд дар соли 2018 // Бойгонии ҷории Китобхонаи вилоятӣ оммавии ба номи Т. Асирӣ. – 100 с.
13. Ҳисоботи хаттии китобхонаҳои вилояти Суғд дар соли 2019 // Бойгонии ҷории Китобхонаи вилоятӣ оммавии ба номи Т. Асирӣ. – 196 с.
14. Ҳисоботи хаттии китобхонаҳои вилояти Суғд дар соли 2020 // Бойгонии ҷории Китобхонаи вилоятӣ оммавии ба номи Т. Асирӣ. – 163 с.
15. Ҳисоботи хаттии китобхонаҳои вилояти Суғд дар соли 2021 // Бойгонии ҷории Китобхонаи вилоятӣ оммавии ба номи Т. Асирӣ. – 169 с.

**Комилзода Шариф,
Акобирова Мохира, Наимов Саломиддин**

СОСТОЯНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ СОГДИЙСКОЙ ОБЛАСТИ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ

В статье на основе анализа архивных материалов и социологических исследований рассматривается состояние деятельности социально-культурных учреждений Согдийской области в период независимости. С помощью методов анкетирования, интервью, изучения документов анализируется деятельность печатных учреждений Согдийской области: издательств «Ношир», «Нури марифат», типографий «Хуросон», «Меъроч» и объемы их изданий за годы работы, начиная с года образования до 2021 года, состояние предоставления обязательных экземпляров изданий в соответствующие органы и учреждения и другие вопросы, связанные с издательской деятельностью.

Также в ходе исследования изучалось состояние деятельности Областной публичной библиотеки им. Т. Асири и Областной детской библиотеки имени А. Шукухи в сфере библиотечно-библиографического обслуживания. В связи с этим, для определения реального состояния издания детской литературы в годы независимости и поступления ее в фонд детских библиотек, а также уровня доступа детей и подростков к этой литературе в Областной детской библиотеке им. А. Шукухи с помощью анкеты проводился опрос.

В статье отмечается, что за 30 лет Государственной независимости Таджикистана постепенно укреплялась материально-техническая база социально-культурных учреждений городов и районов Согдийской области, и наряду с ремонтом и реконструкцией социально-культурных учреждений построены и сданы в эксплуатацию новые современные здания.

В конце статьи освещены успехи и недостатки в области издательского и библиотечного дела, а также даны конкретные рекомендации по устранению существующих недостатков.

Ключевые слова: книга, библиотека, издание, обязательный экземпляр, издательство, типография, социально-культурные учреждения, исследование, отчетность, независимость.

**Komilzoda Sharif,
Akobirova Mohira, Naimov Salohiddin**

THE CONDITION OF SOCIO-CULTURAL INSTITUTIONS' ACTIVITIES OF SUGHD REGION DURING THE PERIOD OF INDEPENDENCE

Based on the analysis of archival materials and sociological research, the article examines the state of activity of socio-cultural institutions of the Sughd region during the period of independence. Using the methods of questionnaires, interviews, and studying documents, the activities of printing institutions of the Sughd region were analyzed: publishing houses "Noshir", "Nuri Marifat", printing houses "Khuroson", "Me'roj" and the volumes of their publications

over the years, starting from the year of education until 2021, the status of providing mandatory copies of publications to the relevant authorities and institutions and other issues related to publishing.

The study also examined the state of activity of the T. Asiri Regional Public Library and the A. Shukukhi Regional Children's Library in the field of library and bibliographic services. In this regard, to determine the real state of the publication of children's literature in the years of independence and its receipt in the fund of children's libraries, as well as the level of access of children and adolescents to this literature in the Regional Children's Library named after A. Shukuhi, a survey was conducted using a questionnaire.

The article notes that over the 30 years of Tajikistan's State Independence, the material and technical base of socio-cultural organizations of cities and districts of Sughd region has been gradually strengthened, and along with the repair and reconstruction of socio-cultural institutions, new modern buildings have been built and commissioned.

At the end of the article, the successes and shortcomings in the field of publishing and librarianship are highlighted, as well as specific recommendations for eliminating existing shortcomings are given.

Keywords: book, library, publication, mandatory copy, publishing house, printing house, socio-cultural organizations, Sugh region, reporting, independence.

ТДУ:37точик+008+8точик2+024+9точик+03точик
Ализода Абдурашид

МАҲФИЛҲОИ АДАБӢ ВА ТАКОМУЛИ ТАФАККУРИ ЭҶОДӢ

Дар мақола моҳияти маҳфилҳои адабӣ ва аҳамияти онҳо дар тақомули тафаккури эҷодӣ шарҳу тавзеҳ гардида, омилҳои эҳёи чунин маҳфилҳо дар замони имрӯз нишон дода шудааст.

Дар тарбияи эҷодкорони ҷавон омилҳои гуногун таъсир расонанд ҳам, нақши маҳфилҳои адабӣ кам набудааст. Ташиқи маҳфилҳои адабӣ дар фарҳангу адаби тоҷикон таърихи тӯлонӣ дошта, дар шаклҳои гуногун баргузор мегардидааст. Агар то ибтидои садаи ХХ маҳфилҳои адабӣ дар хонаҳои адибон амсоли Абдураҳмони Ҷомӣ, Алишери Навоӣ, (асри XV) Аҳмади Дониш (асри XIX) ва Садрӣ Зиё (асри XX) баргузор мегардид, бо ташаккули низоми матбуоти даврӣ маҳфилҳои адабӣ дар редакцияи маҷаллаву рӯзномаҳо, мактабҳои олии, заводи фабрикаҳо гузорида мешуданд.

Пас аз Истиқлоли давлатии Тоҷикистон бо иқдом ва ташаббусҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон маҳфилҳои адабӣ дар сатҳи гуногун эҳё гардида, нақши онҳо дар ташаккули тафаккури эҷодии ҷомеа пурқувват гардонидани шуд. Аз ҷумла, дар ҷумҳурӣ озмуни «Фурӯғи субҳи доноӣ» ба роҳ монда шуд. Дар қомеъ гардидани иштирокдорони ин озмун маҳфилҳои бадеӣ нақши бориз гузоштанд.

Дар ин замина дар аксари донишгоҳҳо ва муассисаҳои илмӣ ва таълимӣ маҳфилҳои «Мавлонохонӣ», «Саъдихонӣ», «Бедилхонӣ» ва хонишҳои осори дигар намояндагони адабиёти тоҷик ташиқи гардид. Танҳо дар соли 2022 бо иштироки Кумитаи телевизион ва радиои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон се маҳфилҳои адабӣ – бо номҳои «Хирадмандон», «Сеҳри суҳан» ва «Навқалам» таъсис гардид.

Мақсади ин ва дигар маҳфилҳо баланд бардоштани завқи мутолиаи китоб, дарёфти чеҳраҳои нави суҳанвару суҳандон, эҳтиром гузоштан ба арзишҳои миллию фарҳангӣ, инкишофи қобилияти эҷодӣ, ташаккули эҳсоси худогоҳию худшиносӣ ва ватанпарварии ҷавонону наврасон аст.

Калидвожаҳо: маҳфил, маҳфилҳои адабӣ, озмун, китоб, завқи китобхонӣ, чеҳра, омил, нақш, тафаккури эҷодӣ, аҳамият, фарҳанг, адаб.

Маҳфил дар фарҳангу адаби мо – тоҷикон таърихи қадима дорад. Ин мафҳум дар фарҳангу қомусҳо дар шаклҳои гуногун тавсиф шуда бошад ҳам, дар аксарияти онҳо ба як мазмун маънидод шудааст. Аз ҷумла, дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» вожаи маҳфил чунин шарҳу тавзеҳ ёфтааст: «Маҳфил а. 1. Ҷамъомад; ҷамъомади дӯстон; маҷлиси базм. 2. Гурӯҳи одамон, ки барои аз рӯйи шавқу ҳавас машғул

шудан бо касбу хунар ё шугле дар вақти холигиашон дар як чо чамъ омадаанд: маҳфили адабӣ, маҳфили ҳаваскорони санъат, маҳфили олимони ҷавон» [9, с. 816]. ... «Маҷлисо ро он, ки бо лутфи суҳан ё рафтори худ маҷлисею маҳфилеро гарм месозад: маҳфилоро, суҳбаторо» [9, с. 818].

Дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» истилоҳи маҳфилро чунин маънидод намудаанд: «Маҳфил а.

1. Чамъомад, чамъомади дӯстон, маҷлис, анҷуман, маҷлиси базм.

Чамъе аз пирон дар маҳфиле нишаста буданд.

Авфӣ.

Шаби торикӯ ҳавли раъду бороне бад-ин тундӣ,

Кучо парвои мо доранд сармастони маҳфилҳо.

«Анвори Суҳайлӣ».

2. Умум, чамъият, халқ.

Чун ба таҳқиқи ину он пардохт,

Ранги маҳфил зи ранги худ бишнохт.

Бедил.

Маҳфил анҷетан маҷлиси базм оростан; Чамъомади дӯстон барпо кардан.

Ҳарифон ҳар кучо бо ёди ту гар маҳфил анҷетанд,

Мани парвонаро сӯзанд, шамъи анҷуман созанд

Ибни Ямин.

Маҳфил сохтан аз чизе дар бораи ягон чиз суҳбат, гуфтугӯ барпо кардан.

Ҳама қорам зи худқомӣ ба бадқорӣ кашид охир,

Ниҳон қай монад он розе, қ-аз ӯ созанд маҳфилҳо.

Ҳофиз [8, с. 678].

Дар «Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик» мафҳуми маҳфили адабӣ чунин таъриф дода шудааст: «Маҳфили адабӣ доираи эҷодист, ки дар он адибони ҳамфикру ҳамруҳия чамъ меоянд. Адибони дар Маҳфили адабӣ чамъомада асарҳои якдигарро мутолиаву муҳокима мекунанд. Дар таърихи адабиёти тоҷик аксар шоирон дар дарбори шоҳону ҳокимон чамъ меоманд ва осори якдигарро хонда, муҳокима мекарданд. Берун аз дарбор дар доираҳои қосибони шаҳр, дар дӯқонҳо, қосибони соҳибзавқ ва шоиртабъ чамъ меоманд, ки он ҳам ба ҳукми Маҳфили адабӣ буд. Ин гуна маҳфилҳои адабӣ, махсусан, дар асрҳои 16-17 (давраи зиндагии тазкиранигорон Мутриби Нисорӣ, Малехои Самарқандӣ шоирон Ҳилолӣ, Мушфиқӣ, Сайидо ва дигарон) хеле зиёд буданд. Баъзан Маҳфили адабӣ дар хонаҳои шоирони бузург ташкил мешуданд. Масалан, дар хонаҳои Абдурахмони Қомӣ, Алишери Навоӣ, (асри -15) Аҳмади Дониш ва Садри Зиё (асрҳои 19-20) Маҳфили адабӣ вучуд дошт. Мувофиқи маълумоти «Миръот-ул-хаёл»-и Мирзо Азими Сомӣ дар мадрасаи Говқушон бо сарвари шоир ва олими тоҷик Саъдуддини Моҳир Маҳфили адабӣ ташкил гардида буд. Дар он чо адибони ҷавон илми шеърӯ шоирӣ, арӯзу қофия, санъати бадеиро

меомӯхтанд. Баъди инқилоби Октябр маҳфилҳои адабӣ дар редаксиаи маҷаллаву рӯзномаҳо, мактабҳои олии, заводу фабрикаҳо ташкил мешуданд. Маҳфилҳои адабӣ дар Самарқанд, Бухоро, Хучанд, дар назди маҷаллаҳои «Шуълаи инқилоб», «Раҳбари дониш», «Комсомоли Тоҷикистон» вучуд доштанд [10, с. 226].

Устод Айнӣ низ «Ёддоштҳо»-и худ аз маҳфилҳои адабӣ ёдрас шуда, доир ба аҳамияти онҳо дар ташаккул ва кашфи истеъдодҳои ҷавон ишораҳо намудааст. Вақте устод Айнӣ дар бораи ин ё он воқеа ва ё такомули эҷодии шахси мушаххас ҳарф мезанад, ҳатман аз маҳфилҳои адабии замони худ ва таъсири онҳо дар тарбияи маънавии аҳли эҷод бо хушнудӣ ва қаноатмандӣ ёдовар мешавад. Ба далели фикр: «Ман аз ин зиёфат бисёр хурсанд шудам, чунки дар он маҷлис бисёртар сухан дар бораи шеър адабиёт мерафт ва бештари меҳмонон ё шоир буданд ё шеършинос. Агар баъзеяшон аз адабиёт хабардор набоянд ҳам, хушгап, ширинсухан, зариф ва бамавқеъгӯ буданд, ки дар рафти суҳбат латифаҳои ширин мегуфтанд ва мувофиқи мақом воқеаҳои намакин нақл менамуданд: шоирон ба тарзи мушоира ва бадеҳа мисраъҳои ногаҳонӣ гуфта мисраъҳои якдигарро тазмин мекарданд, шеършиносон аз шеърҳои гузаштагон ба тарзи мисол байтҳои баланд мехонданд ва тақлиди бемуваффақиятонаи он мазмунҳо будани шеърҳои шоирони замони худашонро исбот карда танқид менамуданд» [2, с. 235].

Дар ҷойи дигари «Ёддоштҳо» муаллиф вижагии хоссаи шоир Лутфиро на дар ҳунари шоирӣ, балки дар маҳорати суҳангӯӣ (маҳфилорӣ) ӯ доништа навиштааст: «Шеърҳои Лутфӣ ва мазмунҳои онҳо обшуста буданд. Аммо ӯ маҷлисо, гапзан (оратор), суҳанвар, ҳозирҷавоб, ширинсухан ва хандонрӯ буда, ин сифатҳояш ӯро ба шакли як шеъри мучассамаи пурмаъно ораста буданд» [2, с. 235].

Дар ташаккули таассуроти устод Айнӣ нисбат ба Ҳайрат ва қобилияти ӯ низ маҳфилҳои адабӣ ёрӣ расонида будаанд: «Ҳайрат ҳам дар он мулоқоти аввалин якҷанд ғазали худро аз ёд хонда ба ман шунавонид ва ба муносибатҳое, ки дар рафти суҳбат мебароманд, қасидаҳои чилбайтии устодони гузаштаро бе ҳеҷ даккаҳурӣ ва мулоҳиза аз ёд хонда медод. Аз ин хислаташ маълум мешуд, ки ӯ қувваи ҳофизаи фавқуллодае дорад.

Ӯ дар он суҳбат аз қоидаҳои арӯз, аз сифатҳои шеърӣ ва дигар нозуқиҳои адабиёт ботафсил ва осонфаҳм карда гап мезад ва аз шеърҳои устодони гузашта ба ҳар қавли худ ба тарзи мисол шоҳид ва намуна меовард.

Ман дар ҳамон мулоқоти аввалин ба қобилият ва маълумоти фавқуллодаи ӯ пай бурдам ва назар ба ақидаи худам, он касе, ки ман барои роҳбарии худ дар шеър аз байни шоирон ва шеършиносони калонсоли он замон мечустам, ҳамин хурдсоли хурдҷусса буд. Ӯ бо ман ҳамсол ва ҳамдарс буд. Бо ҳамаи ин ман ӯро аз ҳамон рӯз сар карда, устоди худ қарор додам ва дар дили худ гуфтам:

«Ёр дар хонаву мо гирди ҷаҳон мегардем,
Об дар кӯзаву мо ташналабон мегардем» [2, с. 408].

Аз ин таассуроти Айни бармеояд, ки маҳфилҳои адабӣ, на танҳо дар тарбияи фаъолияти эҷодии қаламкашон нақш мегузоштаанд, балки дар шинохти қобилияти суҳандониву суҳанфаҳмӣ, ҳофизаи ёд кардани ашъор ва ҳунари шеърхонии ҷавонони эҷодкор мусоидат менамудаанд. Намои қобилияту маҳорати суҳандониву суҳанварӣ дар баробари баланд бардоштани маънавии аҳли маҳфил, онҳоро ба мутолиаву эҷод талқин мекард.

Бо дарки аҳамияти андешаҳои устод Айни Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар суҳанрониҳо, мақолаҳо ва китобҳои худ, аз аҳамияти маҳфилҳои адабӣ ва нақши онҳо дар ташаккули тафаккури эҷодии ҷомеа, баҳусус, ҷавонон борҳо таъкид намудаанд. Аз ҷумла, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон зимни суҳанронӣ дар анҷумани ХI-уми нависандагони Тоҷикистон таъкид карда буданд: «Яке аз вазифаҳои муҳимми Иттифоқи нависандагон, пирони адабиёт тарбияи насли ҷавони адибон мебошад. Фардо ба ҷои шумо, кӣ ба майдони адабиёт меояд ва шуҳрати анъанаҳои беш аз ҳазорсоларо нигоҳ медорад?»

Ин кори саҳл нест. Метавон садҳо мутахассисони дигар соҳаҳоро бо ҳар роҳ тарбия кард, вале чустан, кашф кардан ва тарбия намудани истеъдодҳои арзандаи ҷавон вазифаи иттифоқи нависандагону пирони адабиёт аст.

Хонандаи фардо дар баробари осори хонданбобатон ба ин паҳлуи фаъолияти шумо низ эътибор ва баҳо медиҳад. Яъне дар мактабу донишгоҳҳо кори маҳфилҳои адабиёро пурзӯр бояд кард. Бо дили гарм ба ҷавонон роҳ кушоед» [1]

Пешвои миллат, Президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар китоби арзишмандашон «Чехраҳои мондагон» ба ин масъала бори дигар тавачҷуҳ зоҳир намуда, муҳимияти тарбияи истеъдодҳои ҷавонро бо роҳи дар мактабу донишгоҳҳо пурзӯр кардани кори маҳфилҳои адабӣ ёдовар шуда, бо таассуф афзудаанд: «Дар мактабу донишгоҳҳо кори маҳфилҳои адабиёро пурзӯр бояд кард. Аз соҳибистеъдодҳо адибони хушсалиқа, ҷасуру ватанпараст тарбия кунем. Ин анъанаи неки устод Садриддин Айни, Абулқосим Лоҳутӣ, Мирзо Турсунзода, Фазлиддин Муҳаммадиев, Ашӯр Сафар ва дигарон буд. Мактаби онҳоро бояд идома дод» [5, с. 301].

Дар баробари ин, Пешвои миллат зимни суҳанронӣ дар Симпозиуми байналмилалӣ бахшида ба 700-солагии Камоли Хучандӣ нақши осори гузаштагонро дар тарбияи ватандӯстӣ ва худшиносии ҷавонон баланд арзёбӣ намуда, бо хушнудӣ ёдовар шудаанд: соли дуҷум аст, ки дар мамлакат озмуни «Фурӯғи субҳи доной» ҷараён дорад. Нахустин натиҷаҳои озмуни мазкур нишон медиҳад, ки он ба тафаккури маънавии ҳама кишрҳои ҷомеаи мо таъсири мусбат гузошта истодааст [5].

Дар ин суҳанронӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, Вазорати маориф ва илм, Академияи миллии илмҳо, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳои

кишварро вазифадор карданд, ки дар чараёни баргузориҳои давраҳои мухталифи озмуни «Фурӯғи субҳи доной» ҷиҳати баргузор кардани маҳфилу озмунҳои «Мавлавихонӣ», «Камолхонӣ», «Саъдихонӣ», «Ҳофизхонӣ» ва «Бедилхонӣ» бо мақсади тарғиби афкори созандаи ин бузургон чораҷӯӣ намоянд. Ҳамчунин, таъкид сохтанд, ки омӯхтани таблиғи осори гузаштагон ва ба наврасону ҷавонон фаҳмонидани моҳияту муҳтавои онҳоро на ба таври мавсимӣ, балки доимӣ ва бо истифода аз ҳама роҳу воситаҳо бояд ба роҳ монанд [6].

Дар заминаи амалӣ сохтани дастур ва роҳнамоиҳои Пешвои миллат баҳшида ба 30-юмин солгарди Истиқлоли давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 80-солагии Шоири халқии Тоҷикистон, барандаи Ҷоизаи давлатии ба номи Рӯдакӣ, суҳанвари мардумӣ ва яке аз поягузориҳои шеърӣ имрӯз, устои зиндаёд Лоиқ Шералӣ дар кафедраи назария ва адабиёти навини форсии тоҷикии факултети филологияи ДМТ маҳфили илмӣ-адабӣ баргузор гардид. Бо ибтиқори Донишгоҳи миллии Тоҷикистон озмуни «Мавлонохонӣ» таъсис ёфт, ки дар ду давр гузаронида мешавад. Ҳадафи асосии баргузориҳои Озмун чунин аст:

- баланд бардоштани шавқу ҳаваси донишҷӯёни Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ба омӯзиши мероси адабӣ;
- шиносоии бештари хонандагон бо осори гаронбаҳои бузургон;
- ташаккули тафаккури мантиқии донишҷӯён, бедор намудани шавқу завқи онҳо барои таҳқиқ ва омӯзиши осори пурғановати бузургон;
- ташвиқ ба омӯзиши мероси адабӣ [3].

Ҳамчунин, ба ҳамин монанд дар аксари донишгоҳҳо ва дигар муассисаҳои илмӣ ва таълимӣ маҳфилҳои «Мавлонохонӣ», «Саъдихонӣ», «Бедилхонӣ» ва дигар намояндагони адабиёти тоҷик гузаронида шуданд.

Имсол (соли 2022) бо назардошти боло бурдани зеҳнияту салиқаи маърифатнокӣ, тарбияи ҳудогоҳиву меҳанпарастӣ бо ибтиқори Кумитаи телевизион ва радиои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон се маҳфили адабӣ – бо номҳои «Ҳирадмандон», «Сеҳри суҳан» ва «Навқалам» таъсис гардид, ки мақсади асосиаш баланд бардоштани завқи китобхонӣ аст. Ин маҳфил дар ҳалли вазифаҳои зерин кӯшиш менамояд:

- тақвияти неруи зеҳнӣ, дарёфти чехраҳои нави суҳанвару суҳандон, арҷ гузоштан ба арзишҳои миллию фарҳангӣ, инкишофи қобилияти эҷодӣ, таҳкими эҳсоси ҳудогоҳию худшиносӣ, тақмили захираи луғавӣ, тақвияти ҷаҳони маънавӣ миёни кормандони воситаҳои ахбори омма;
- кашфи истеъдодҳои нав аз ҳисоби ҷавонони навкор, коромӯзон, таҷрибаомӯзон ва дигар кормандони радио ва телевизион;
- зимни гузаронидани лексияҳои муҳтасар ва машғулиятҳои амалӣ дар ниҳоди онҳо бедор кардани шавқу рағбат, меҳру муҳаббат ба суҳани пуртаъсири публитсистӣ, бадеӣ, баёнияҳои сиёсӣ, изҳоротҳо, нутқи радиӣ, мурочиатҳои телевизионӣ;

– тарзи навишти матн дар жанрҳои гуногуни радиои ва телевизионӣ, бо оҳанги ҷозиб, интонатсияи мувофиқ, бо риояи меъёри забони адабии тоҷик кироат карда тавонистани онҳо;

– дар ҳар машғулияти маҳфил ба аъзои он фаҳмонидани камбудиву норасоӣҳое, ки дар эфири радио ва телевизион ба мушоҳида мерасад;

– ислоҳи камбудии забонии наattoқон, барандаҳо, ровиён, шорехон, шоуменҳо, гузоришгарон, хабарнигорони радио ва телевизионҳои мамлакат;

– сабт кардан ва шунидану мавриди муҳокима қарор додани сабти овози аъзои маҳфил, фаҳмонидани камбудиву норасоии гуфтори онҳо;

– навиштани матни суҳанронӣ аз ҷониби аъзои маҳфил, кироати он ва ошкор намудани муваффақияту камбудии онҳо;

– тавассути матнҳои махсуси пешниҳодшуда нишон додани қоидаҳои талаффуз, задагӯзорӣ, пасту баландшавии овоз, тез ё суст кироат карда тавонистани баъзе лаҳзаҳои барномаҳои «Ахбор»;

– дарёфти овозҳои тозаи радиофонӣ, ҷозиб, марғуладор, таъсирбахш, гӯшнавоз ва ҳамаҷониба омода намудани онҳо барои кироати барномаҳои «Ахбор» ва дигар барномаҳои мустақим.

Телевизион ва радио на танҳо неруи пешбарандаи ҳаёти сиёсиву иқтисодӣ, иҷтимоию фарҳангӣ, балки василаи муҳими тарғиби идеология, таҳкими робитаҳои ҳамзистии башарӣ буда, дар боло бурдани сатҳи маънавиёт, дониш, ҷаҳонбинӣ, ҳисси худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллӣ, садоқат ба миллату меҳан мусоидат мекунад. Ин воситаҳои ахбори омма ба сифати рӯкни муҳимтарини тақвиятбахши падидаҳои миллӣ, афкори солими ҷомеа ро ҳамбаст намуда, ҷиҳати рушди нерӯҳои ақлонии ҷомеа, кашфи истеъдодҳои тоза ва тарғиби сарватҳои миллӣ саҳми арзанда мегузоранд.

Албатта, ташкил ва баргузори маҳфилҳои адабӣ як тарафи масъала асту дар қадом рӯҳия ба роҳ мондани он паҳлуи дигари масъала. Ҷунончи, аз мазмуни нигоштаи Шоири халқии Тоҷикистон Низом Қосим бармеояд маҳфилҳо бояд василаи вақтгузаронӣ набошанд. Вақтгузаронӣ аз бекорист. Маҳфилҳои адабӣ танҳо бо таҳлили шеърӯ шоирӣ қаноат накунанд, балки муҳимтарин масъалаҳои иҷтимоии замони низ мавриди музокираву баррасӣ қарор диҳанд. Мо мутмаинем, ки маҳфилҳои адабӣ на танҳо ба сайқали ҳунарии бадеии аъзоҷшон, балки ба рушди тафаккурҳои шуурҳо низ мусоидат менамоянд [Ниг 4].

Хулоса, нақши маҳфилҳои адабӣ дар ташаккули тафаккури ҷомеа, баҳусус, ҷавонону наврасон, баланд бардоштани завоқи мутолиаи китоб, дарёфти ҷеҳраҳои нави суҳанвару суҳандон, эҳтиром гузоштан ба арзишҳои таърихӣ, миллию фарҳангӣ, инкишофи қобилияти эҷодӣ, ташаккули эҳсоси ҳудогоҳию худшиносӣ ва ватанпарварӣ хеле бориз аст. Агар дар гузашта маҳфилҳои адабӣ муайянкунандаи ҳусну қубҳи суҳан ва донишу ҳунар, воситаи оммавӣ гардонидани адабиёт, василаи ғанӣ сохтани таркиби луғавии забони адабиву гуфтугӯӣ, ба шакл даровардани мактабҳои адабиву ҳунари

буданд, имрӯз низ онҳо ин рисолатро аз даст надодаанд. Аммо фазои маърифативу адабии Тоҷикистони соҳибистиклол, ки дар он майлу рағбат ба китоб ва мутолиаи он нисбатан коста гардидааст, вусъат бахшидани маҳфилҳои адабиро бештар тақозо менамояд. Аз ин рӯ, моро зарур аст, ки анъанаи маҳфилорони гузаштагонанро инкишоф дода, дар кори чунин ҷамъомаду суҳбатҳо, аз як тараф, наврасону ҷавонро бештар ҷалб намоем, аз сӯи дигар, шаклу усулҳои гуногуни инноватсионӣ ва ҳавасмандгардониро ба кор гирем.

Адабиёт

1. Адабиёт – пандомӯзи инсонҳо. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонов дар анҷумани Х1-уми нависандагони Тоҷикистон 19-уми ноябри соли 1997 // Ҷумҳурият.– 1997. – 22 ноябр.
2. Айнӣ, С. Ёддоштҳо (чаҳор қисм). Иборат аз як китоб / С. Айнӣ.–Душанбе: Сарредаксияи илмӣ энциклопедияи миллии тоҷик, 2009.– 680 с
3. Низомномаи озмуни Мавлонохонӣ дар Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.– Душанбе: ДМТ, 2022.–9 март.
4. Қосим, Н. Кас набуд аз роҳи дониш бениёз (Нақши адабиёт дар ҷараёни маорифпарварӣ) / Н. Қосим // Адабиёт ва санъат.– 2015.– декабр.
5. Раҳмон Э. Чехраҳои мондагор / Э. Раҳмон. – Душанбе: ЭР-граф. – 2016. –364 с.
6. Суханронии Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Симпозиуми байналмилалӣ ба ифтихори 700-солагии Камоли Хучандӣ, 16 октябри соли 2020, шаҳри Хучанд //Адабиёт ва санъат.– 2020.– 22 октябр.
7. Суханҳои ҳикматомӯзи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон. – Душанбе: ҶДММ «Контраст». 2017.– 464 с.
8. Фарҳанги забони тоҷикӣ. Ҷ.2. – М.: Советская энциклопедия. 1969. – С. 678.
9. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷ. 1. – Душанбе, 2010.– С. 816; 818.
10. Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик.Ҷ.2.–Душанбе: Сарредаксияи илмӣ энциклопедияи советии тоҷик, 1989.– С.226.

Ализода Абдурашид

ЛИТЕРАТУРНЫЕ КРУЖКИ И РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

В статье рассматривается сущность литературных кружков, их значение в развитии творческого мышления и факторы возрождения таких кружков в наши дни.

Несмотря на влияние различных факторов на воспитание молодых создателей роль литературных кружков неоспорима. Организация

литературных кружков в сфере таджикской культуры и литературы имеет давнюю историю и проводится в различных формах.

Если до начала XX века литературные кружки проводились в домах таких писателей, как Абдурахмони Джоми, Алишер Навои (XV век), Ахмади Дониш (XIX век), Садри Зиё (конец XIX – начало XX века), то с формированием системы периодической печати литературные кружки организовывались в редакциях газет и журналов, высших учебных заведениях, заводах и фабриках.

После обретения Таджикистаном государственной независимости по инициативе Основателя мира и национального единства – Лидера нации, Президента Республики Таджикистан уважаемого Эмомали Рахмона были возрождены литературные кружки разного уровня и укрепилась их роль в формировании творческого мышления общества. В частности, в стране стартовал конкурс «Фурӯғи субҳи доноӣ» («Мудрости зари сиянь»). Литературные кружки сыграли важную роль в успехе участников данного конкурса.

На этой основе в большинстве вузов и научно-образовательных учреждениях организованы кружки «Мавлонохони», «Саадихони», «Бедилхони» и трудов других представителей таджикской литературы. Только в 2022 году по инициативе Комитета по телевидению и радиовещанию при Правительстве Республики Таджикистан были созданы три литературных кружка – «Хирадмандон», «Сехри Сухан» и «Навкалаам».

Целью этих и других литературных кружков является повышение интереса к чтению книг, поиск новых лиц мастера слова, проявление уважения к национальным и культурным ценностям, развитие творческих способностей, формирование чувства самосознания и патриотизма молодежи.

Ключевые слова: кружок, литературный кружок, конкурс, книга, читательский интерес, лицо, фактор, роль, творческое мышление, значимость, культура, литература.

Alizoda Abdurashid

LITERARY COTERIES AND THE DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING

The article highlights the essence of literary coteries, their importance in the development of creative thinking and the factors of the revival of such circles in our days. Despite the influence of various factors on the upbringing of young creators, the role of literary coteries is undeniable. The organization of literary coteries in the field of Tajik culture and literature has a long history and is carried out in various forms.

If before the beginning of the twentieth century literary coteries were held in the homes of such writers as Abdurahmoni Jomi, Alisheri Navoi (XV century), Ahmadi Donish (XIX century), Sadri Ziyoy (late XIX – early XX century), then with the formation of the periodical press system literary coteries

were organized in the editorial offices of newspapers and magazines, higher educational institutions, works and factories.

After Tajikistan gained state independence, at the initiative of the Founder of Peace and National Unity, the Leader of the Nation, the President of the Republic of Tajikistan, His Excellency Emomali Rahmon, literary coteries of various levels were revived and their role in shaping the creative thinking of society was strengthened. In particular, the country launched the contest "Furughi subyi donoi". Literary coteries played an important role in the success of the participants of this competition.

On this basis, most universities and scientific and educational institutions have organized coteries of "Mavlonokhoni", "Saadikhoni", "Bedilkhoni" and the works of other representatives of Tajik literature. Only in 2022, at the initiative of the Committee on Television and Radio Broadcasting under the Government of the Republic of Tajikistan, three literary coteries were created – "Khiradmandon", "Sehri Sukhan" and "Navqalam".

The purpose of these and other literary coteries is to increase interest in reading books, search for new faces of the master of the word, show respect for national and cultural values, develop creative abilities, form a sense of self-awareness and patriotism of young people.

Keywords: literary coterie, competition, book, reader's interest, person, factor, role, creative thinking, significance, culture, literature.

УДК: 78 + 782+39
Ульмасов Фируз

О ДВУХ НАПРАВЛЕНИЯХ РАЗВИТИЯ ТАДЖИКСКОГО МУЗЫКОЗНАНИЯ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

В статье рассматриваются два актуальных вектора развития современного таджикского музыкознания. Первый связан с использованием универсального принципа многомерности восприятия и мышления при анализе таджикской монодической музыки, способный раскрыть в ней новые, ранее неизведанные сущностные аспекты. Данный феномен представлен в контексте разных специализаций гуманитарной науки. Особое внимание уделяется определению многомерности в музыкальной науке и бинарности как ее специфическому виду воплощения. В методологическом контексте постулируется положение, что многомерность есть универсальный принцип структурной организации любых явлений, в том числе музыкальных процессов монодии. Второе направление связано с рассмотрением проблемы определения национальной стилистики в творчестве таджикских композиторов, в основе которой наличествует взаимодействие двух ее ветвей: ориентальной и национально-специфической. Ориентальное направление демонстрирует европейскую традицию разработки характерных элементов восточных музыкальных культур (тембра, ритма, ладомелодических структур, художественных образов). Национально-специфический аспект выступает как направление, где европейский компонент используется для поиска и разработки иных форм моделирования национальной специфики музыкального процесса, базирующихся на принципах восточной монодической системы, на преодолении стандартов сонатно-симфонического цикла и других европейских композиционных и жанровых решений.

Ключевые слова: *многомерность, музыкальное мышление, бинарность, национальные стили, европейские традиции, принципы развития, музыкальный ориентализм, национально-специфический аспект, творчество композиторов.*

Современное таджикское музыкознание начало формироваться как новая научная традиция в музыкальном искусстве таджиков со второй половины XX века и продолжает развиваться по настоящее время в контексте единого евразийского научного и культурного пространства, которое в силу разных обстоятельств, включая социальные, политические и культурные процессы, воздействия на них современных информационных технологий, является максимально открытым, в нем взаимопересечены различные культурные традиции и явления.

В этом научном и музыкальном континууме определились два новых и актуальных направления развития современного таджикского теоретического музыкознания. Их разработка может внести весомый вклад в отечественную музыкальную науку.

Первое направление связано с применением новых методологических подходов к исследованию таджикской традиционной музыки. Оно отражает современные аспекты музыкознания, в числе которых особое значение имеют универсальные принципы восприятия и мышления, предоставляющие возможность вскрывать сущностные стороны в изучении музыкальных явлений.

Второе – теоретическая разработка некоторых аспектов национальной стилистики творчества таджикских композиторов. Значение этого научного направления во многом определяется активизацией процессов глобализации в современном мире, которые во многих своих формах негативно влияют на сохранение и развитие самобытности музыкального искусства разных стран и народов.

Фокусирование внимания на двух научных направлениях связано с объективными причинами. С одной стороны, это многообразие форм реализации музыкального мышления, которое включает в себя одновременное взаимодействие самых разных по структуре, художественным традициям и истории становления традиционных и современных национальных и региональных музыкальных систем. С другой стороны, выход современной таджикской научно-теоретической мысли о музыке на новый уровень обобщения предполагает проведение исследований не с узкотехнических позиций, а с более широких, с привлечением данных смежных дисциплин, например, философии, эстетики, семиотики, лингвистики и, в особенности, психологии восприятия и мышления.

Рассмотрим обозначенные научные направления в форме постановки проблемы и привлечения внимания к необходимости их дальнейшей теоретической разработки.

Актуальным вектором развития современного музыкального востоковедения выступает поиск и разработка новых научных парадигм. Данный аспект ориентирован не только на необходимость заполнения имеющихся «белых пятен», но и на открытие новых изысканий, подчас парадоксальных, которые могут вступать в противоречие с уже сложившимися взглядами, изменять устоявшиеся музыковедческие стереотипы. В этом контексте отметим один из приоритетов музыкального востоковедения – изучение разных интонационных феноменов в связи с особенностями восприятия, что позволяет разрабатывать принципы формирования музыкальных структур сквозь призму универсалий восприятия и мышления.

В этом контексте отметим принцип многомерности, который является основой формирования любого музыкального построения. Его осмысление открывает новые аспекты исследования таджикской традиционной музыки, системы восточной монодии, позволяет рассматривать мелодическую структуру как особое многомерное в своей сущности явление. Данный принцип базируется на основополагающем понимании: музыкальное мышление, как и мышление в целом, изначально многомерно, является его исходным атрибутом, включает в себя одновременное взаимодействие разных структур и функций. Подобное единение продуцирует развертывание музыкальной мысли в разнообразных формах и жанрах, включая монодические.

Приведем ценное суждение известного исследователя проблем

музыкального мышления М. Арановского: «Поскольку музыка – явление многомерное, важно определить источник ее многомерности. Это Человек. Рожденная Человеком и сопровождающая его с древнейших времен музыка является одним из проявлений человеческой сущности» [1, С.50]. Продолжая размышления в этом направлении, можно констатировать – многомерность в музыке есть отражение многомерной сущности человека, его мышления и восприятия, которые, в свою очередь, есть некий результат освоения многомерности мира.

В методологическом отношении важно отметить, что опора на многомерное восприятие музыкальной структуры, включая многообразие ее смысловых оттенков, способна раскрывать понимание ее сущности в многомерном интонационном пространстве, в лоне которого она определялась и была сформирована. Необходимость подобного подхода продиктована также тем обстоятельством, что зачастую аналитическое препарирование музыкальных феноменов – вычленение в целях анализа отдельных элементов и структур вне контекста их восприятия и соответствующих принципов многовекторных системных взаимодействий, к сожалению, берется за основу при определении существа их строения. В этом контексте актуальность разработки понимания многомерности как универсального принципа структурирования музыкального процесса, его различных форм и видов, включая монодические построения, во многом обусловлена тем, что в теории музыки еще используется представление о монодии как одномерном в звуковысотно-функциональном отношении типе структуры, в которой принципиально отсутствуют вертикальные соотношения элементов в качестве логико-системообразующего фактора [2].

В современной гуманитарной науке вопросы многомерности получили разностороннюю разработку. Это связано с тем, что данное понятие и связанные с ним явления отражают сущностные аспекты многих процессов. Особо нужно отметить заметное увеличение в последнее время публикации трудов, посвященных непосредственно раскрытию феномена многомерности, что само по себе демонстрирует высокую актуальность обозначенной сферы. Научные данные, связанные с изучением вопросов нейропсихологии, функциональной асимметрии человеческого мозга, сферы семиотики, диалогичности мышления, внутренней речи, философии и др., демонстрируют различные аспекты природы многомерности восприятия и мышления, ее онтологический статус [1; 6; 7; 9; 10; 11]. В общем плане многомерность здесь понимается как некая целостность, которая формируется одновременным соотношением и разворачиванием разных структур, системно взаимодействующих друг с другом в единстве симультанных и сукцессивных процессов, где анализ и синтез осуществляется всегда в логической и ассоциативной координации.

В контексте данной статьи представляется важным выделить следующие аспекты: многомерность является универсальным принципом внутренней организации любого явления и одновременно выступает как определенный методологический подход, используемый при исследовании тех или иных объектов.

Отметим некоторые позиции, которые дают представление о

многомерности, как в общем плане, так и в сугубо музыкальном, определяют основу формирования соответствующих обобщений и выводов, которые могут быть в качестве новых аналитических аспектов применены в исследовании таджикской монодической музыки.

Истина не может быть одномерной, она всегда многомерна, объединяет в себе различные составляющие какого-либо феномена и тем самым отражает существо его строения. Такое понимание фигурирует в некоторых исследованиях. В качестве примера приведем соображение Р. Лукмаевой, которое характеризует актуальность изложенного: «Идея многомерности является на сегодня наиболее востребованной в исследованиях истины», поскольку она – многомерность – и есть «сущностное свойство истины, проявляющее возможность гармонии бытия человека в мире» [7, С.7]. В этом определении, на наш взгляд, реализовано понимание многомерности, принятие которого логически подразумевает следующий вывод: поиск закономерностей строения того или иного явления необходимо связано с обнаружением его многомерной конфигурации.

Отметим также размышление М. Старчеус о смысловой многомерности в музыке. Приведем одно из ее результирующих положений: «Основные функции слуха в профессиональной музыкальной деятельности связаны с переживанием, познанием и воплощением многомерных и многозначных связей между Звуком и Смыслом, лежащих в основе музыки как искусства» [11, С.379]. В этом суждении ученого заключена, на наш взгляд, стратегия в понимании существа феномена многомерности, связанного с музыкальным восприятием и мышлением: многомерность неизбежно сопрягает звук и смысл. Подчеркнем следующий важный аспект: звук может быть представлен в одном высотном положении, тогда как его восприятие способно осуществляться многомерно в разных смысловых контекстах.

Известный деятель советской и русской музыкальной науки В. Медушевский определяет природу рассматриваемого явления как «динамику многомерного человеческого сознания», которую «ярко передают контрастно-диагональные отношения, связанные с оппозицией рельефа и фона» [9, с.118]. Видение проблемы, предложенное ученым, отражает важное свойство формирования многомерности, в которой всегда присутствуют одновременно взаимодействующие планы, соотносящиеся между собой как рельеф и фон.

Обратимся к другому аспекту многомерности, которое как явление и понятие весьма многообразно в плане различных воплощений. В этом контексте выделим универсальную форму многомерности – бинарность как принцип структурный и функциональный, где взаимодействие двух оппозиционных планов формирует единство и целостность временных процессов.

Известно, что бинарность охватывает все иерархические уровни восприятия и мышления. Это и двуполушарная структура мозга, где каждая имеет свою специализацию по обработке информации [6], это и единство двух основных форм синтеза психических процессов – сукцессивного и симультанного [8], единство синтагматических и парадигматических связей в различных, в том числе и музыкальных

структурах [12]. Данные соотношения проявляют себя как вертикальные (одновременные) и горизонтальные (разновременные) аспекты музыкального процесса. Отметим некоторые бинарные оппозиции, которые представлены во всем своем многообразии в структурах музыкального процесса различных национальных традиций: неизменность-изменчивость, стабильное-мобильное, дискретность-континуальность, рельеф-фон, симметрия-ассиметрия, инвариант-вариант и др.

В контексте изложенного сформулируем следующие положения о категории «многомерность», которые в той или иной форме рассматривались многими учеными гуманитарных профилей науки:

1) многомерность есть существо структурной организации любых явлений, в том числе процессов восприятия и мышления, формируемых одновременным взаимодействием, в частности, бинарным, разных элементов и функций;

2) раскрытие сущности изучаемого явления означает выявление принципов его многомерной организации, определение соответствующих ее слагаемых.

Представленные соображения о многомерности связаны с соответствующей методологической позицией. Поскольку основной целью любого научного исследования является поиск истины, открытие закономерностей построения той или иной структуры, явлений, то вполне объяснимо, что достоверность и результативность исследования будет определяться также выявлением специфики формирования многомерности изучаемого предмета, то есть нахождением в нем соответствующих структур, элементов и принципов их взаимодействий, образующих ее основу. В этом аспекте можно сформулировать следующий вывод: рассмотрение особенностей таджикской монодии вне учета многомерной сущности ее природы не может быть полноценным и достоверным.

Предложенное научное направление находится в русле современного этапа развития музыкального востоковедения, его выхода на новые уровни обобщения, вбирающие в себя универсальные принципы мышления и восприятия, многообразие философских, социально-психологических аспектов, в том числе и проблемы генезиса, и природы формирования различных культурно-музыкальных феноменов, определяющих как существо, так и специфику монодических систем, их жизнеспособность и уникальность.

Обратимся к рассмотрению следующего аспекта – проблемы определения форм национальной стилистики, используемых в творчестве таджикских композиторов.

В таджикском профессиональном музыкальном искусстве исторически сложились два основных стилевых направления – ориентальное и национально-специфическое. Они были сформированы еще в советский период истории в результате взаимодействия двух основных компонентов становления и развития новой многоголосной профессиональной музыкальной культуры Таджикистана. Это европейская профессиональная традиция и таджикская традиционная музыка, имеющая свои устно-профессиональные жанры. Взаимодействие данных компонентов

выступает как определенное бинарное единство, в котором многообразие форм взаимных сопряжений компонентов рождает те или иные стилевые направления.

Ориентальный стиль демонстрирует европейскую традицию разработки характерных национальных элементов (ритма, тембра, ладомелодических построений, художественных образов) восточных музыкальных культур. Данный стиль был привнесен в творчество таджикских композиторов представителями русской композиторской школы, традициями русского музыкального ориентализма. Исследователь Н. Димитриади справедливо отмечал положительную роль музыкально-художественного наследия русского ориентализма «в становлении музыкальных культур восточных народов», в «формировании национальных музыкальных школ» [4, С. 97, 101].

Национально-специфический стиль выступает как направление, где европейский компонент используется для поиска и разработки иных форм моделирования музыкального процесса (например, макомная симфония), основанных на принципах восточной монодической системы, на преодолении стандартов сонатно-симфонического цикла и других европейских композиционных и жанровых решений.

Становление и развитие ориентального стиля в творчестве таджикских композиторов во многом связано с тем объективным обстоятельством, что многие композиторы получали высшее композиторское образование в музыкальных вузах Москвы и Ташкента. Здесь они не только осваивали опыт европейского профессионального музыкального искусства у представителей русской (в основном) композиторской школы, но и обучались и перенимали богатые традиции русского ориентализма, опыта работы с восточными ритмами, мелодиями, тембрами, образами и т.д. В итоге, национальные композиторы в определенной части своего творчества естественным образом становились продолжателями этой традиции музыкального ориентализма, стилевого направления, которое сохраняется и сегодня в тех или иных аспектах, жанрах и формах в музыке композиторов Таджикистана.

В смысловом содержании понятия «ориентальное» можно выделить две его формирующие линии: базовая европейская профессиональная традиция, с ее сложившимися формами, жанрами, композиторской техникой, стилями, с одной стороны, а с другой – опыт использования в творчестве европейских композиторов приемов структурирования оригинального восточного музыкального материала. В понятие «ориентальное» органично включается также принцип обработки, где одновременно сосуществуют элементы стилизации, общевосточного интонационного обобщения, а также вычленение и подчеркивание наиболее характерных элементов конкретной национальной музыкальной традиции Востока.

Совершенно не случайно в становлении нового профессионального многоголосного искусства в Таджикистане широко использовался данный принцип разработки материала. В нем оригинальный интонационный материал оформляется с помощью европейской композиторской техники. Эту особенность становления национальной композиторской школы отмечали ряд исследователей.

Так, например, Н. Янов-Яновская считает, что на первом этапе «царил единственный вид творчества – обработка (почти вне зависимости от того, в контексте какого целого она выступала)» [13, С.70]. В рассматриваемом процессе, по мнению М. Дрожжиной, «именно в обработках зримо пересекались и начали совместное существование две жанровые системы – традиционная и европейская (композиторская)» [5, С.167].

Традиция использования принципа обработки включает интонационный материал из разных жанров, в том числе из классического музыкального наследия Шашмаком. Этот аспект отмечала в свое время И. Вызго-Иванова: «Ценность таких обработок очень велика для таджикского симфонизма, ибо в них композиторы обращаются к любимому в республике жанру национального наследия» [3, С.193].

Что касается национальных аспектов – это те же самые оригинальные ритмы, тембры, мелодика, ладогармонические особенности, но только этими ресурсами не ограничивается представление специфики. Есть также и другие возможности, где данные элементы могут объединяться и функционировать уже на другой основе. Это, прежде всего, использование форм и принципов развития, выработанных профессиональной монодической традицией, например, макомной. В этом контексте подчеркнем следующее определение: рождение и развитие новых форм и жанров на основе использования принципов развертывания музыкального материала, сложившихся в традиционной музыкальной системе, представляет существенное отличительное свойство национально-специфической стилистики от ориентальной.

В развитии процесса поиска иных творческих решений постепенно стало формироваться понимание, что возможны другие художественные и технологические подходы вне определенных европейских жанровых и структурных стандартов. Чрезвычайно актуальным становится разработка новой формы, имеющей глубинные связи с традицией и обладающей необходимым художественным потенциалом для отражения содержания национальной ментальной сферы. С процессом поиска новых возможностей связано формулирование ответа на вопрос: все ли в воспринятых европейских жанрах и формах таджикскими композиторами в структурно-семантическом отношении может отвечать содержательному плану национальной художественной традиции, особенностям ее смысловой сферы? Здесь есть аспекты, которые необходимо гармонизировать, найти более полное соответствие формы и содержания.

Стремление к новым возможностям реализации национальной стилистики наблюдается в творчестве таджикских композиторов. Существенное место занимает макомная стилистика, например, в симфонической музыке Ф.Бахора, Т.Шахиди, Д.Дустмухаммедова, З.Шахиди и др. В этом направлении создано много произведений, разных по жанрам и особенностям воплощения. Сразу оговорим. Макомный симфонизм – это скорее пожелание, некая художественная цель. Он еще в структурном и художественном отношении не сложился как самостоятельное и завершённое стилевое явление. Скорее всего,

это только начало поиска путей нового оформления материала, в котором важным вектором развития становится выход из стандартов сонатно-симфонического цикла и других композиционных и жанровых решений, сложившихся на европейской основе.

Отметим мысль Н.Янов-Яновской относительно причин появления потребности в макомном симфонизме. Это «поиски национально-почвенного эквивалента сонатно-симфонической драматургии» [14, С.483].

В чем проблема взаимодействия двух представленных стилевых направлений творчества?

Проблема видится в нахождении необходимого баланса. При явном преобладании ориентального направления (европейских принципов разработки восточных элементов) существенно замедляется поиск новых – иных форм реализации, базирующихся на глубинном постижении специфики национальных музыкальных традиций. Возникает серьезная опасность потери и не использования заложенных в самой восточной монодической системе перспективных и новаторских для композиторского творчества принципов развития.

Баланс соотношений двух стилевых аспектов вполне возможен, когда они дополняют и способствуют развитию друг друга. В таком взаимодействии национальных стилей формируется полноценный художественный ресурс, которым может воспользоваться композитор в своем творчестве. Ориентальное направление представляет композитору широкие возможности использовать интонационный материал и принципы развития из разных музыкальных систем (структурные элементы, эстетико-философские идеи). Национально-специфическое направление дает возможность композитору углублять поиски по созданию новых жанров и форм, способных наиболее полно отражать национальную ментальную сферу, формировать оригинальное художественное направление, способное стать самостоятельным и самобытным феноменом в мировом музыкальном искусстве.

Предварительно обобщая изложенное, резюмируем следующее. На сегодняшний день наблюдается определенное доминирование ориентальной стилевой направленности в творчестве таджикских композиторов, чему способствует, как уже отмечалось выше, общая тенденция к глобализации, существующая сегодня в мире. Подобное доминирование обусловлено несколькими причинами. Отметим некоторые.

Первая причина. Принципиально изменился в XX веке и продолжает изменяться в сторону все большего расширения звуковой мир, в котором мы живем. Действительно, если сравнить его структуру, виды и объем конца XIX – начала XX века и первые десятилетия XXI века, то нужно констатировать, что это во многом различные звуковые явления. Сам по себе этот аспект может стать предметом самостоятельного и глубокого исследования, и я думаю, что здесь нас поджидают интересные открытия. Изменился не только огромный мир звуков, изменились мы сами, наше восприятие, мышление, слуховая настройка. Все это не может не отражаться в творчестве.

Вторая причина – ограниченность глубины подхода к реализации национально-специфического. Преимущественно используются только наиболее очевидные его репрезентанты: характерные ритмические и ладомелодические построения, тембровые соотношения, общевосточные образы. Если рассматривать данную проблему в методологическом ключе есть основания утверждать следующее: принципы построения и разработки восточного интонационного материала, которые используют европейские, в частности, русские композиторы во многом являются общими и для подходов, которые применяют композиторы центрально-азиатских стран в своем творчестве в реализации национальных музыкальных традиций. Здесь можно говорить о различии уровней и форм воплощения данного подхода. Есть разные примеры мастерства и творческого дара в достижении определенного художественного совершенства при определенном наборе используемых выразительных средств.

Третья причина, которая во многом объясняет тенденцию к расширению ориентации на европейские традиции – это собственно социально-экономический фактор. Основные международные и престижные концерты, фестивали, конкурсы произведений композиторов преимущественно проходят в европейских странах, по европейской тематике, на основе художественных критериев и вкусов европейцев. И наши композиторы, чтобы участвовать на этих европейских форумах, пишут адекватную целям и задачам, вкусовым ориентирам этих форумов музыку. Отсутствие специальных крупных акций, посвященных вопросам оригинального претворения или моделирования, например, макома в симфонической музыке и не только в этом жанре, не способствует поиску и открытию новых творческих решений. Представляется необходимым проводить фестивали, конкурсы с заранее определенной тематикой, например, связанных с макомом и фалаком и их реализацией в различных формах в творчестве таджикских композиторов. Уверен, что это будет серьезным стимулом активизации данного и очень важного художественного процесса.

В этом же контексте отметим четвертую причину появления рассматриваемой проблемы. Обратим внимание на такой негативный момент, который препятствует рождению новых и оригинальных решений в процессе усиления и дальнейшей разработки национальной специфики в творчестве таджикских композиторов. Речь идет о фактически полном отсутствии разработанных учебных программ и пособий, в которых системно и специализировано – непосредственно для композиторов – должны быть изложены основные принципы и подходы реализации в композиторском творчестве специфических элементов национальной музыкальной традиции.

Для сравнения отметим следующее. Как известно, в специальных курсах по композиции наличествуют обязательные учебные предметы, такие как полифония, гармония, анализ музыкальной формы, курс оркестровки и др., без освоения которых композитор в профессиональном отношении не может полноценно состояться. Учитывая этот существенный фактор в обучении, становится вполне очевидным следующий вывод: рождение новых форм реализации национальной специфики не может реализоваться в творчестве

композиторов без углубленного и целенаправленного освоения принципов построения национальной традиционной музыки. Нужны соответствующие знания, которые должны быть системно изложены в учебно-методической форме специально для композиторов.

Вполне объясним также вывод, что для развития национально-специфического направления только интуитивное освоение народного музыкального материала не может быть уже достаточным. Рождение новых форм и жанров, новых стилевых направлений, основанных на принципах развития традиционной восточной монодии, требует глубоких знаний, детальное изучение этих принципов и возможностей.

Реальность сегодняшнего мира, его многообразие и широкая доступность для восприятия различных музыкальных феноменов в определенном отношении может подавлять поиск новых форм реализации национальной специфики. Представляется важным не упускать из вида проблему соотношения ориентальных и специфических аспектов в творчестве таджикских композиторов. Необходимо учитывать все нарастающую тенденцию к глобализации, подразумевая под этим процессом установление для многих, если не для всех, единых принципов и подходов, стандартов творческой деятельности, что неизбежно в негативном плане отражается на различных видах и формах проявления специфики, в том числе, национальной.

Выше изложенное относительно принципа многомерности, как нового научного направления в изучении таджикской монодии и двух форм национальной стилистики, реализуемых в творчестве таджикских композиторов предполагает их дальнейшую разработку, уточнение некоторых аспектов, проведение специальных исследований и дискуссий, которые могут развернуто и детально раскрыть представленные научные направления современного таджикского теоретического музыкознания.

Литература

1. Арановский, М. Музыка. Мышление. Жизнь. Статьи, интервью, воспоминания / М. Арановский. – М.: ГИИ, 2012. – 440 с.
2. Бершадская, Т. Лекции по гармонии / Т. Бершадская. –Л.: Музыка, 1985. – 238 с.
3. Вызго-Иванова, И.М. Об использовании макамов в творчестве композиторов Таджикистана / И. Вызго-Иванова // Макомы, мугамы и современное композиторское творчество. – Ташкент: Гафур Гулям, 1978. – С. 190-203.
4. Димитриади, Н.Б. Русский музыкальный ориентализм и его значение в развитии современной музыки Востока и Запада / Н. Димитриади // Актуальные проблемы изучения музыкальных культур стран Азии и Африки. – Ташкент: Фан, 1983. – С. 96-101.
5. Дрожжина, М. Молодые национальные композиторские школы Востока как явление музыкального искусства XX века / М. Дрожжина. – Новосибирск: Новосибирская государственная консерватория (академия) им. М.И. Глинки, 2004. – 280 с.

6. Лотман, Ю. Феномен культуры // Избранные статьи в трех томах. – Т.1. – Статьи по семиотике и топологии культуры / Ю. Лотман. – Таллин, 1992. – С. 34-45.

7. Лукмаева, Р.Х. Гармоническая многомерность истины: автореф. дис. ... д-ра философских наук / Р. Лукмаева. – Уфа, 2009. – 39 с.

8. Лурия, А.Р. О двух видах синтетической деятельности коры человеческого мозга / А. Лурия // Мозг человека и психические процессы. Нейро-психологические исследования. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1963. – С. 69-112.

9. Медушевский, В. В. Интонационная форма музыки: Исследование / В. Медушевский. – М.: Композитор, 1993. – 262 с.

10. Многомерность и целостность человека в философии, науке и религии: материалы Международной научно-образовательной конференции. – Казань: Казан. ун-т, 2012. – 404 с.

11. Старчеус, М. Слух музыканта: психолого-педагогические проблемы становления и совершенствования. Диссертация доктора педагогических наук / М. Старчеус. – М., 2005. – 432 с.

12. Шамилли, Г. Б. Архитектоника иранской классической музыки: грамматика музыкальной речи как картина мира / Г. Шамилли // Ишрак: ежегодник исламской философии: – № 2. – М.: Вост. лит., 2011. – С. 667-696.

13. Янов-Яновская, Н. К проблеме освоения многоголосия монодийными культурами / Н. Янов-Яновская // Актуальные проблемы изучения музыкальных культур стран Азии и Африки. – Ташкент: Фан, 1983. – С. 69-737.

14. Янов-Яновская Н.С. К вопросу о «Восточном симфонизме» // Борбад и художественные традиции народов Центральной Азии: история и современность / Н. Янов-Яновская. – Душанбе: Дониш, 1990. – С. 482-483.

Улмасов Фирӯз

ДАР БОРАИ ДУ САМТИ РУШДИ МУСИКИШИНОСИИ ТОЧИК ДАР ЗАМОНИ МУОСИР

Дар мақола ду ҷанбаи муҳими рушди мусикишиносии муосири тоҷик баррасӣ шудааст. Ҷанбаи якум ба усули универсалии бисёрҷабҳаи қабул ва дарки таҳлили мусикии монодикии тоҷик алоқаманд буда, қобилияти ошкор намудани ҷанбаҳои нави қаблан номаълумро ифода мекунад.

Ин падида дар доираи ихтисосҳои гуногуни илмҳои гуманитарӣ пешниҳод карда мешавад. Дар илми мусиқӣ ва бинарӣ, ҳамчун намуди хоси таҷассуми он, барои муайян намудани бисёрҷенака таваҷҷуҳи махсус мешавад. Дар контексти методологӣ ҳолате таҳмин карда мешавад, ки бисёрҷенака усули универсалӣ буда, ташкили сохтори ҳама гуна зухурот, аз ҷумла равандҳои мусикии монодия аст.

Самти дуюм ба масъалаи муайян кардани услуби миллӣ дар эҷодиёти бастакорони тоҷик алоқаманд буда, дар асоси таъсири мутақобилаи ду шоҳаи он: шарқӣ ва хос миллӣ баррасӣ гардидааст.

Самти шарқӣ анъанаи ғарбии коркарди унсурҳои хоси фарҳангҳои муסיқии шарқӣ (темп, ритм, сохторҳои оҳанг, образҳои бадеӣ)-ро нишон медиҳад.

Ҷанбаи хос милли ҳамчун самте амал мекунад, ки дар он ҷузъҳои ғарбӣ барои ҷустуҷӯ ва коркарди шаклҳои гуногуни моделсозии хусусиятҳои миллии муסיқӣ дар заминаи принсипҳои системаи монодикии шарқӣ, бартараф кардани меъёрҳои силсилаи сонатаи симфонӣ ва ҳалли дигар ҷузъиёти ғарбии композитсиониву жанрӣ истифода мешавад.

Калидвожаҳо: бисёрҷанба, тафаккури муסיқӣ, бинарӣ, услубҳои милли, анъанаҳои аврупоӣ, принсипҳои рушд, шарқшиносии муסיқӣ, ҷанбаи хоси милли, эҷодиёти бастакорон.

Ulmasov Firuz

ON TWO DIRECTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF THE TAJIK MUSIC STUDY AT THE PRESENT STAGE

The article considers two actual vectors of development of modern Tajik musicology. The first is connected with the use of the principle of multidimensionality of perception and thinking in the analysis of Tajik monodic music, capable of revealing new, previously unknown essential aspects in it. This phenomenon is presented in the context of different specializations of the humanities. Particular attention is paid to the definition of multidimensionality in musical science and binarity as its specific type of embodiment. In the methodological context, the position is postulated that multidimensionality is the essence of the structural organization of any phenomena, including the musical processes of monody.

The second direction is connected with the consideration of the problem of the formation of national stylistics in the work of Tajik composers, which is based on the interaction of its two branches: oriental and national-specific. The oriental direction demonstrates the European tradition of developing the characteristic elements of oriental musical cultures (timbre, rhythm, ludo-melodic structures, images). The national-specific aspect acts as a direction where the European component is used to search for and develop other forms of modeling the national specifics of the musical process, based on the principles of the Eastern monodic system, on overcoming the standards of the sonata-symphony cycle and other European compositional and genre solutions.

Keywords: multidimensionality, musical thinking, binarity, national styles, European traditions, principles of development, musical orientalism, national-specific aspect, composers' creativity.

УДК:Тадж:792.8+9тадж+008+78тадж+37тадж.

Шарифзода Манучехр

ОПЕРНЫЕ СПЕКТАКЛИ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ ТАДЖИКИСТАНА

В статье рассматриваются вопросы истории постановок оперных спектаклей в Таджикском государственном академическом театре оперы и балета им. С. Айни в годы становления Государственной независимости Таджикистана. Отмечаются два основных периода: 90-е и 2000-е годы. Период последнего десятилетия XX века характеризуется сложными социальными процессами, военными конфликтами, которые способствовали существенному ограничению творческой деятельности театра, большому оттоку за пределы республики профессиональных музыкантов, что затрудняло полноценно осуществлять постановку оперных спектаклей. Несмотря на трудности объективного характера, проблема дефицита кадров решалась за счет приглашения зарубежных музыкантов для участия в оперных спектаклях в основном европейской классики (Германия, Италия, Россия, Казахстан, Кыргызстан). Отмечаются оперные спектакли таджикских композиторов: З. Шахиди, Ш. Сайфиддинова, Д. Дустмухаммедова, Ф. Одинаева. Особое внимание уделяется таджикским операм, которые идейно и тематически посвящены становлению нового независимого государства Таджикистана, 1100-летию образования государства Саманидов (IX-X). Это оперы Т. Сатторова «Рустам и Сухроб» (1999) и Т. Шахиди «Амир Исмоил» (1999). Начиная с 2000 года активизируется постановочная деятельность театра. Отмечается важный вклад итальянского дирижера Джерардо Колелла, который осуществил впервые постановку знаменитых оперных спектаклей на языке оригинала – итальянском и французском: Дж. Верди «Аида» (2009, 2011), «Кармен» Ж. Бизе и «Богема» Дж. Пуччини (2010). Важным направлением становится постановка оперных произведений узбекского композитора Мустафо Бафоева: «Шайхурраис Ибн Сино» (2011), «Борбад» (2013). Рассматриваются постановки русской оперной классики: «Иоланта» (2015), «Евгений Онегин» (2016), «Пиковая дама» (2020) П.И. Чайковского.

Ключевые слова: опера, спектакль, дирижер, режиссер, Джерардо Колелла, таджикский театр оперы и балета, Независимость Таджикистана, 1990-е и 2000-е годы.

В период становления нового независимого государства Республики Таджикистан главному Государственному академическому театру оперы и балета им. С. Айни пришлось пережить трудные времена. Музыкальная жизнь находилась в эти годы в глубоком кризисе, что проявилось в существенном ограничении деятельности театра [13, С. 119]. Совершенно не случайно возник тогда вопрос – нужен ли республике оперный театр? Отметим ценное наблюдение Н. Нурджанова: «Порой проскальзывает мысль о том, что опера и классический балет чужды национальному

зрителю. Такую мысль высказывают даже некоторые вузовские педагоги, которым доверено не только обучение, но и воспитание молодого поколения» [8, С. 380].

К сожалению, большое количество прекрасных музыкантов покинули республику во время гражданской войны, и восстанавливаться театру пришлось с большим трудом. Состояние профессиональной музыки вызывало серьезную тревогу, а перспективы ближайшего будущего еще не были точно определены [9, С. 12].

Одной из эффективных форм решения кадрового дефицита стало приглашение зарубежных специалистов – дирижеров, режиссеров, балетмейстеров, солистов и музыкантов оркестра. Все они, несомненно, оставили свой след в развитии театра начального этапа становления Государственной независимости Республики Таджикистан. Так, например, в 1991 году в постановке оперы Дж. Верди «Травиата» и П.И. Чайковского «Пиковая дама» ведущие партии исполнили солисты Свердловского театра оперы и балета Е. и А. Борисевичи. Артисты несколько сезонов сотрудничали с театром оперы и балета им. С. Айни, что положительно повлияло на качество спектаклей, вызвало интерес у слушателей, обогатило творческую труппу опытом реализации зарубежных опер [12, С. 26].

В театре с 1991 по 1998 годы были поставлены спектакли из репертуара европейской и русской оперной классики, произведений таджикских композиторов: «Пиковая дама» П. Чайковского, «Любовный напиток» Г. Доницетти, «Паяцы» Р. Леонковалло, «Алеко» С. Рахманинова, «Служанка-госпожа» Дж. Перголези, опера-балет «Макоми ишк» Ф. Бахора, оперетты Д. Дустмухамедова «Подруги» и К. Листова «Севастопольский вальс», детская опера «Красавица и чудовище» Т. Шахиди и многие другие.

Особо плодотворен был театрально-концертный сезон 1993 – 1994 гг. [2, С. 245-253]. Предпочтение было отдано произведениям таджикских композиторов: опера З. Шахиди «Комде и Мадан», оперы для детей – «Малыш и Карлсон» Ю. Тер-Осипова, «Карлик нос» Т. Шахиди, «Коза – кудрявые ножки» А. Одинаева [8, С. 417-418].

В конце первого десятилетия 2000-х годов в оперном творчестве таджикских композиторов активно начинает разрабатываться героико-эпическое направление. Во многом это было связано с образованием в конце XX в. нового независимого государства – Республики Таджикистан, а также празднованием 1100-летнего юбилея образования первого таджикского государства Саманидов. Это оперы Т. Сатторова «Рустам и Сухроб» (1999) и Т. Шахиди «Амир Исмоил» (1999).

В основу либретто оперы Т. Сатторова (Н. Косим) положено известное трагическое повествование о Рустаме и Сухробе из бессмертной поэмы А. Фирдоуси «Шахнаме». Герои вступают по замыслу и воле сил зла в единоборство, не зная, что они есть отец и сын [11, С. 184]. Премьера оперы состоялась 7 сентября 2001 г. На премьере присутствовал Президент Республики Таджикистан, Лидер нации уважаемый Эмомали Рахмон, депутаты Маджлиси Оли, представители Хукумата города Душанбе [5, С. 102]. Творческая группа театра успешно справилась с постановкой оперы: режиссер-постановщик Султон

Усмонов, дирижер – Б. Меробов, художник – Е. Панова, хормейстер – Х. Маджидов, балетмейстер – С. Азаматова. Исполнители главных ролей: Рустам – М. Достиев, Сухроб – А. Мирраджабов, Тахмина – О. Сабзалиева; Ковус – Б. Маматкулов, Афросиаб – М. Исмоилов, Гурдофарид – И. Арутюнян, Дьявол – К. Наджафкулиев и др.

Несколько иначе решена опера Т. Шахиди «Амир Исмоил» (либретто Н. Табарова и Н. Косима), которая непосредственно была посвящена истории создания и празднованию 1100-летия государства Саманидов. Основной конфликт разворачивается между двумя царственными братьями – Насром и Исмоилом, в котором побеждает последний, проявляя при этом мудрость и благородство. Создание художественного образа Амира Исмоила – основная цель оперы Т. Шахиди [11, С.184-185]. Отметим создателей оперы: режиссер-постановщик – Б. Абдуразаков, хормейстер – Х. Маджидов, балетмейстеры – С. Азаматова и С. Узакова, художник – Я. Маматкулов, дирижер – Б. Меробов. Исполнители основных ролей: Амир Исмоил – М. Достиев, Наср – Б. Маматкулов, Мать – О. Сабзалиева, Дьявол – А. Бахман.

Исследователь оперного творчества таджикских композиторов Ш. Мирзоева пишет: «В операх «Рустам и Сухроб» и «Амир Исмоил» осуществлено художественное осмысление и изображение важнейших страниц истории таджикского народа, его богатого духовного опыта в решении сложных проблем жизни человека и общества» [4, С. 85].

Таким образом, есть основание констатировать, что в 90-е годы XX столетия, несмотря на сложную в целом социальную и экономическую ситуацию в республике, творческая деятельность театра в части постановок и создания новых оперных спектаклей, характеризуется активным поиском своего пути развития.

В первом десятилетии 2000-х годов продолжается работа в русле сценических воплощений оперных произведений. Как считает видный деятель профессионального музыкального искусства, Народный артист Республики Таджикистан Холахмад Маджидов, творческая деятельность театра в основном продолжалась в двух направлениях: «Первое – новое представление известных мировых и таджикских музыкальных произведений, и второе – привлечение молодых авторов и создание новых оперных и балетных произведений. Можно утверждать, что в обоих направлениях проделана большая работа, свидетельством чего является разнообразная программа и полный аншлаги» [3, С. 178-179].

Важным направлением рассматриваемого периода времени становятся повторные постановки спектаклей, которые давали серьезный стимул развития для всего артистического коллектива. При воссоздании оперного произведения в новом формате его творческой реализации у дирижера и режиссера появляются свежие идеи, иные творческие возможности внесения определенных изменений в постановку.

В этом контексте отметим яркую премьеру – повторную постановку оперы Шарофиддина Сайфиддинова «Рудаки», посвященную художественному отображению жизни и творчества основоположника классической таджикско-персидской поэзии Абу Абдуллоху Рудаки (858-941). Группа создателей спектакля включала в себя – дирижера Азиза Ниёзмадова, режиссера Шамси Низомова, хормейстера Холахмада

Маджидова, художника Рамазона Сафарова и балетмейстера Сталину Азаматову. Музыка оперы представляла художественные образы, которые соответствовали исторической эпохе государства Саманидов (IX-X вв.). Хор «Бӯи чӯи мулиён ояд хаме» продемонстрировал свое профессиональное певческое искусство. В роли Рудаки – Народный артист Таджикистана Бурхон Мамадкулов, Нигина – Заслуженная артистка Таджикистана Зебо Аминова, Мадж – Народный артист Таджикистана Акбар Мирраджабов и Сипахсолор – Заслуженный артист Таджикистана Музаффар Исмоилов. Арии в исполнении солистов получили высокую оценку публики.

Театр продолжает инициировать приглашение артистов. В репертуаре – спектакли мировой классики, в которых принимают участие известные дирижеры, солисты, как оперы, так и балета. Зарубежные артисты способствуют поднятию творческой атмосферы в коллективе театра, обогащению его опыта участием знаменитых музыкантов. Например, для постановки оперы Джузеппе Верди «Травиата» был приглашен немецкий дирижёр Понелли в 2005 году. Участие Понелли в деятельности театра было очень продуктивным и полезным. Отметим также участие итальянского дирижёра Секо Марко в постановке оперы Жоржа Бизе «Кармен».

В 2009 году после капитального ремонта и реконструкции театр оперы и балета возобновляет свою деятельность. В этот период по приглашению руководства Министерства культуры Республики Таджикистан и директора театра, Народного артиста Республики Таджикистан Х. Маджидова (2006–2013) в качестве главного дирижера назначается Джерардо Колелла (Италия). Он осуществил постановки опер Дж. Верди «Аида» (2009, 2011), «Кармен» Ж. Бизе и «Богема» Дж. Пуччини (2010). Это были первые спектакли в период Государственной независимости Республики Таджикистан, поставленные на языке оригинала (итальянском, французском).

В 2010–2011 гг. на сцене театра были показаны оперы З. Шахиди «Комде и Мадан», Ш. Сайфиддинова «Рудаки», М. Бафоева «Шайхурраис Ибн Сино», Д. Перголези «Служанка – госпожа», С. Рахманинова «Алеко». В опере «Кармен» главную партию исполнила солистка Казахского государственного академического театра оперы и балета им. Абая, Заслуженный деятель Республики Казахстан, лауреат Международного конкурса вокалистов имени М.И. Глинки Сара Ишанова.

Дирижером, как в принципе и режиссёром постановщиком опер классического европейского репертуара являлся Джерардо Колелла. Для театральной труппы это были монументальные спектакли: артисты столкнулись с такими сложностями, как произношение текста, большим объёмом нового музыкального материала, который нужно было освоить в достаточно короткие сроки. Работа над сценическими движениями также была во многом сложна и нова для того состава театра.

Творческий путь Джерардо Колелла в таджикском театре оперы и балета был очень продуктивным. Проведя нескольких оперных спектаклей, он показал себя как профессиональный дирижёр мирового уровня. За время, которое он проработал в театре, существенно поднялся

уровень исполнительского мастерства артистов, а положительная информация о нашем театре распространялась далеко за пределами Таджикистана.

Спектакли под руководством дирижёра Джерардо Колелла шли с большим успехом. Колелла работал с труппой театра по европейским стандартам, и коллектив старался соответствовать этим требованиям. В этом контексте отметим оперу Джузеппе Верди «Аида», которая входила в репертуар театра оперы и балета еще до обретения Независимости и показывалась всего раз в месяц. При этих постановках зал не был полон зрителей. Но после новой премьеры в 2011 году, когда дирижером являлся Д. Колелла, режиссёром – Ш. Низомов, художником – Р. Сафаров, хормейстером – Х. Маджидов, балетмейстером – С. Азаматова, спектакль показывали дважды в месяц, и зал всегда был полон любителей оперного искусства.

В постановке оперы «Аида» были внедрены новые подходы в сценографии, общей режиссуре. Зрителей и исполнителей особо впечатлило, что в спектакле были задействованы животные – Радамес торжественно въезжал на коне, а повозки с рабами тянули ослики. Основные роли исполняли ведущие солисты Казахского государственного академического театра оперы и балета им. Абая: Амнерис – Сара Ишанова, Заслуженный деятель Республики Казахстан, Аида – Римма Вальтер, Лауреат международных конкурсов, Рамфис – Бейимбет Кожабаев, Заслуженный артист Республики Казахстан. Партию Радамеса исполнял Народный артист Таджикистана Рустам Дуллоев.

Среди новшеств в оперных постановках отметим участие детского хора школы искусств им. М. Аминзода в спектаклях «Кармен» и «Багема», которое придало им особую художественную значимость. Перед главным хормейстером Х. Маджидовым стояла задача подготовить хоровые партии не только для профессионального коллектива театра, но и представить на должном уровне участие детского хора. Со стороны итальянского дирижера работа хорового коллектива получила высокую оценку.

В 2015 году важное место в творческой деятельности театра занимала постановка оперы «Иоланта» П.И. Чайковского. Для организации премьеры спектакля были приглашены: дирижер Ян Мориц Онкен (Германия), сценографист и художник по костюмам Владимир Пономарев (Казахстан), исполнитель роли Короля Рене – артист ГИТИСа Сергей Кузьмин. В творческую группу также входили режиссер – Сухроб Усмонов, хормейстер – Холахмад Маджидов. При постановке оперы была поставлена задача найти новые возможности сценического воплощения образов героев. Учитывая возрастную категорию труппы, в основном это был молодой состав, который еще не приобрел достаточного опыта актерского мастерства, необходимо было решать все творческие задачи в полном объеме. И молодые солисты – Ангелика Тиман, Манучехр Рахмонов, Курбонмурод Зокиров, Мария Мирзоева и Заслуженный артист Таджикистана Содик Нуруллоев успешно справились с поставленными задачами режиссера.

Отметим также, что в подготовке спектакля структура его светового плана разрабатывалась в новом формате, отличалась от ранее идущих в театре спектаклей. Великолепные декорации и костюмы героев оперы в

исполнении художника Владимира Пономарева придали спектаклю яркие художественные образы европейского средневековья. В целом премьера оперы получилась интересная, была тепло принята зрителями.

В этом же 2015 году осуществлена постановка детской оперы таджикского композитора Амирбека Мусоева на либретто Садри Умара «Афсонаи беша». Артисты выступали в образах животных, а их характеры и взаимоотношения привлекали внимание не только детей, но и взрослых. После спектакля каждый зритель мог найти близкого к себе персонажа. Подобные по содержанию и художественным образам детские оперы могут сыграть определенную роль в эстетическом воспитании не только детей, но и взрослых. Спектакль получился очень интересным и привлекательным.

2016 год ознаменовался новой постановкой «Евгения Онегина» П.И. Чайковского. Дирижер – Анвар Шоймуродов, режиссура, сценография и подбор костюмов – Сухроб Усмонов, хормейстер – Елена Тиллоева, хореография – Мария Левицкая. Спектакль был оформлен в стиле минимализма, декорации выступали как бы не основным, а вспомогательным элементом. Оформление четко и конкретно отражало идею, смысл и сверхзадачу режиссерской трактовки. Сквозное действие спектакля протекало гармонично. Художественное единство спектакля создавало особую атмосферу, в которой игра актеров раскрывалась в контексте оригинального светового оформления и своеобразия сценографии. «Евгений Онегин» вернулся на сцену театра спустя 20 лет в новом и современном представлении.

2017 год – «Травиата» Дж. Верди. Опера была восстановлена в новой постановке. Дирижер – Анвар Шоймуродов, режиссура и сценография – Сухроб Усмонов, хормейстер – Елена Тиллоева, балетмейстер – Александр Бахман. Оформление спектакля было задумано с расчетом полного раскрытия художественных образов оперы. Декорации точно выполняли заданные функции, легко менялись на глазах у зрителей, что придавало представлению форму своеобразного показа фильма. Во время постановки демонстрировался очевидный рост мастерства ведущих солистов театра. Взаимодействие героев оперы было настолько гармоничным, что казалось, исполнители реально живут в своих образах.

Большим событием в 2020 году стала постановка оперы «Пиковая дама» П.И. Чайковского. Дирижер – Анвар Шоймуродов, режиссура и сценография – Сухроб Усмонов, хормейстер – Елена Тиллоева. Спектакль был задуман на перспективу дальнейших, больших и сложных по вокальным партиям опер. При выборе спектакля стояла задача найти подходящее по голосовым данным произведение для молодого и талантливого певца Манучехра Рахмонова. Расчет заключался в том, что после Германа из оперы «Пиковая дама» он сможет исполнять другие драматические партии. Постановка реализовала ожидания дирижера и режиссера, прошла успешно, полностью передала замысел композитора.

Почерк режиссерского решения в данной опере был уже знаком по предыдущим спектаклям: декорации в спектакле несли вспомогательную функцию и передавали точную драматургическую линию. Световое оформление спектакля полностью сливалось с музыкальной драматургией оперы. По отзывам зрителей, спектакль был принят очень тепло и

восторженно. На удивление некоторым «оперным экспертам» – солисты, оркестр и хор справились успешно с постановкой. Особо выделились и открыли в себе новые вокальные возможности Манучехр Рахмонов (Герман) и Ангелика Тиман (Лиза). «Пиковая дама» вернулась на сцену театра спустя 30 лет.

Как известно, процесс создания спектакля включает несколько этапов. Это подготовительный, до сценический, репетиции на сцене, включающие генеральные репетиции и премьеру. На заключительных стадиях подготовки включаются почти все подразделения театра, требуется координация большого количества действий. Однако основа спектакля закладывается значительно раньше и от того, насколько своевременно и правильно она заложена, зависит качество будущего зрелища.

Каждый режиссёр видит спектакль по-своему. Иногда на формирование режиссёрского замысла уходит несколько лет до его реализации. С течением времени меняются взгляды и технические возможности. Так, например, если раньше декорации должны были быть подменными, то сейчас они давались достаточно условно. Например, в новых постановках режиссёра Сухроба Усманова «Евгений Онегин», «Травиата», «Пиковая дама» декорации были обозначены условно, а не как раньше – в монументальном формате. В союзе с режиссёрской задумкой и дирижёром оркестра заново переосмысливается музыкальная партитура.

В числе постановочных проблем отметим слабые технические возможности театра, что отражается на плохой оснащённости сцены. Отсутствие необходимых осветительных ламп и других технических ресурсов создают определённые трудности в творческой работе режиссёра. В этом же ряду отметим отсутствие или нехватку профессиональных музыкантов, что создает огромные трудности при реализации художественных идей спектакля.

Существенную роль имеет репертуарная политика театра. Руководство театра исходит из желаний слушателей и внутреннего настроения творческой труппы. Каждый новый спектакль обсуждается на Художественном совете. Некоторые спектакли ставятся на конкретного исполнителя. Но в итоге многое зависит от зрителя, как он воспринимает ту или иную постановку. В этом контексте отметим важное значение, которое уделяется эстетическому воспитанию молодёжи. Для детей постоянно инсценируются постановки музыкальных произведений. Это оперы таджикских композиторов для детей: «Коза с кудрявыми ножками» Фаттоха Одина, «Зайчихин дом» Дамира Дустмухаммедова, «Волшебные яблоки», «Красавица и чудовище», «Калиф-аист» Толиба Шахиди, «Лесная сказка» Амирбека Мусаева [7, С. 188-189].

В годы Государственной независимости Республики Таджикистан в Государственном академическом театре оперы и балета им. С. Айни помимо оперных спектаклей европейской классики и таджикских композиторов, осуществляли постановки опер композиторов других стран. По личной инициативе Холахмада Маджидова был заключен контракт с известным композитором из Узбекистана Мустафо Бафоевым на создание двух опер. Автор несколько раз посещал Душанбе и за короткое время сочинил первую оперу «Шайхурраис Ибн Сино», которую поставили в

2011 году Убайдулло Раджабов и дирижёр Берон Меробов [6]. Через два года в таджикском театре была поставлена его вторая опера – «Борбад» режиссером Шамси Низомовым и дирижёром Анваром Шоймуродовым.

Таджикскому театру оперы и балета им. С. Айни требуются оперные спектакли, востребованные обществом по своим идейным замыслам, в воплощении которых могут тесно сотрудничать драматург, композитор, режиссер и дирижер, призванные «создавать высокохудожественные произведения с яркой самобытной, музыкальной драматургией» [2, С. 129].

В качестве обобщения процесса развития творческой деятельности театра в постановках оперных произведений, можно привести справедливую мысль Ф. Ульмасова о развитии профессионального музыкального искусства в период Независимости Таджикистана. Это искусство должно базироваться «на древних и высокоразвитых традициях, которые продолжают сегодня жить и развиваться в новых многообразных жанрах, формах и направлениях, обладают огромными потенциями порождать оригинальные творческие явления и выступают как важная и органичная часть общемирового художественного процесса» [10, С. 25].

Литература

1. Гейзер, Э. Музыкальная жизнь Таджикистана (сезон 1993–1994гг.) / Э. Гайзер // Очерки истории и теории культуры таджикского народа. – Душанбе, 2001. – Вып. 1. – С. 245-253.
2. Кабилова, Б. Проблемы музыкального театра в Таджикистане / Б. Кабилова // Сборник докладов Международной научной конференции «Европейский театр в исламском мире: постсоветские трансформации в театральном искусстве стран Центральной Азии». – Ташкент, 2003. – С. 129-134.
3. Маджидов, Х. Арена вдохновенного искусства / Х. Маджидов // Храм прекрасного искусства. – Душанбе, 2010. – С. 176-179.
4. Мирзоева, Ш. Таджикская опера: этапы становления и приоритеты образной сферы / Ш. Мирзоева. – Душанбе, 2012. – 257 с.
5. Назарова, Л. Музыкальная культура Таджикистана XX – начала XXI столетий (тенденции, проблемы) / Л. Назарова. – Душанбе, 2009. – 256 с.
6. Низом, Ш. «Шайхурраис» – оғози мавсим («Шайхурраис» – открывает сезон) / Ш. Низом // Адабиёт ва санъат. – 2011. – 22 сент.
7. Низомов, Ш. Таджикская опера от рождения до сегодняшнего дня / Ш. Низомов // Храм прекрасного искусства. – Душанбе, 2019. – С. 183-189.
8. Нурджанов, Н. Опера и балет Таджикистана / Н. Нурджанов. – Душанбе, 2010. – 424 с.
9. Сатторов, Т. С надеждой на будущее / Т. Сатторов // Таджикская музыкальная культура начала 21 века: приоритеты развития. – Душанбе, 1999. – С. 12-14.
10. Ульмасов, Ф. Композиторы Таджикистана: основные направления творчества / Ф. Ульмасов // Камерная музыка: история жанра,

исполнительства, интерпретации: материалы международной научно-практической конференции. – Алматы, 2010. – С. 19-25

11. Ульмасов, Ф. Опера / Ф. Ульмасов // Таджикиская музыка. – Душанбе, 2003. – С. 176-208.

12. Хасанова, М. Музыкальная жизнь Таджикистана в конце XX – начале XXI вв. / М. Хасанова. – Душанбе, 2019. – 168 с.

13. Хасанова, М. О современном состоянии музыкальной жизни столицы Таджикистана Душанбе / М. Хасанова // Вазъияти омӯзиши ва таҳқиқи фарҳанги маънавӣ дар Тоҷикистон ва ояндабанин он: маҷмӯаи мақолаҳо. – Қисми 3. – Душанбе, 2019. – С. 118-128.

Шарифзода Манучеҳр

НАМОИШҶОИ ОПЕРАВӢ ДАР СОЛҶОИ ИСТИҚЛОЛИ ТОҶИКИСТОН

Дар мақола масъалаҳои таърихи ба сахна гузоштани намоишномаҳои операвӣ дар Театри давлатии академии опера ва балети Тоҷикистон ба номи С. Айни дар давоми солҳои соҳибистилолии Тоҷикистон баррасӣ шудааст. Марҳилаи мазкур аз ду давраи асосӣ: солҳои 1990-ум ва 2000-ум иборат аст. Давраи даҳсолаи охири асри XX бо равандҳои мураккаби иҷтимоӣ, низоъҳои ҳарбӣ марбут буд, ки боиси хеле маҳдуд шудани фаъолияти эҷодии театр, берун рафтани навозандагонӣ зиёди ҳирфай аз ҷумҳури гардид, ки ин барои пурра ба сахна гузоштани опера мушкил гашт. Намоишномаҳо, сарфи назар аз мушкилоти объективӣ, нарасидани кадрҳо, бо роҳи даъват намудани навозандагонӣ хориҷӣ ташкил шуда, асосан асарҳои классикони Аврупо (Олмон, Италия, Россия, Қазоқистон, Қирғизистон) ба сахна гузошта шуданд. Намоишҳои операи бастакорони тоҷик: З. Шаҳидӣ, Ш. Сайфиддинов, Д. Дӯстмуҳаммадов, Ф. Одинаев низ дар мақола таъкид шудаанд. Дар операҳои тоҷикӣ, ки аз ҷиҳати ғоявию мавзӯӣ ба ташкил ёфтани давлатӣ соҳибистиклоли Тоҷикистон, 1100-солагии давлати Сомониён (IX–X) бахшида шудаанд, диққати махсус дода мешавад. Инҳо операҳои Т. Сағторов «Рустам ва Сӯҳроб» (1999) ва Т. Шаҳидӣ «Амир Исмоил» (1999) мебошанд. Аз соли 2000 кори сахнасозии театр фаъол шудааст.

Дар мақола ҳамчунин сахми муҳими дирижёри итолиёвӣ Жерардо Колелла қайд карда шудааст, ки ӯ бори аввал намоишномаҳои машҳури операро ба забони асли – итолиёвӣ ва фаронсавӣ: «Аида»-и Г. Верди (2009, 2011), «Кармен»-и Г. Бизе ва "La Bohème" аз ҷониби G. Руссini (2010) ба сахна гузоштааст. Ҳамчунин як самти муҳими ҳамкорӣ бо бастакорони кишварҳои ҳамсоя ба сахна гузоштани асарҳои операи бастакорони узбек Мустафо Бафоев «Шайхурраис ибни Сино» (2011), «Борбад» (2013) мебошад. Намоишҳои операҳои классикии рус «Иоланта» (2015), «Евгений Онегин» (2016), «Маликаи пик» (2020)-и П. И. Чайковский низ дар мақола мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.

Калидвожаҳо: опера, намоишнома, дирижёр, коргардон, Жерардо Колелла, Театри опера ва балети Тоҷикистон ба номи С. Айни, Истиклолияти Тоҷикистон, солҳои 1990-ум ва 2000-ум.

Sharifzoda Manuchehr

OPERA PERFORMANCES IN THE YEARS OF INDEPENDENCE OF TAJIKISTAN

This article highlights the issues of the history of staging opera performances in the Tajik State Academic Opera and Ballet Theatre named after S. Aini during the Independence years of Tajikistan. There are two main periods: the 1990s and the 2000s. The period of the last decade of the 20th century is characterized by complex social processes, military conflicts, which contributed to a significant limitation of the theater's creative activity, a large outflow of professional musicians outside the country, which made it difficult to fully stage opera performances. Despite the difficulties of an objective nature, the problem of personnel shortage was solved by inviting foreign musicians to participate in opera performances, mainly of European classics (Germany, Italy, Russia, Kazakhstan, Kyrgyzstan). Opera performances by Tajik composers are noted: Z. Shahidi, Sh. Sayfiddinov, D. Dustmuhammadov, F. Odinaev. Particular attention is paid to Tajik operas, which are ideologically and thematically dedicated to the formation of the new Independent State of Tajikistan, the 1100th anniversary of the formation of the Samanid state (IX-X). These are the operas by T. Sattorov "Rustam and Suhrob" (1999) and T. Shahidi "Amir Ismoil" (1999). Since 2000, the staging activity of the theater has been activated. The important contribution of the Italian conductor Gerardo Colella is noted, who for the first time staged famous opera performances in the original language - Italian and French: G. Verdi's "Aida" (2009, 2011), "Carmen" by G. Bizet and "La Boheme" by G. Puccini (2010). An important direction is the staging of opera works by the Uzbek composer Mustafo Bafoev: "Shaykhurrais Ibn Sino" (2011), "Borbad" (2013). The performances of Russian opera classics are considered: "Iolanta" (2015), "Eugene Onegin" (2016), "The Queen of Spades" (2020) by P.I. Tchaikovsky.

Keywords: opera, performance, conductor, director, Gerardo Colella, Tajik Opera and Ballet Theatre named after S. Aini, Independence of Tajikistan, 1990s and 2000s

ТДУ: 002+07+05+003.075+396+9Точик+008
Муродӣ Мурод, Муродова Рухшона

МАЧАЛЛАИ «БО РОҲИ ЛЕНИНӢ» ВА МАРҲАЛАҲОИ ТАШАККУЛИ ОН

Дар мақола омилҳои иҷтимоиву сиёсии таъсиси аввалин маҷала барои бонувони тоҷик – «Бо роҳи ленинӣ» ва ташаккули он бо дарназардошти вижагиҳои шакливу мундариҷавӣ, нақши муҳаррирону қормандони эҷодӣ таҳқиқ ва таҳлил шудааст.

Ташкили Ҷумҳурии Советии Сотсиалистии Тоҷикистон (1929) аз омилҳои таъсиси ин маҷалла маҳсуб меёбад. Тоҷикистони шӯравӣ ҳамчун ҷумҳурии иттифоқ барои таъсиси рӯзномаву маҷаллаҳои гуногунтип ва неирафти қори онҳо заминаҳои иҷтимоиву сиёсӣ ва ҳуқуқиро фароҳам оварад. Дар ин замина, аз ҷумла 1-уми майи соли 1932 аввалин шумораи маҷаллаи «Бо роҳи ленинӣ» нашр гардид.

Фаъолияти ин маҷалла ду давраро дар бар мегирад: то соли 1935, баъд аз соли 1936 то соли 1941. Давраи аввал нисбатан бӯҳронӣ буда, дар давраи дуюм аз шумора то шумора шаклу мундариҷаи маҷалла беҳтар, ҷопаи мунтазам ва теъдоди назираи зиёд гардидааст.

Маҷалла дорои муқоваи ранга, ороиши дусутунаи матнҳо, логотип ва маълумоти матбаавӣ буда, дар формати А4 интишор гардидааст. Он тӯли 9 соли фаъолият формат ва логотипи худро бо андаке тағйир нигоҳ доштааст.

Мундариҷаи маҷалла аз мақсади асосии он, ки баланд бардоштани савияи сиёсӣ ва гоҷавии занону духтарон ва ҷалби онҳо ба қорҳои иҷтимоиву истеҳсолӣ будааст, маниаъ мегирад. Аз ин рӯ, мубориза ба муқобили урфу одатҳои қуҳнаи динӣ, раҳо намудани занону духтарон аз ин урфу одатҳо, тарғиби қору фаъолияти неиқадамони истеҳсолот, бонувони омӯзгору санъатқор аз мавзӯҳои асосии маҷалла ба ҳисоб мераванд.

Дар инъикоси ин мавзӯву масъалаҳо намоёндогани қасбу қори гуногун иштирок намуда бошанд ҳам, нақши бонувони рӯзноманигор қам набудааст.

Қалидвожаҳо: «Бо роҳи ленинӣ», омил, ташаккул, маҷалла барои занони тоҷик, мақсад, шакл, ороиши, мундариҷа, бонувони рӯзноманигор, нақши муҳаррирон, таҳлил, инъикос, мавзӯ.

Мавриди зикр аст, ки дар бораи таърихи пайдоиши аввалин маҷаллаи барои бонувони тоҷик «Бо роҳи ленинӣ» муҳаққиқон М. Шуқуров [12], Ҷ. Усмонов [11], Х. Отахонова [7], И. Усмонов, Д. Давронов [10], Дайламі Қ. [4], А. Азимов [1, 2, 3], М. Муродӣ [3], С. Низомова [8] ва дигарон таваҷҷуҳ намуда, баъзе вижагиҳои нишон дода бошанд ҳам, то ҳол хусусиятҳои мундариҷавию шаклии нахустмаҷаллаи тоҷикӣ барои бонувони Тоҷикистон дар шакли пажӯҳиши алоҳида сурат нагирифтааст. Аз тарафи дигар аксарият ба омӯзиши ин маҷалла муносибати таърихӣ ва баъзе мундариҷавӣ намуда, ба вижгиҳои рӯзномианигори (қасбӣ)-и он эътибор надидаанд.

Аз ин рӯ, дар ин пажӯҳиш маҷаллаи «Бо роҳи ленинӣ» бо нигоҳи публитсистикашиносӣ мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор гирифта, кӯшиш мешавад, ки доир ба омилҳои пайдоиш, раванди шаклгирӣ, хусусиятҳои шакливу мундариҷавӣ, фаъолияти бонувони рӯзноманигори тоҷик ва амсоли ин маълумоти мушаххаси илмӣ пешниҳод гардад.

Заминаҳои иҷтимоиву сиёсии таъсиси маҷалла. Матбуоти даврӣ дар ҳар марҳалаи инкишофи худ, фаъолиятро мувофиқи талаби ҷомеа ва рӯҳияи сиёсии давр ба роҳ монда, кӯшиш намудааст, ки дар самти татбиқи ғояҳои пешқадами замон ба мардум ёрӣ расонад. Яъне, тавассути ҷопи матолиби гуногун моҳият ва мақсади сиёсати давлатдориву ҷомеасозиро ба мардум фаҳмонад. Ба ин мазур, дар солҳои аввали сохтмони ҷомеаи шӯравӣ яке аз масъалаҳои муҳим, ки давлату ҳукумати вақт ба он тавачҷуҳи хоса намуд, тарғиби моҳияти мубориза барои озодии замон, ҷалби онҳо ба ҳаёти иҷтимоӣ ва ҳимоя аз ҳуқуқҳои онҳо будааст.

Матбуоти даврӣ ҳамчун «ёрдамчи содики партия» [9] дар ҳалли ин масъала иқдом ниҳод. Аз ҷумла рӯзномаи «Бедории тоҷик» муҳимияти ин мавзӯро ба инобат гирифта, «Гӯшаи замон» (1927) ташкил намуд, ки «мубориза барои озодии замон, ҳимояи ҳуқуқи замон дар ҷамъият, ба хондан ва корҳои ҷамъиятӣ ҷалб намудани онҳо» [10, с.118] аз мавзӯҳои асосии ин гӯша буданд. Дар ин гӯша, ҳамчунин, урфу одатҳои маъмулшадаи замони гузашта, амсоли дар тӯйи арӯсӣ гирифтани қалин, партофтани фаранҷӣ мавриди танқиду мазаммат қарор гирифта, ба таҳсил ва корҳои ҷамъиятӣ ҷалб намудани духтарону бонувон тарғиб шудааст. Рӯзнома, мувофиқи талаби сиёсати замон, расми қалингириро ҳамчун василаи хариду фурӯши духтарон маънидод намуда, ба мақсади барои ҷамъияти шӯравӣ бегона будани он зери шиори «Мубориза ба муқобили қалингири» ташаббус нишон дода, бо ҷопи матолиби гуногун корҳои тарғиботиро ҷоннок намудааст. Ташаббуси «Бедории тоҷик»-ро нашрияҳои даврии дигар низ дастгирӣ намудаанд, зеро масъалаи шарик гардонидани бонувон ба ҳаёти иҷтимоӣ, ҷалби духтарон ба таълиму касбомӯзӣ, дар баробари мавзӯҳои дигар, аз масъалаҳои мубрами ҳукумати вақт маҳсуб меёфт.

Таъсиси ҷунин гӯшаҳоро метавон ба сифати минбари махсус дар самти ҳимояи ҳуқуқҳои духтарону занони тоҷик арзёбӣ кард. Бо назардошти он ки дар солҳои бистуми садаи ХХ низоми матбуоти даврии тоҷик ҳанӯз шакл нагирифта, соҳаҳо ва қишрҳои ҷудоғонаи ҳаёти иҷтимоӣ, аз ҷумла бонувон нашрияҳои хос надоштанд, гӯшаву саҳифаҳои алоҳида барои инъикоси масъалаҳои марбут ба ҳаёти онҳо муҳим ва аҳамиятнок буд.

Баъд аз таъсиси Ҷумҳурии Советии Сотсиалистии Тоҷикистон (1929), тавачҷуҳи давлату ҳукумат ва, албатта, ҳизби коммунистӣ ба матбуоти даврӣ бештар гардид. Ба ин мазмун, муаллифони «Маълумотномаи матбуоти даврии тоҷик (солҳои 1920-1830) дуруст қайд намуданд, ки «Давраи нави инкишофи матбуоти даврии тоҷик аз аввали соли 1929, баъди ба ҷумҳурии иттифоқ табдил ёфтани Ҷумҳурии Мухтори Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон оғоз гардид. Баъд аз ин ҳодисаи муҳими таърихӣ тадриҷан рӯзномаву маҷаллаҳои

гуногунтип: чумхуриявӣ, вилоятӣ, округӣ, шахрӣ, ноҳиявӣ соҳавию бисёртиража, МТС-иву деворӣ ва ғайра рӯйи чоп омаданд» [3, с. 10].

Ба ин мазмун, ин ҳодисаи муҳими таърихро аз омили асосӣ дар пайдоиши типҳои гуногуни нашрияҳои даврӣ, аз ҷумла маҷалла барои бонувони тоҷик, метавон ҳисобид. Тоҷикистони шӯравӣ ҳамчун ҷумхурии иттифоқ ҳуқуқ пайдо кард, ки дар заминаи қонуну қарорҳои марбут ба соҳаи матбуот, барои таъсиси рӯзномаву маҷаллаҳои гуногунтип ва пешрафти кори онҳо заминаҳои иҷтимоиву сиёсӣ ва ҳуқуқиро фароҳам оварад. Дар ин замина, Бюрои иҷроияи КМ ҲК (б) Тоҷикистон 14 март соли 1932 дар бораи нашри маҷаллаи ҳармоҳаи оммавӣ барои занони коргару деҳқон қарор баровард», ки чунин буд:

«1. Нашри маҷаллаи ҳармоҳаи оммавӣ – нашрияи КМ ПК (б) Тоҷикистон барои занони коргару деҳқон бо забони тоҷикӣ (бо ҳуруфи лотинӣ) зарур доништа шавад.

2. Нашри маҷалла ба Нашриёти давлатии Тоҷикистон супорида шавад.

3. Муҳаррири маҷалла рафиқа Ортиқбоева, ҷонишини муҳаррир, рафиқа Носирова ва котиби масъул рафиқа Қосимова ва аъзоёни ҳайати таҳририя: Ортиқова, Носирова, Қосимова, Дайлампӣ ва Баҳромӣ тасдиқ карда шаванд.

4. Маҷалла дар ҳаҷми 1,5 ҷузъи чопӣ муқаррар карда шавад.

5. Ба Шӯрои Комиссарони Халқӣ тақлиф карда шавад, ки нашри маҷалларо бо кӯмаки пулии (дотатсияи) лозимӣ таъмин намояд, нархи ҳар як шумор маҷалла аз 25-30 тин зиёд набошад.

6. Ба нашри маҷалла аз 1 майи соли 1932 шурӯъ карда шавад.

7. Қарори мазкур барои тасдиқ ба КМ ВКП (б) ва Бюрои Осиеимёнагии КМ ВКП (б) пешниҳод намояд» [6, с. 570 - 571].

Дар асоси татбиқи ин қарор соли 1932 дар низоми матбуоти даврии тоҷик аввалин маҷалла барои бонувон «Бо роҳи Ленинӣ» ба вучуд омад. Маҷалла дар эълони обуна мақсад ва вазифаҳои худро чунин муайян кардааст:

– ба таври системавӣ баланд бардоштани савияи сиёсӣ, ғоявӣ коргарзанон, колхозчизанон, ходимони муассисаҳо, толибаҳои мактабӣ;

– беҳтарин намунаҳои кор ва таҷрибаи хуби истеҳсолии коргарзанон, ходимони муассисаҳо, муаллимаҳо ва толибаҳоро дар саҳифаҳои худ акс кунонида, ба дигарон расонидан;

– ба таври мунтазам чоп кунонидани шеър, ҳикоя ва очеркҳои нависандагон;

– ба роҳ мондани ҳамкориҳои фаъол бо котибони комитетҳои хизбии ноҳияҳо, ташкилотҳои хизбӣ ва комсомолӣ ва ба ин васила ба вучуд овардани имконот барои таъсири мутақобила.

Доир ба нашри маҷалла ва ташаккули он. Муҳаққиқон М. Шукуров, А. Азимов ба қарори Бюрои иҷроияи КМ ҲК (б) Тоҷикистон таъя намуда, ба он назаранд, ки нахустин муҳаррири он Ортиқбоева будааст. Аз ҷумла, А. Азимов навиштааст, ки «Шумораи аввали маҷаллаи оммавӣ-сиёсӣ барои занони коргару деҳқон бо номи «Бо роҳи Ленинӣ» нашрияи КМ ҲК (б) Тоҷикистон, ки муҳаррираш Ортиқбоева буд, 1 майи соли 1932 дар шаҳри Душанбе ба таъб расид.

Соли аввал маҷалла ҳамагӣ се шумора чоп шуд. Шумораи аввал агар моҳи май нашр шуда бошад, ду шумораи дигар № 2-3 якҷоя ба таъб расидааст» (2, с. 279). Бинобар навиштаи Хуршеда Отахонова «сарпарастии аввалин маҷаллаи занонаро ба зиммаи мард гузошта буданд. Ин мард Қосим Дайламі буд» [7, с. 3].

Чи тавре ки дар қарор омадааст, маҷалла бояд ҳар моҳ як шумора нашр мешуд, аммо фосила ва сифати шумораҳои чопшуда нишон медиҳанд, ки ин қисми аввали қарор ба пуррагӣ иҷро нашудааст. Дар ҳашт моҳи соли 1932 ҳамагӣ се шумораи «Бо роҳи ленинӣ» ба таъб расидааст, ки он ҳам шумораҳои 2 ва 3 муштараканд. Ҳамчунин агар шумораи 1-уми маҷалла 4000 нусха чоп шуда бошад, дар шумораи муштаракӣ 2-3 теъдоди нашри он ба 1500 нусха фурумадаст. Ин ҳолат аз бухрони моддиву маънавии маҷалла ишора мекунад. Вазъи нашри маҷалла дар шумораҳои дигар низ чандон хуб набудааст. Саривақт чоп нашудани шумораҳои навбатӣ, дар шакли муштарак (якҷо) ба таъб расонидани ду шумора аз вазъияти начандон хуби шароит ва кори идораи маҷалла дарак медиҳад.

Муҳаққиқон бар он назаранд, ки маҷаллаи «Бо роҳи ленинӣ» дар солҳои сиёми садаи XX ду давраро паси сар кардааст: «то соли 1935, баъд аз соли 1936 то соли 1941» (2, с. 279). Ин тақсимбандӣ ба он асос меёбад, ки маҷалла дар соли 1935 нашр нашудааст. Сабаби асосии қатъ гардидани нашри маҷалла қарори Бюрои КМ ПК (б) аз 1-уми ноябри соли 1934 дар бораи нақшаи нашри рӯзномаву маҷаллаҳо дар соли 1935 будааст, ки дар банди панҷуми он омадааст: «Маҷаллаҳои «Барои адабиёти сотсиалистӣ», (нашрияи Иттифоқи нависандагони шӯрой) ва «Бо роҳи Ленинӣ» (нашрияи занона) баста шуда, ба ҷои онҳо маҷаллаи нави иҷтимоӣ, омавии махсус бо шуъбаи барои занон ва бачагон ба сифати нашрияи Иттифоқи нависандагони шӯрой ва Комиссияи фавқулода доир ба маҳви бесаводӣ ва чаласаводӣ ташкил карда шавад» [6, с. 599].

Ба ҳамин асос маҷаллаи «Бо роҳи ленинӣ» дар соли 1935 нашр нагардидааст.

Маҷалла дар марҳалаи аввал, ки наздик ба се солро фаро мегирад, ҳамагӣ 21 шумора ба таъб расидааст. Аз ин теъдод 7 шумора дар шакли алоҳида ва ҳафт шумораи дигар ба сурати муштарак манзури хонандагон гардонидани шудааст. Ин ҳолат аз бухрони моддиву маънавии маҷалла ишора мекунад. Хусусан, шумораҳои соли аввали он ба мушкилӣ рӯйи чоп омадаанд. Вазъи нашри маҷалла дар шумораҳои дигар низ чандон хуб набудааст. Саривақт чоп нашудани шумораҳои навбатӣ, дар шакли муштарак чоп намудани ду шумора, аз як тараф, аз вазъияти начандон хуби идораи маҷалла дарак медиҳанд, аз ҷониби дигар, ба хонанда пайдо накардани он дар байни мардум, бахусус занону духтарон, ишора мекунад.

Соли 1936 бо нашри шумораи 22 марҳалаи дуҷуми фаъолияти маҷаллаи «Бо роҳи ленинӣ» шурӯъ мешавад. Дар ин марҳала аз шумора то шумора шаклу мундариҷаи маҷалла беҳтар ва теъдоди нашраш зиёд гардидааст. Масалан, теъдоди нашри маҷалла аз 1500 нусха то 6000+100 (шумораҳои 8-9-и соли 1939) расидааст. Аммо афзоиши теъдоди шумораҳои маҷалла бо низомии муайян сурат

нагирифта, ба иборае дар шакли мавҷӣ пасту баланд шудааст. Чунончи, теъдоди нашри он дар шумораи аввал 4000 нусха, баъд якбора ба 1500 нусха фурумадааст. Тӯли беш аз як сол маҷалла бо ин таъдод чоп шуда, сипас дар як муддати кӯтоҳ ба 1700, 2000, 2500, 5052 (шумораи 10-уми соли 1940) нусха расида, дар соли 1940 ба 4500 адад қарор гирифтааст.

Мазмун ва сифати матолиби маҷалла низ тӯли солҳои шаклгирӣ ва инкишофи он тағйир ёфта, ки инро ба фаъолият ва ташаббускорихои муҳаррирон ва котибони масъул метавон нисбат дод. Ба ин мазмун, сатҳу сифати маҷалла дар солҳои 1933 аз ҳар ҷиҳат ба қобилияти кордонии муҳаррир Қосими Дайламі, дар соли 1934 ба кордонии ҳайати таҳририя: С. Бурҳонов, Расулова, Блогосенка ва Қосимова, дар солҳои 1936-1937 ба иқдоми муҳаррири масъул Ф. Алиева, ҳайати таҳририя Кандимова, Қосимова, Каримова, Ўзбекова ва қобилияти саҳифабандии муҳаррири техникӣ В. Батиров метавон нисбат дод. Дар ин солҳо чанбаи сиёсии маҷалла нисбатан афзалият пайдо карда, аксари матолиби шумораҳои он аз забони русӣ тарҷума ва бозчоп шудаанд. Дар ин солҳо теъдоди маҷалла то 2000 нусха расонида шудааст.

Пас аз Ф. Алиева соли 1939 вазифаи муҳаррири масъул ба дӯши Ф. Кабирова гузошта шудааст. Дар чопи маҷалла дар баробари ӯ ҷонишини муҳаррири масъул С. Умарова (баъд С. Шарипова), котиби масъул Д. Усмонов, корректори масъул Л. Латипов ва муҳаррири техникӣ Слезнов саҳм гузоштаанд. Дар ин солҳо адади нашри маҷалла аз 1500 то 5000 нусха (1939.–№3) расида, муқома ранга ва шаклу ороиши саҳифаҳо нисбатан ҷолиб шудааст. Истифодаи аксҳои зиёди портретӣ ва рангҳои гуногун дар ҷидани ҳуруф, баҳусус сарлавҳаҳо хоси ин солҳоянд. Ҳамчунин аз шумораи 7-уми соли 1938 нашрия худро ҳамчун «журнали политикӣ оммавии бадеии расмдори органи КМ ПК (б) Тоҷикистон» муаррифӣ кардааст, ки пеш аз ин танҳо «органи КМ ПК(б) Тоҷикистон» муаррифӣ мешуд.

Шумораҳои 4-ум, 6-ум, 7-ум, 8-9-ум (якҷо) ва 10-ум соли 1939, ки зери масъулияти ҷонишини муҳаррири масъул С. Шарипова ва котиби масъул Д. Усмонов ба таъб расидааст, бо ду хусусият фарқ мекунанд. Яқум, агар дар ду шумораи аввал матолиби сиёсӣ бартарӣ дошта бошад, дуҷум, дар шумораҳои минбаъда тавачҷуҳ ба маводи адабӣ зиёдтар шудааст. Ҳамчунин ин шумораҳо бо теъдоди 6500+1000 нусха ба нашр расидаанд, ки дар таърихи маҷаллаи «Бо роҳи ленинӣ» баландтарин аст.

Шумораҳои 11-12-и соли 1939 ва 1-6-уми соли 1940 низ зери имзои Ф. Кабирова ба таъб расидааст. Аз шумораҳои 7-8-уми соли 1940, ки дар шакли муштарақ чоп шудааст, вазифаи муҳаррирӣ ба уҳдаи Н. Шанбезода вогузор гардидааст. Ӯ бо О. Икромӣ, ки аз шумораи 9 ба вазифаи котиби масъул таъйин шудааст, то қатъи маҷалла (1941) кори онро пеш бурдаанд.

Дар давраи дуҷуми фаъолият маҷаллаи «Бо роҳи ленинӣ» дар минтақаҳои кишвар муҳбирони худро ташкил медиҳад. Аз ҷумла, дар шаҳри Ленинобод (Ҳучанди имрӯза) Ҳаким Карим ба сифати муҳбири махсуси ин маҷалла ба қор ҷалб мешавад. Ҳамкории Ҳ. Карим аз ду ҷиҳат ба маҷалла манфиат овардааст. Яқум, инъикоси ҳаёти занону

духтарони шаҳру навоҳии минтақаи шимоли кишвар, бахусус шаҳри Ленинобод дар маҷалла вусъат пайдо кардааст, яъне, маҷалла аз инъикоси воқеаи муҳими ин вилоят беҳабар намондааст. Дуюм, маҷалла барои сайқали маҳорати адабии Х. Карим, Р. Чалил ва дигарон имконият ба вучуд овардааст.

Шаклу ороиши маҷалла. Агар ба маҷаллаи “Бо роҳи ленинӣ” аз нигоҳи талаботи муосири маҷалласозӣ назар афканем, ҳам аз лиҳози саҳифабандӣ, ҳам рубрикагузорӣ ва ҳам ороиш аломатҳои хосро мушоҳида мекунем. Маҷалла дорои муқоваи маъмулан ранга, ороиши дусутуна, логотип ва маълумоти матбаавӣ буда, дар формати А4, дар ҳаҷми аз 17 (№9, 1937), 22 (шумораи аввал, шумораҳои муштараки 6-7-уми соли 1936) то 38-40 (шумораҳои солҳои 1940-1941) саҳифа интишор гардидааст. Он тӯли 10 соли фаъолият формат ва логотипи худро дигар накарда, бо андаке тағйир тарҳи умумии онро нигоҳ доштааст. Аз ҷумла, агар логотипи маҷалла дар муқова танҳо бо зикри унвони нашрия, сол ва моҳи чопи он шакл гирад, дар саҳифаи 1-ум дар баробари ин маълумот, соли умумии нашр (масалан, нашри соли ҳафтум) низ ҷой дода шудааст. Логотипи муқова қолаби муайян надошта бошад ҳам, логотипи дохил дар маҷмӯъ тарҳи ягона дорад. Унвони маҷалла дар мобайн «Бо роҳи» бо ҳуруфи андаке хурд ва «ЛЕНИНӢ бо ҳуруфи калон ҳаққокӣ шудааст. Барои баробар кардани фазои қисми аввали унвон ба қисми дуюм, зери «Бо роҳи» хатҳои рост кашида шудааст. Дар тарафи рост дохили росткунҷаи духатта сол ва моҳи чоп ЯНВАР соли 1939 №1) ва дар паҳлуи чап соли умумии нашр (нашри соли ҳаштум) навишта шудааст. Зери унвони маҷалла таъйиноти он зикр гардидааст.

Теъдоди маводи шумораҳо аз 9 то 15-16 адад мерасад. Аз шумораи №9-уми соли 1937 чопи маҷалла нисбатан мунтазам шудааст.

Дар солҳои аввал барои маҷалла сохтани мундариҷа хос набуда, матолиби шумораҳо бидуни низоми муайян тарҳрезӣ шудаанд. Дар баъзе шумораҳои соли 1937 (№5) ва 1938 (№2 ва 5) мундариҷаи матолиб нишон дода шуда бошад ҳам, ин усул таҳво аз шумораи 10-и соли 1940 ба анъана даромадааст, ки аввал дар саҳифаи якум ва баъд аз ду шумора дар саҳифаи охир ҷой дода шудааст.

Тавре ишора рафт, дар аксарияти шумораҳои маҷаллаи «Бо роҳи ленинӣ» аз як шакли саҳифабандӣ ва саҳифаороиро мушоҳида мекунем. Дар ду сутун ҷой додани матолиб, истифодаи аксҳои портретӣ (зиёдтар) ва сужавӣ (нисбатан камтар) бо зикри мазмуни онҳо, ба матнҳо алоқаманд намудани аксҳо, дар фазои холии саҳифаҳо, яъне дар холигии пас аз мавод ҷой додани аксҳои гуногун ва ишораҳои шартии матбаавӣ, истифодаи ҳуруфи гуногуншаклу гуногунҳаҷм дар сарлавҳаҳо барои маҷалла хос гардидааст. Албатта, ин ҷиҳатҳо моҳиятан ва мазмунан дар шумораҳои алоҳида андаке фарқ мекунанд. Масалан, дар шумораи аввал, ки 22 саҳифа аст, матолиб низ дар ду сутун, бидуни ишораи рубрикаҳо ҷой дода шудааст, аммо дар тамоми саҳифаҳо якрангӣ ба назар мерасад. Аз 16 акси истифодашуда аксарияташ шакли тасвирӣ дошта, намудашон нисбатан хира ва баъзан ноаён аст. Аксҳо ба мазмуни матлабҳо камтар алоқамандӣ дошта, моҳиятан матни алоҳидаанд. Яъне, аксҳо

низ ҳамчун матн мазмуни фарди ро ифода мекунад. Дар шумораҳои солҳои 1938-1941 дар саҳифаи аввал чоп намудани акси портрети ходими хизби расм шудааст.

Шумораи муштараки 2-3-юм маҷалла дар муқоиса ба шумораи аввал нисбатан хуб аст. Теъдоди умумии саҳифаҳо ба 36 расида, 12 акси ифода шудааст. Муқоваи ин шумораро тасвири як гурӯҳи занон бо симои либоси миллии оро медиҳад. Ҳамчунин, матолиби ин шумора ба низом дароварда, аз нигоҳи мавзӯ ба 4 бахш: «Адаби», «Фаннӣ», «Гуногун» ва «Бадеӣ» ҷудо карда шудааст. Мутаассифона, дар шумораҳои дигар мундариҷаи маводи шумораҳои маҷалла ба низом дароварда нашудааст. Танҳо дар баъзе шумораҳои он тасниф шудани мундариҷа ба бахшҳои мушоҳида мекунам. Масалан, маводи шумораи 2-юми соли 1938 ба чунин бахшҳо ҷудо гардидааст. «Дар маҷлиси Совети олии ССРС», «Қорҳои тарбиявии кадр дар маҳалҳо» ва «Ба ёрии агитаторҳо». Дар шумораҳои дигар ба чунин таснифот эътибор дода нашудааст, ки аз ташаккул наёфтани қори маҷалласозӣ дарак медиҳад.

Дар фаъолияти маҷаллаи «Бо роҳи Ленин» ҳамчунин рубрикаҳои ба ҳукми анъана надаромада бошад ҳам, дар шумораҳои соли 1940 ба сарсарлавҳаҳои амсоли «Аз адабиёти даҳанакии халқ», «Аз шеърҳои халқ», «Аз ашӯлаҳои халқ» «Аз шеърҳои пеш аз револусионии тоҷик», «Маслиҳат», «Латифаҳо» ва «Фолклори тоҷик» дучор меояд, ки вазифаи рубрикаро иҷро намудаанд. Аз шумораи аввали соли 1940-и маҷалла дар ҳаҷми 28 саҳифа ва бо теъдоди 5 ҳазор нусха рӯи чоп омад. Дар ин шумора рубрикаи нав бо номи «Маслиҳат ба модарон» ташкил гардида, ки тули солҳои зиёд идома ёфтааст.

Унсурҳои дигари ороиши маҷалла шакли сарлавҳаҳо ва усули гузоштани онҳо дар саҳифаҳои он аст. Доир ба хусусияти сарлавҳаҳо, ороиш ва ҷойи онҳо дар саҳифаҳо чанд виҷаро метавон мушаххас намуд. Якум, моҳияти таъкид ва шиорро қасб кардани сарлавҳаҳо: «Вазифаҳои муҳимро иҷро мекунам», «Қори тарбиявӣ ба дараҷаи баланд бардошта шавад», «Бо ҳамроҳии қушунӣ бузургии меҳнат қадам ба пеш!; Дуюм, таманниёт ва сипоси муаллифони ифода кардан: «Ватани худро дӯст дорем», «Раҳмат ба рафиқ Сталин»; Сеюм, мақсаду иродаи муаллифони: «Педагог мешавам», «Мақсади ман»; Чаҳорум, аз мансубият ба чизеро ишора кардан: «Хизматгори халқ», «Депутати халқ». Сарлавҳаҳои амсоли «Занони хушбахт», «Дугонаҳо» нисбатан маъмулу серистифодаанд.

Ҳарчанд мавқеи сарлавҳаҳо дар саҳифаҳои маҷалла устувор нест, аммо ду усул нисбатан маъмул будааст, ки яке дар болои сутуни аввал бо партофтани холигӣ гузоштани сарлавҳа ва дигаре дар миёни саҳифа гузоштани он мебошад.

Мазмуну мундариҷаи маҷалла. Тавре дар боло зикр шуд, мақсади асосии маҷалла баланд бардоштани савияи сиёсӣ ва ғоявии занону духтарон ва ҷалби онҳо ба қорҳои иҷтимоиву истеҳсолий будааст. Ба ин мазмун, мундариҷаи он аз чунин ғояву мақсад маншаъ мегирад. Татбиқи ин мақсади маҷалла бо чанд роҳ сурат гирифтааст. Якум, бо роҳи сиёсӣ тавассути интишори нутқу суханрониҳои ходими давлатӣ, вакилони халқ, ки дар анҷуману ҷаласаҳои хизби

садо додаанд. Дуюм, бо роҳи чопи мақолаҳои сиёсӣ, ки мазмуну мундариҷаашонро тарғибу ташвиқи қарору супоришҳои Ҳукумати шӯравӣ, ҳизби коммунистӣ, маҳви бесаводии занон, ба корҳои ҷамъиятӣ ҷалб намудани онҳо ташкил меод. Сеюм, бо усули чопи мақолаҳои илмиву оммавӣ доир ба мубориза ба муқобили урфу одатҳои кӯҳнаи динӣ ва раҳо намудани занону духтарон аз ин урфу одатҳо, аз ҷумла партофтани фаранҷӣ, таҷдиди идҳои динӣ. Чаҳорум, тавассути инъикоси қору фаъолияти пешқадамони истеҳсолот, муаррифии фаъолиятҳои коргарзанону кохозчиён ва муаллимаҳои пешқадам. Панҷум, бо наشري адабиёти нафиса – асарҳои адибони замон ва шоирони пешазинқилобии шӯравӣ ва тоҷик. Шашум, бо роҳи инъикоси муборизаҳои озодихоҳонаи занони кишварҳои хориҷа. Хафтум бо дарҷи мақолаҳои ташреҳии марбут ба саломатии занону кӯдакон, бемориҳои сироятӣ ва пешгирии онҳо. Ҳаштум, тарғиби бонувони соҳибқасб ва ҳунарманд (муаллимаҳо ва артисткаҳо).

«Бо роҳи ленинӣ» ҳамчун «органи КМ ПК (б) Тоҷикистон» мисли рӯзномаву маҷаллаҳои замон тамоми ҷорабиниҳои ҳизборо, ки дар сатҳи ташкилотҳои гуногун баргузор гардида, ба ҳаёти занону духтарон алоқаманд будааст, дар шумораҳои худ инъикос намудааст. Агар бо чопи маърузаву суҳанрониҳои сарони ҳизб ва мақолаҳои директивӣ моҳият ва мақсади ғояҳои давлатсозии замони шӯравӣ тарғиб карда мешуд, бо инъикоси масъалаҳои моҳияти тарғиботиву ташвиқотӣ дошта, мардумро бовар мекунониданд, ки воқеан Ҳукумати Шӯравӣ ғамхори мардум, бахусус занону духтарон аст ва барои беҳдошти зиндагии онҳо мекушад. Дар ин ҷода мақолаҳои Кабирова инструктори ОРПОИИ КМ ПК (б) Тоҷикистон бо корҳои занон «Дар байни занон қорҳои политикӣ-тарбиявӣ ба таври васеъ ривоч дода шаванд» (1938. – №1-9. – С.5-6), Л. Стал «Зан оила ва дин» (1939. – №8-9. – С.20-24), Бобочон Ғафуров «Ҷашни ботантана» (1939. – №10. – С.5-7), «Озодии занон ва дин» (1939. – №8-9. – С.18-18; №10. – С.23-24; №11. – С.24-27), «Ба муқобили боқимондаҳои феодалий-бойӣ дар муносибат ба занон» (1940. – №2. – С.32-34), Зокиров «Аз оила баровардани урфу одатҳои динӣ» (1940. – №6. – С.35-36) ва дигарон рӯҳияи баланди сиёсӣ доранд, ки масъалаҳоро аз диди замон ва тақозои ҳизб ба баррасӣ кашидаанд.

Ба ин манзур, мавзӯи ҷалби духтарон ба мактаб ва касбомӯзӣ, ба қорҳои сиёсӣ ҷамъиятӣ ҳамеша дар тавачҷуҳи маҷалла будааст.

Яке аз мавзӯҳои, ки маҷаллаи «Бо роҳи ленинӣ» дар солҳои 1940 ба он тавачҷуҳ намудааст, дур қардани занону духтарон аз урфу одатҳои кӯҳна, бахусус партофтани фаранҷӣ будааст, ки доир ба он матолиби зиёдеро дар саҳифаҳои он мушоҳида мекунем. Аз ҷумла, бозчопи мақолаи депутати Совети Олии ССРС, Раиси Комиҷроияи Вилояти Ленинобод Мастура Авезова (1940. – №1. – С.16-17) аз рӯзномаи «Правда» (15 январ), Музаффара «Оташ ба решаи фаранҷӣ» (1940. – №2. – С.27), Бобочонова Руқия, котиби райкоми Конибодом «Фаранҷӣ душмани занон аст» (1940. – №2. – С.30-31), Шарипова С. «Зарарҳои фаранҷӣ» (1940. – №3. – С.19) ба ин масъала бахшида шудаанд.

Як хусусияти маҷаллаи «Бо роҳи ленинӣ» дар он аст, ки он дар амалӣ намудани мақсадҳои худ – шарҳу тафсири масъалаҳои марбут

ба ҳаёти бонувону духтарон ва баланд бардоштани дараҷаи маърифати иҷтимоиву фарҳангии онҳо аз асарҳои бадеиву публитсистӣ ба таври фаровон қор гирифтааст. Агар маводи тамоми шумораҳои то замони ҚБВ-и ин маҷалларо таносубан муқоиса кунем, бидуни шубҳа метавон гуфт, ки дар он маводи адабии мавқеи хос дорад. Дар аксарияти шумораҳои маҷалла, хусусан дар солҳои 1938-1941 порчаҳои адабии насрӣ ва ё манзум ба назар мерасанд. Қисми адабии маҷалларо шеърҳои дostonҳо ва қиссаҳои очеркҳои адабони тоҷик Садриддин Айнӣ, Абдулқосим Лоҳутӣ, Муҳаммадҷон Раҳимӣ, Мирзо Турсунзода, Мирсаид Миршакар, Абдусалом Дехотӣ, Муҳиддин Аминзода, Суҳайлӣ Чавҳаризода, Қосим Дайламӣ, Раҳим Чалил, Тоҷӣ Усмон, Чалол Иқромӣ, Сотим Улуғзода, Ҳаким Қарим, Обидҷон Лутфӣ, О. Қосим, Воҳид Асрорӣ, Пӯлодӣ Тиллобек, Фотех Маъруфӣ, Тоҷинисо Қобилова, Турғун, Д. Усмонов, намунаҳои ашъори Камоли Хуҷандиву Зебунисо, Низомии Ганҷавӣ, тарҷумаи асарҳои Максим Горкий, Михаил Лермонтов, Константин Паустовский, Фафур Ғулом ва дигарон зеб додаанд, ки мавзӯҳои ҳаётро фаро мегиранд. Қисми зиёди чунин порчаҳои манзум ба муаллимон ва шоирони навқалам тааллуқ дошта, оҳанги васфу тараннумро қасб кардаанд. Барои намуна:

Эй духтари Шарқ! Хез аз хоб,
Мақтаб раву хону илм омӯз.
Аз чашмаи илм гашта сероб,
Бар душман чаҳл бош фирӯз.

М. Рустамова.

Ту духтари меҳнатии нозанин,
Эй духтари пахтақору пахтачин.
Меҳнат туро бошад саодату ёр,
Ғайрат кун эй нигори мохрухсор.

Д. Шамсӣ.

Эй ватан, ҷонон ватан, хуршеди тобон эй ватан,
Кишвари зебо туйй бар навҷавонон эй ватан....
Душмане бар хоки мо гар шӯру ғавғо сар кунад,
Зидди ӯ мо ҳозирем эй меҳри рахшон, эй ватан.

Қ. Сангинӣ.

Ман омадаам ёр туро дида равам,
Хамроҳи ту домане тило чида равам.
Бинам, ки ту бештар бичинӣ ё ман,
Бигзор баҳои ҳарду санчида равам.

М. Аминзода.

Туйй, ин кишвари зебои худро посбон доим,
Туйй, ин аз барои ҳифзи гулшан паҳлавон доим.
Туйй, ин бар ватан – бар модари худ меҳрубон доим,
Туйй, ин посбони шашяки қисми ҷаҳон доим.

О. Қосим.

Дар баробари ин маҷалла асарҳои интишор намудааст, ки дар адабиёт мавқеъ доранд. Масалан, порчаҳо аз асарҳои С. Айни, А. Лохутӣ, Р. Чалил, Ҳ. Карим ва дигарон. Баъзе аз асарҳои ин муаллифон ба гунаи давомдор дар шумораҳои гуногун интишор гардидаанд. Чунончи, қисми аввали қиссаи С. Айни “Ятим” дар шумораҳои 7 то 11-уми соли 1939 ба таъб расидааст. Идораи маҷалла чоп накардани давоми қиссаро бо он асоснок карда, ки он дар шакли китоби алоҳида аз ҷониби Нашриёти давлатии Тоҷикистон чоп мешудааст. Ба ҳамин монанд, ҳикояи Ҷ. Иқромӣ “Саргузашти Истадака” дар шумораҳои 7 ва 8-уми соли 1939 ба таъб расидааст. Ин гуна асарҳо он гунае, ки дар замони таълифашон аҳамият доштанд, имрӯз низ қиматашонро гум накардаанд.

Иқдоми дигари маҷаллаи “Бо роҳи ленинӣ” муаррифии хунармандон – бонувони санъаткорест, ки барои иштирок дар даҳрӯзаи санъат ва хунари халқи тоҷик дар шаҳри Маскав тайёри медидаанд. Зимнан ҳарчанд ин мавзӯ дар шумораҳои қаблии маҷалла (масалан, дар шумораи 3-юми соли 1938, мақолаи М. Муқимӣ “Артискаи хушовози республика” дар бораи Тухфаҳои Фозилова) ба назар расад ҳам, маҷалла дар шумораҳои 4-ум ва 10-уми соли 1940-уми худ ба масъалаи тайёрии санъаткорони тоҷик ба “декада” махсус таваҷҷуҳ намуда, аз як тараф, вазъи омодагии санъаткоронро ба ин ҷорабинӣ инъикос ва порчаҳо аз драмаҳои “Шӯриши Восеъ” ва “Коваи оҳангар”-ро чоп намудааст, аз ҷониби дигар, сарояндагону хунармандони театр София Тӯйбоева (М.Р. Артискаи маҳоратноки республика.– №4), Гулҷеҳра Бақоева (Қ. Муқимӣ Дар роли Емилиа.– №4), София Тӯйбоева Тухфаҳои Фозилова, Рена Ғолибова, Башоратхон Тоҷибоева, Фотима Солиева (Р. Деҳотӣ Гулҳои санъати мо.–№4; Музаффера “Раққосаи Хунарманд” (№10) раққосаҳо Азиза Азимова, Латофат Орипова, хунармандони театр Энаҳон Маҳмудова, Хана Бобоҳонова ва дигаронро ба хонандагон муаррифӣ кардааст. Омодагии ба даҳаи санъати тоҷик дар Маскав воқеан барои рушди манбаъҳои санъату театри тоҷик тақон бахшидааст.

Мавзуи дигаре, ки маҷаллаи “Бо роҳи ленинӣ”, бахусус дар давраи дуҷуми фаъолият ба он таваҷҷуҳ намудааст, мавзуи саломатии модару кӯдак – бемориҳои занонаву кӯдакони ва пешгирии онҳо мебошад. Бахусус дар соли 1938 ва пас аз он ба ин мавзӯ таваҷҷуҳ бештар шудааст. Ин ҷо метавон мақолаҳои духтур Турдакова “Зани ҳомиладор чиҳоро донад” (1938. – №7. – С. 21-23), “Касалиҳои занон дар вақтҳои ҳомиладорӣ ва мубориза бо ҳамон касалиҳо” (1938. – №9. – С.14-16), Протоклитов “Аз касалии дизентерия кӯдакро чӣ тавр нигоҳдорӣ кардан даркор” (1939. – №6. – С.31-32) ва ғайра ном бурд. Маҷалла аз шумораҳои муштараки 8-9-и соли 1939 рубрикаи “Маслиҳат ба модарон” ташкил кардааст, ки зерини он нигоштаҳои мутахассисони соҳаи тиб Е. Кулаковская “Ба кӯдак сабзавот ва мева ба чӣ лозим” (1939. – №8-9. – С.47-48), “Ба кӯдакони фоидаи мева ва сабзавот” (1940. – №10. – С.33), М. А. Фин “Дар ҳоли пешоб нигоҳ дошта натавонистани бачагон” (1939. – №8-9. – С. 48), Н. С. Медведова “Умри саду паҷоҳ сол” (1939. – №10. – С. 28-29), С. Савваитов “Биноии чашми кӯдакони муҳофизат кунед!” (1940. – №1. – С. 26-28), В. Ширвиндт “Бачагонро аз дарунравӣ муҳофизат кунед”

(1940. – №7-8. – с. 42-43) ва амсоли ин манзури хонанадгон гардонида шудааст. Чунончи, аз насаби муаллифон бармеояд, аксарияти ин мақолаҳо аз нашрияҳои дигар, бахусус маҷаллаи “Работнитса” тарҷума ва бозчоп шудаанд. Ин гуна матолиб дар баланд бардоштани маърифати тиббии модарон, пешгирии бемориҳои сирояткунанда ва тарбияи солими кӯдакон аз аҳамият холи набудаанд.

Бонувони рӯзноманигор. Дар даҳ соли фаъолияти “Бо роҳи ленинӣ” ҳарчанд бонувони зиёд, аз ҷумла Ф. Алиева, Ф. Каримова, С. Умарова, С. Шарипова Кандимова, М. Қосимова, Ўзбекова, Расулова ва дигарон дар таҳрир ва чопи мақолаҳо иштирок намудаанд, аммо чунончи Х. Отахонав дарёфтааст: “Аз саҳифаҳои чанд соли аввали маҷалла номи ду нафар зани тоҷик ба ҷашм мерасад, ки бо имзои Музаффара Рустимова ва Амина Маҳмудова шеър ва хабару мақолаҳо менавишанд” [7, с.3]. Ба ин қатор Музаффара Қосимова ва Сабоҳат Шариповаро низ шомил намудан мумкин аст, зеро онҳо дар баробари иҷрои вазифаҳои ҷонишини муҳаррир ва котиби масъул, ба кори эҷодӣ низ машғул гардида, дар ин маҷалла матолиби зиёде интишор намудаанд. Нигоштаҳои М. Қосимова моҳияти сиёсӣ дошта, асосан, бо имзои Музаффара ба таъб расидаанд.

Музаффара Рустимова то ба кори “Бо роҳи ленинӣ” пайвастан, таҷрибаи рӯзноманигорӣ доштааст. Баъзан шеърҳои шогирдонаш дар нашрияҳои даврӣ ҷо мешудаанд. Ба таъбири собикадори матбуоти тоҷик Қ. Дайламі “Дар таърихи матбуоти Тоҷикистон аз занони тоҷик аввалин касе, ки ба кори матбуот пардохт, дар соли 1932 духтари ҷавон Музаффара Рустимова буд, ки муддате дар шуъбаи адабиёти “Тоҷикистони сурх” дар тартиб додани саҳифаи адабиёт, ки ҳар моҳ ду бор мебаромад, фаъолият мекард. Музаффара Рустимова дар сурудани ашъор шавқи фаровон дошт, тарзи шеърнависӣ ва интихоби мавзӯро аз мураббӣни бузурги худ Сарвар, М. Раҳимӣ, А. Мирзоев, Мунзим ва дигарон ёд гирифт” [4].

Журналисти дуҷум аз занони тоҷик Музаффара Қосимова будааст. Ба шинохти Қ. Дайламі Ў “ҷавони табиатан сода ва меҳрубон буд. Рӯзҳои аввал таҷриба надошт ва наметавонист корро аз кучо ва ҷи гуна сар кунад, вале бо мурури замон ҳаёт ба ӯ ҳама ҷизро омӯхт. Чанде нагузашт, ки бо ташаббуси Музаффара Қосимова гурӯҳи калоне аз занони пешқадами тоҷик, аз қабилӣ Ҷаҳонгирова, Атобоева, Тоҷиева, Шарифова, Завқиева, Сатторова, Исломова, Яхоренко, Клавдия Улуғзода, духтур Андреева, Музаффара Рустимова ва ғайра иштироккунандагони фаъоли нашри маҷаллаи “Бо роҳи ленинӣ” буданд”.

Шиносоӣ бо бастаҳои маҷаллаи “Бо роҳи ленинӣ”, бахусус шумораҳои солҳои 1940-1941-и ин андешаи Қ. Дайламиро асоснок мегардонад. Воқеан дар шумораҳои ин солҳои маҷалла ба мақола лавҳа, очерк ва ҳикояҳои зиёд воমেҳӯрем, ки бо имзоҳои “Музаффара”, “Рустимова М.”, “М.Р.” ва “Музаффара Р.” ба таъб расонидаанд. Имзои “Музаффара” ба Музаффара Қосимова ва имзоҳои дигар ба Музаффара Рустимова мансубанд. Аз ҷумла, матнҳои “Кумрӣ” (1940. – №1. – С.21-22), “Артискаи маҳоратноки республика” (1940. – №4. – С.25-26), “Субҳия ва Анвар” (1939. – №11. – С. 28-30; 1940. – №5. – С.17-20), “Павилиони Тоҷикистон” (1940. – №9.

– С.29-30), “Тайёри ба декада” (1940. – №10. – С.21), “Раққосаи Хунарманд” (1940. – №10. – С.23-24) ба қалами М. Рустамова ва нигоштаҳои ““Оташ ба решаи фаранҷӣ” (1940. – №2. – С.24), “Занони озоди советӣ” (1940. – №9. – С.31-32), “Раққосаи хунарманд” (1940. – №10. – С.23-24), “Хохарони озодшудаи Бессарабия” (1940. – №11. – С.34), “Ман хато кардам” (1940. – №12. – С.29-30) аз нигоштҳои махсуб меёбанд, ки ба қалами “аввалин журналистон аз занони тоҷик” мансубанд.

Музафара Қосимова аз ҷумлаи журналистони “Бо роҳи ленинӣ” аст, ки шоира Зебунисоро ба хонандагони маҷалла муаррифи намуда, намунаи ашъори ӯро ба ҷоп расонидааст, ба “Модарони азиз” (1940. – №10. – С. 34) ва “меҳмонони нав таваллудшуда” мондани номҳои зеборо тавсия додааст.

Умуман, маҷаллаи «Бо роҳи ленинӣ» бо таъсири омилҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ ба вучуд омада, аз таҷрибаи маҷалласозии матбуоти шӯравӣ баҳра бардошта, вобаста ба тақозои замон ва имконоти тавон дар татбиқи сиёсати давлати шӯроӣ ҷиҳати саводнок гардонидани қонуни духтарон, ҷалби онҳо ба корҳои хоҷагиву саноат, иҷтимоӣ хизмат, баланд бардоштани маърифати сиёсӣ ва ҳуқуқӣ, тарғиби озодии бонувон, муаррифии бонувони соҳибқасб – омӯзгорону санъаткор ва амсоли ин нақш гузоштааст. Ин нақш тавассути ҷопи қарордастурҳои Ҳукумат, суҳбатҳои маърузаҳои роҳбарон ва намояндагони хизмат, мақолаҳои публитсистӣ, порчаҳои адабии манзум ва мансури додои оҳанги иҷтимоӣ иҷро шудааст. «Бо роҳи ленинӣ» аз имконоти ороиши техникаи маҷалла, вижаҳои жанрҳои публитсистӣ – мақола, мактуб, лавҳа ва очерк истифода намуда, ба ин васила тарҳ ва муҳтавои худро тадриҷан касбӣ намудааст, ки омӯзиши ҳамаҷониби он ба мақсади бардошти сабақҳои касбии рӯзноманигории маҷаллаи аз аҳамият холи нахоҳад буд.

Адабиёт

1. Азимов, А. Таджикская журналистика в период культурной революции (1929-1940 гг.) / А. Азимов. – Душанбе: Шарқи озод.– 2014.– 314 с.
2. Азимов, А. Моҳият ва рисолати маҷаллаи “Бо роҳи ленинӣ” / А. Азимов // Паёми Донишгоҳи миллии. Бахши илмҳои филологӣ.– 2019.– №4.– С.278- 281.
3. Азимов, А. Маълумномаи матбуоти даврии тоҷик / А. Азимов, М. Муродӣ.– Душанбе: Аржанг, 2021.– 128 с.
4. Дайлами. Қ. Оғози кор / Қ. Дайлами // Комсомоли Тоҷикистон. – 1968.– 24 январ.
5. Занони Тоҷикистон (Маҷмуи мақолаҳо). – Душанбе: Адиб.– 2012.– 464 с.
6. Из истории культурного строительства в Таджикистане. Сб. документов Т.1. – Душанбе: Ирфон, 1966. – 670 с.
7. Отахонова, Х. Оинаи ҳаёти бонувон / Х. Отахонова // Ҳамрози бонувон.– Душанбе: Деваштич, 2002.– С. 3-9.
8. Низомова, С. Становление и развитие женской периодической печати в Таджикистане» (на примере женских

журналов «Фируза» и «Бонувони Тоҷикистон». Автореф. дисс.... канд. филол. наук / С. Низомова.– Душанбе, 2014. – 24 с.

9. Усмонов, И. Ёрдамчиҳои содиқи партия / И. Усмонов.– Душанбе, 1975. –36 с.

10. Усмонов, И. К. Таърихи журналистикаи тоҷик / И. Усмонов, Д. Давронов.– Душанбе, 2008. – 278 с.

11. Усмонов, Ҷ. Матбуоти Тоҷикистони советӣ / Ҷ. Усмонов.– Душанбе, 1974.–19 с.

12. Шукуров, М. Р. Револютсияи маданият дар Тоҷикистон / М. Шукуров.– Сталинобод, 1957.– 340 с.

13. Ҷӯраев, М. «Овози тоҷик» ва ҳудӯғии миллӣ / М. Ҷӯраев.– Душанбе.– Кайҳон, 2008.– 368 с.

Манбаъ

14. Бо роҳи ленинӣ – нашрияи КМ ПК (б) Тоҷикистон – 1932 – 1941.

Муроди Мурод, Муродова Рухшона

ЖУРНАЛ "ПО ЛЕНИНСКОМУ ПУТИ" И ЭТАПЫ ЕГО ФОРМИРОВАНИЯ

В статье рассматриваются общественно-политические факторы создания первого журнала для таджикских женщин – «По ленинскому пути» и его становление с учетом особенностей формы и содержания, роль редакторов и творческих коллективов.

Образование Таджикской Советской Социалистической Республики (1929 г.) явилось ключевым фактором в создании этого журнала. Советский Таджикистан, как союзная республика, создал общественно-политическую и правовую базу для учреждения различных газет и журналов, и популяризации их работы. На этой основе, в частности, 1 мая 1932 г. вышел в свет первый номер журнала «По ленинскому пути».

Деятельность этого журнала состоит из двух периодов: с 1932 по 1934 г. и с 1936 по 1941 г. Первый период был относительно критическим, а во втором периоде формат и содержание журнала существенно улучшились, выход был регулярным, а количество публикаций увеличивалось.

Журнал имеет цветную обложку, двухколоночный дизайн, логотип, полиграфическую информацию и издается в формате А4. За 9 лет своей деятельности он сохранил свой формат и логотип, с небольшими видоизменениями.

Содержание журнала основано на её главной цели – повышения политического и идеологического уровня женщин и девушек и вовлечения их в общественно-производственный труд. Поэтому основными темами журнала являются борьба со старыми религиозными традициями, освобождение женщин и девушек от этих традиций, освещение работы ведущих производителей, женщин-учителей и актрис.

Хотя в освещении этих тем и вопросов принимали участие представители различных профессий, но роль женщин-журналистов не была незначительной.

Ключевые слова: «По ленинскому пути», фактор, формирование, журнал для таджикских женщин, цель, форма, оформление, содержание, женщины-журналисты, роль редакторов, анализ, размышление, тема.

Murodi Murod, Murodova Ruxshona

JOURNAL "BO ROHI LENINI" AND THE STAGES OF ITS FORMATION

The article considers the socio-political factors of the creation of the first journal for Tajik women - "Bo rohi Lenini" ("On the Leninist Way") and its formation, taking into account the peculiarities of form and content, the role of editors and creative teams.

The formation of the Tajik Soviet Socialist Republic (1929) was a key factor in the creation of this journal. Soviet Tajikistan, as a union republic, created a socio-political and legal basis for the establishment of various newspapers and journals and the popularization of their work. On this basis, in particular, on May 1, 1932, the first issue of the journal "Bo rohi Lenini" was published.

The activity of this journal consists of two periods: from 1932 to 1934 and from 1936 to 1941. The first period was relatively critical, and in the second period the format and content of the journal improved, the output was regular, and the number of publications increased.

The journal has a color cover, a two-column design, a logo, printing information and is published in A4 format. It has retained its format and logo, with a slightly modified, over the 9 years of its activity.

The content of the journal is based on its main goal - to raise the political and ideological level of women and girls and involve them in social production work. Therefore, the main themes of the journal are the fight against old religious traditions, the liberation of women and girls from these traditions, the coverage of the work of leading producers, female teachers and actresses.

Although representatives of various professions took part in the coverage of these topics and issues, the role of women journalists was not insignificant.

Keywords: "Bo rohi Lenini", factor, formation, journal for Tajik women, purpose, form, design, content, women journalists, role of editors, analysis, reflection, topic.

УДК: 002+008+9Тадж+809.155.0+07+05
Салимзода Олим, Бабаева Фарзона

К ВОПРОСУ О ТИПОЛОГИИ ТЕКСТОВ ПАРЛАМЕНТСКОЙ ЖУРНАЛИСТИКИ

В статье исследуется типология текстов парламентской журналистики. Изучение парламентских журналистских текстов показывает, что в СМИ используются два основных типа парламентских материалов: официально-деловые и публицистические. В статье рассматриваются тексты с точки зрения профессионализма авторов темы, способов и средств освещения деятельности представителей законодательной власти, степени их влияния на формирование читательского мнения, в рамках определенной идеологии.

Несомненно, эти факторы способствуют формированию и структурированию текстов парламентской тематики, требующих согласования эффективной и целенаправленной продуктивной речи. Особое место в статье занимает государственный язык, на котором преимущественно написаны тексты. В связи с этим можно сказать, что парламентский журналист может использовать и литературно-художественный стиль. Полистилизм совместим с парламентской журналистикой, создавая и облегчая использование широкого спектра лингвистических средств, сочетающих фактическую информацию с авторским влиянием, цветом и позицией. Рассматривая тексты парламентской журналистики, можно выделить две формы авторства: монотекст и политекст. Просматривается специфика темы, ее взаимосвязь с аудиторией, потенциал периодических изданий в обеих формах творчества.

В парламентском тексте привлечение внимания читателя к политической и общественной жизни дня с учетом читательской симпатии к ним является одним из ключевых факторов и формируется посредством взаимодействия журналистских материалов и корреспондентов, с использованием возможных технических средств. В статье типология рассматривается как неотъемлемая часть медианауки и проводится классификация текстов парламентской журналистики, по определенной системе и отличительным признакам применительно к рассматриваемой теме. В соответствии со структурой и исследованием материалов, относящихся к парламентской журналистике, были выделены три типа текстов: монотекст, политекст и полилог, которые широко используются.

Ключевые слова: *типология, парламентская журналистика, полистилизм, коммуникация, аудитория, монотекст, политекст, полилог, репортаж, текст, адресат, заголовок, анализ, форма.*

Вопросы типологии текста и определения основных критериев, которые могут быть использованы в качестве базиса для понимания текстового пространства, все еще остаются дискуссионными. Отсутствие общепринятой классификации в научном сообществе

объясняется, как считает М. А. Кронгауз, «свойствами текста в целом и невозможностью установить какое-либо исчисление текстов в частности» [6, С. 223]. Н. С. Валгина считает, что типология может базироваться на любом из текстовых признаков — информационных, функционально-стилистических, структурно-семиотических или коммуникативных, — на пересечении которых один и тот же текст будет отнесен к различным группам [2, С. 113].

Тем не менее, существует ряд общепринятых классификаций, основанных на лингвистических и экстралингвистических параметрах, а также различных объективных и субъективных факторах. Так, существуют тексты, которые объединяются в зависимости от характера их построения (от 1-го, 2-го и 3-го лица), передачи чужой речи («своей и чужой»), функционально-смыслового назначения (описание, повествование, рассуждение), количества участников общения (монолог, диалог, полилог), типа связей между предложениями и т. д. [9, С. 23]. В классификации Э. Верлиха предлагается пять идеальных типов текста: описательный, повествовательный, пояснительный, аргументативный и поучительный [6, С. 223]. В функциональной стилистике дифференциация текстов, как указывает М. Н. Кожина, осуществляется «в соответствии с экстралингвистическими факторами, в которых ведущими являются сфера общения, формы общественного сознания, функции и условия общения» [4, С. 67]. Согласно этим параметрам принято различать научные, официально-деловые, публицистические, художественные и разговорно-бытовые тексты. В соответствии со сферой коммуникации и характером отражения действительности тексты подразделяются на художественные и нехудожественные [2, С. 114].

К другим факторам, способным детерминировать тексты, М. Н. Кожина относит:

- цель общения (сообщение, аргументация, побуждение, совет, поздравление и т. п.);
- типовую ситуацию общения, обстановку (официальная / неофициальная, непринужденная, спонтанная / подготовленная и т. д. коммуникация);
- формы речи (устная и письменная);
- вид речи (монолог / диалог / полилог);
- способ и характер коммуникации (групповое / массовое / межличностное; непосредственное / опосредованное общение) [4, С. 149-151].

Журналистский текст, как известно, представляет собой результат целенаправленной творческой деятельности, социально ориентированный контент, наделенный, по словам В. В. Богуславской, «презумпцией действительности»; носитель оперативного знания, обеспечивающий поступательность и преемственность информации; уникальный тип текста, связанный с взаимодействием журналиста, издателя и аудиторией [1, С. 41], регулирующийся, как полагает Г. Саймонс, «социокультурными и идеологическими установками общества, зависящий от канала распространения, формата издания и др.» [8, С. 6].

Кроме того, журналистский текст, по мнению А. П. Короченского, — «целостный по смыслу опубликованный конечный журналистский продукт (воплощенный в текстовой, аудиийной, аудиовизуальной или мультимедийно-синтетической формах)» [5, С. 15].

Журналистские тексты на парламентские темы относятся к официально-деловым и публицистическим текстам, и профессиональный уровень журналиста в этой области подразумевает умение акцентировать внимание читателей на освещаемых вопросах политической и общественной жизни страны, добиваться адекватного отклика в соответствии с авторской целевой установкой от массового читателя, использовать речевые навыки для интеллектуального, эмоционального и волевого воздействия на адресата.

Парламентская журналистика, в свою очередь, отражает систему идей, политических взглядов, точек зрения на международные проблемы, а также позиции определенных партий и движений. Именно эти факторы становятся приоритетными в парламентской журналистике, в связи с чем можно утверждать, что медиатекст, затрагивающий парламентские вопросы, представляет собой специально организованное явление, в центре которого находится тематически и интонационно обусловленное речевое поведение журналиста, тесно связанного с деятельностью парламентариев.

Парламентская журналистика демонстрирует различные подходы к действиям представительной ветви власти, выбор альтернативных или согласованных позиций, формирование нового читательского сознания на основе утверждения определенных идеологических установок. В совокупности это формирует особую структуру парламентских текстов, которые нуждаются как в эффективной речевой поддержке, так и в конкретной направленности темы. Языком текстов, как правило, является государственный официальный язык. В то же время парламентская журналистика также может включать элементы литературно-художественного стиля, а полистилизм достигается определенным набором языковых средств, которые согласовывают представление фактической информации с ее выразительной и оценочной окраской, а также с позицией автора.

В текстах парламентской журналистики существует несколько форм авторского повествования: монотекст и политекст. В журналистике они активно используются и играют значительную роль в характере коммуникативных отношений прессы с аудиторией.

Монотекст представляет собой высказывание одного лица (журналиста или любого, выступающего в этой роли). Политекст — структура с участием двух лиц (диалог) или нескольких (полилог). Рассмотрим данные формы на примере текстов парламентской тематики. В монотексте с привлечением точных, конкретизированных данных (цифры, имена) создается картина, которая, отражая авторскую точку зрения, призвана достоверно и точно передать конкретное событие или явление. Объективизация различных данных, которыми располагает автор, дополняется логической аргументацией, а также субъективной модальностью и тональностью. В качестве примеров можно привести материалы Аваза Юлдашева,

журналиста газеты «Азия-Плюс». Так, в одной из своих публикаций он объективно, точно, с приведением конкретных данных дает сведения о заседании парламентариев Таджикистана и Узбекистана.

Для проведения первого совместного заседания парламентских групп дружбы и сотрудничества Таджикистана и Узбекистана в ближайшие дни в Душанбе приедет представительная делегация парламента соседнего государства, сообщил «Азия-Плюс» источник в парламенте Таджикистана. Такое совместное заседание пройдет впервые в истории двух государств. Узбекскую делегацию, в которую войдут представители обеих палат парламента этой страны, возглавит вице-спикер законодательной палаты Олий Мажлиса Улугбек Иноятов.

Таджикскую группу дружбы и сотрудничества с парламентом Узбекистана возглавляет вице-спикер Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли республики Дилрабо Мансури.

В Душанбе запланированы встречи парламентской делегации Узбекистана в обеих палатах парламента Таджикистана и в правительстве страны. Узбекская делегация также посетит промышленные предприятия Республики Таджикистан, ознакомится с историко-культурными достопримечательностями страны [10].

В приведенном примере демонстрируется конкретная, фактически точная политическая обстановка: укрепление двухсторонних отношений между Таджикистаном и Узбекистаном. Указываются детали встречи и ее участники. Также обращает на себя внимание немаловажная деталь – такого рода мероприятие осуществляется впервые в истории двух государств.

В свою очередь, структура политекста нацелена на обмен мнениями нескольких субъектов речи. Форма эта может быть оценочна: оценка репрезентируется в соответствии с политической платформой издания и установками, которыми руководствуются парламентские объединения. Исходя из анализа отечественного медиа-контента, можно утверждать, что для политекста характерно такое речевое поведение участников беседы, которое тематически и интонационно детерминированно и предполагает аргументацию и объективацию фактов. Приведем фрагмент беседы журналиста «Народной газеты» с Председателем Комитета Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан по международным делам, общественным объединениям и информации С. С. Фаттохзода.

— *Какое значение имеет межпарламентское сотрудничество для Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли?*

— Постоянные изменения содержания и сути межпарламентского сотрудничества являются одним из важных элементов международных процессов, развитием интеграций, реализация которых занимает особое положение в деятельности высшего представительного органа государственной власти Таджикистана — Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли. С данной позиции в течение последних тридцати лет высший представительный орган государственной власти Таджикистана – Верховный Совет, Маджлиси Оли и Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли приложил

огромные усилия с целью организации и применения системы межпарламентского сотрудничества со странами, международными и региональными организациями.

— **Чем обусловлен процесс расширения межпарламентского сотрудничества?**

— Расширение деятельности парламента Таджикистана на внешних аренах с момента приобретения государственного суверенитета имеет логическую неразрывную связь с изменениями в системе политического управления обществом. Важную роль в формировании нормативно-правовой базы международной деятельности парламента нашей страны сыграла историческая XVI сессия Верховного Совета Республики Таджикистан. Именно за этот непростой исторический период сессией был принят ряд важных нормативных правовых актов с целью укрепления связей Республики Таджикистан с зарубежными странами.

— **Что представляет собой нормативно-правовая база парламентской дипломатии Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли?**

— Нормативные основы парламентской дипломатии отражены в статьях 55, 57 Конституции Республики Таджикистан, конституционных законах «О Маджлиси Оли Республики Таджикистан», Регламенте Маджлиси намояндагон, что создало достоверные нормативные правовые основы для их реализации. Задачи парламентской дипломатии Маджлиси намояндагон также открыты и ясно изложены в Концепции внешней политики страны [3].

Как мы видим, диалоговая структура политекста существенно отличается от монотекста, но также достаточно точно и объективно отражает картину действительности посредством чередования логически структурированных вопросов и ответов.

Полилог — это расширенная форма беседы, в которой принимают участие не два, а несколько человек. Формы полилога могут быть разными: либо представленные в одном контексте, либо собранные автором в определенной тематической категории реплики разных лиц. В идеале такая схема отражает сочетание многомерных подходов к теме, и автор выделяет идею, которую он одобряет в соответствии со своими позициями и интересами. В современной практике отечественной парламентской журналистики существуют естественные, традиционные, «живые» формы полилога, состоящие из реплик участвующих в разговоре парламентариев, и искусственные, собранные из высказываний известных лиц, организованных журналистом в особую текстовую структуру, которая в жанровом отношении чаще всего представляет собой гибрид заметки и статьи с элементами интервью. Примером может служить материал под названием «Парламентарии стран Евразии готовы к объединению ради общего блага». Данная форма полилога включает в себя три части: заглавие и лид, ориентируемые на тематику раздела («Политика»), ряд цитируемых высказываний политиков — спикеров парламентов 65 евроазиатских стран и 14 международных организаций на тему «Большая Евразия: Диалог. Доверие. Партнерство» и комментарий автора. В материале звучат высказывания следующих участников: первого президента Казахстана Нурсултана Назарбаева,

спикера нижней палаты парламенты Таджикистана Шукурджона Зухурова, спикера Госдумы России Вячеслава Володина, председателя Национального совета Словакии Андрея Данко, председателя палаты представителей Национального собрания Республики Беларусь Владимира Андрейченко. В авторском комментарии содержится вывод: *«Участники совещания выразили твердое намерение укреплять и развивать межпарламентское сотрудничество в борьбе с терроризмом в соответствии с Уставом ООН и принципами международного права»* [7].

В заключении хотелось бы отметить, что научных исследований парламентской журналистики с учетом лингвостилистических моделей и функционально-стилистической типологии журналистского текста в настоящее время недостаточно. Основные речевые акты и коммуникативные стратегии журналистов, транслирующих информацию о парламентской дипломатии, нуждаются в эффективной научной рефлексии. В настоящее время даже традиционные публикации трудно обозначить только как вид письменной речи, поскольку важным элементом медиатекста парламентской журналистики выступает визуальная составляющая, его графическое, шрифтовое, цветовое оформление. В свете этого перспективным является рассмотрение различных средств языка, с помощью которых журналист обеспечивает построение текста, призванного информировать аудиторию о внешнеполитических событиях с участием Национального парламента. Результатом таких исследований может стать существенная реорганизация творческих методов создания контента: расширение тематического и жанрового диапазона, аккумулятивное аналитическое рефлексии, а также расширение способов композиционной организации текстового пространства.

Литература

1. Богуславская, В. В. Моделирование текста: лингвосоциокультурная концепция. Анализ журналистских текстов / В. В. Богуславская. – М., 2008. – 280 с.
2. Валгина, Н. С. Теория текста: учебное пособие / Н. С. Валгина. – М.: Логос, 2004. – 280 с.
3. Давлатова, И. Расширение межпарламентского сотрудничества и развитие законодательной деятельности / И. Давлатова // Народная газета. – 2021. – 1 июля.
4. Кожина, М. Н. Стилистика русского языка / М. Н. Кожина. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1983. – 223 с.
5. Короченский, А. П. Отечественная журналистская наука: между прошлым и будущим / А. П. Короченский // Журналистика и медиаобразование в XXI веке: сб. научных трудов междунар. науч.-практ. конф. – Белгород: Изд-во БелГУ, 2006. – С. 12-18.
6. Кронгауз, М. А. Семантика / М. А. Кронгауз. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Изд. Центр «Академия», 2005. – 352 с.
7. Муроди, М. Метод ва методологияи тахикоти илмӣ / М. Муроди. – Душанбе: Аржанг, 2019. – 159 с.

8. Надиров, Б. Парламентарии стран Евразии готовы к объединению ради общего блага / Б. Надиров // Азия-Плюс. – 2019. – 27 сентября.

9. Саймонс, Г. Статья зеркалом общественных потребностей / Г. Саймонс // Медиа-дискурс: Теория и практика массовых коммуникаций. – Екатеринбург, 2007. – С. 6-7.

10. Солганик, Г.Я. Стилистика текста: учеб. пособие / Г. Я. Солганик. – 7-е изд., испр. – М.: Флинта: Наука, 2006. – 256 с.

11. Юлдашев, А. В Душанбе впервые пройдет заседание парламентариев Таджикистан и Узбекистана / А. Юлдашев // Азия-Плюс. – 2020. – 16 сентября.

Салимзода Олим, Бабаева Фарзона

ДОИР БА МАСЪАЛАҲОИ ТИПОЛОГИИ МАТНҲОИ ЖУРНАЛИСТИКАИ ПАРЛАМЕНТӢ

Дар мақола мавзуи типологияи матнҳои журналистикаи парламентӣ мавриди таҳқиқу таҳлил қарор гирифтааст. Омӯзиши матнҳои журналистии марбут ба парламент нишон медиҳад, ки дар ВАО, асосан ду типи маводи парламентӣ истифода мешавад: расмӣ корӣ ва публитсистӣ. Дар мақола ин гуна матнҳо дар иртибот ба завқу маҳорати касбии нигорандагони ин мавзӯ, роҳу воситаҳои инъикоси ҷаҳолияти намояндагони ҳукумати қонунгузор, дараҷаи таъсиргузориҳои онҳо дар ташаккули афкори хонанда, дар доираи идеологияи муайян, таҳқиқ шудаанд.

Ин омилҳо бидуни шакл дар шаклгирӣ ва сохтори матнҳои марбут ба парламент, ки ба ҳамроҳии сухани болиғи таъсиргузору ҳадафманд ниёз дорад, сабаб мегардад.

Ҷойгоҳи забони давлатӣ, ки матнҳо ғолибан ба ин забон таҳия мегарданд, дар мақола маҳсус аст. Ба тавачҷӯҳ ба ин нукта метавон гуфт, ки журналисти парламентӣ метавонад аз услуби адабӣ – бадеӣ низ истифода барад. Полистилизи бо фароҳам овардан ва мусоидати истифода аз воситаҳои фаровони забонӣ, ки иттилооти воқеиро бо таъсиргузорӣ, обурани ва мавқеи муаллиф тавҷам мекунад, дар журналистикаи парламентӣ созгор аст.

Матнҳои журналистикаи парламенти ро ба таҳқиқ қашида, ду шакли эҷоди муаллифи ро муайян қардан мумкин аст: монотекст ва политекст. Вижагиҳои мавзӯ, иртиботи он бо аудитория, имкониятҳои нашрияҳои даврӣ дар ҳарду шакли эҷод ба мушоҳида мерасад.

Дар матни парламентӣ ҷалби тавачҷӯҳи хонанда ба ҳаёти сиёсӣ ва ҷамъиятии рӯз, бо назардошти ҳамовозии хонанда ба онҳо, аз омилҳои меҳварӣ маҳсуб ёфта, тавассути таъсири мутақобилаи матолиби журналистӣ ва муҳотаб, бо истифода аз воситаҳои техникаи имконпазир, шакл мегирад.

Дар мақола типологияи ҷун қисми таркибии илми расонашиносӣ арзёбӣ қардида, матнҳои журналистикаи парламентӣ аз рӯи низоми

муайян ва аломатҳои фарқсоз дар иртибот ба мавзӯи баррасишаванда тасниф шудаанд. Мутобиқ ба сохтор ва таҳқиқи маводи марбут ба журналистикаи парламентӣ се типи матн: монотекст, политекст ва полилог, ки истифодаашон роиҷ будааст, муайян карда шуд.

Калидвожаҳо: типология, журналистикаи парламентӣ, полистилизм, иртибот, аудитория, монотекст, политекст, полилог, гузориш, матн, мухотаб, унвон, таҳлил, шакл.

Salimzoda Olim, Boboeva Farzon

THE QUESTION OF THE TYPOLOGY OF TEXTS OF PARLIAMENTARY JOURNALISM

The article considers the typology of texts of parliamentary journalism. The study of parliamentary journalistic texts shows that two main types of parliamentary materials are used in the media: official business and journalistic. The article examines the texts from the point of view of the professionalism of the authors of the topic, the ways and means of covering the activities of representatives of the legislature, the degree of their influence on the formation of readers' opinions, within a certain ideology.

Undoubtedly, these factors contribute to the formation and structuring of texts on parliamentary topics that require coordination of effective and purposeful productive speech. A special place in the article is occupied by the state language, in which texts are mainly written. In this regard, it can be said that a parliamentary journalist can also use a literary and artistic style. Polystylism is compatible with parliamentary journalism, creating and facilitating the use of a wide range of linguistic means combining factual information with authorial influence, color and position. Considering the texts of parliamentary journalism, two forms of authorship can be distinguished: monotext and polytext. The specifics of the topic, its relationship with the audience, the potential of periodicals in both forms of creativity are viewed.

In the parliamentary text, drawing the reader's attention to the political and public life of the day, taking into account the reader's sympathy for them, is one of the key factors and is formed through the interaction of journalistic materials and correspondents, using possible technical means. The article examines typology as an integral part of media science and classifies the texts of parliamentary journalism according to a certain system and distinctive features in relation to the topic under consideration. In accordance with the structure and research of materials related to parliamentary journalism, three types of texts were identified: monotext, polytext and polylogue, which are widely used.

Keywords: typology, parliamentary journalism, polystylism, communication, audience, monotext, polytext, polylogue, reportage, text, addressee, title, analysis, form.

ТДУ: 001(092)+8точик+9точик+002+05+07

Юсуфов Ифтихор

ТАШАККУЛИ ШАХСИЯТИ ЭҶОДИИ ШЕРАЛӢ МӢСО

Шералӣ Мӯсо хатмкардаи баҳши муҳандис – мошиносози Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи М. Осимӣ буда, меҳру муҳаббат нисбати адабиёт ӯро ба майдони нависандагӣ овардааст. Дар як муддати кӯтоҳ бо чопи пайвастаи нигоштаҳояш дар рӯзномаи «Комсомоли Тоҷикистон» ба иборати ҳамон давр, ҳамчун «очеркист» ба олами эҷоди публитсистӣ ворид шуд.

Эҷодиёти Шералӣ Мӯсо ба талаби замон ва руҳияи вақт тавъам буда, ифодагари такомӯли шахсияти эҷодии ӯ маҳсуб меёбанд. Фаъолияти эҷодии ӯро ба ду давра: замони Шӯравӣ ва пас аз Истиқлоли давлатӣ ҷудо намудан мумкин аст.

Дар меҳвари очерку лавҳаҳо, мақолоти проблемавӣ ва осори замони Шӯравии Шералӣ Мӯсо беиштар тарғиби гоёи давр, яъне тавсифу тасвири аҳли меҳнат – қаҳрамонони замон, ташиқу тарбияи ҷавонон дар руҳияи меҳнатдӯстӣ, тавсифи зиндагии интернатсионалӣ, дӯстии халқҳо, нишон додани роҳҳои бартараф намудани камбудихоӣ ҷамъиятӣ, мазаммату интиқоди ахлоқи номатлуби ҳамзамон ва амсоли ин меистанд.

Дар осори пас аз Истиқлоли давлатии ӯ беиштар раванди бунёдкорӣ, тасвири сохтмонҳои азими аср, ситоиши ваҳдати истиқололи миллӣ, гуманизм, дӯст доштани меҳан, офаридани симои роҳбару аҳли меҳнат ва эҷод ба назар мерасанд, ки аз мавзӯҳои муҳими иҷтимоӣ ба ҳисоб рафта, дар рушди маънавияти ҷомеа бетаъсир нестанд. Бинобар ин публитсистикаи Шералӣ Мӯсо дар замони муосир мақоми хосаеро касб кардааст.

Калидвожаҳо: *Шералӣ Мӯсо, адабиёт, майдон, «Комсомоли Тоҷикистон», очеркист, хоҷагии халқ, эҷод, публитсистика, талаби замон, паҳлу, фаъолият, асарҳои публитсистӣ, ташаккул, шахсияти эҷодӣ.*

Шералӣ Мӯсо ҳанӯз аз охири солҳои 70-ум ва аввали солҳои 80-уми асри ХХ ҳамчун эҷодкор муаррифӣ гардидааст. Ташаккули шахсияти эҷодии ӯ маҳз аз ҳамин давра шурӯъ гардидааст. Шералӣ Мӯсо ба арсаи эҷод аз истеҳсолот ворид шуда, дар ин чода қалами нависандагӣ ва сабку салиқаи хосаашро ҳамвора сайқал дод ва бо наشري силсилақиссаҳои мустанаду бадеӣ, мақолаҳои рӯзмарраи публитсистӣ ва ҳикояву ҳаҷвияти ҳадафрас худро ба алоқамандони каломӣ бадеъ муаррифӣ намуд. Гарчанде паҳлуҳои фаъолияти эҷодии Шералӣ Мӯсо ба ҳамдигар тавъаманд, аммо онҳоро ба ду давра ҷудо намудан мумкин аст:

1. Даврони Шӯравӣ;
2. Замони Истиқлол;

Ӯ соли 1968 мактаби миёнаи №1-и ноҳияи Орҷоникидзеобод (ҳоло Ваҳдат)-ро хатм намуда, ханӯз дар ҳамин айём ба олами эҷод рӯ овард. Аз рӯи гуфтаи ӯ сабаби асосии ба адабиёт рӯ оварданаши воқеаи дар мактаб руҳдода гардидааст. Ҳамсинфашон Файзулло ба духтаре ошиқ шуд. Духтар аз ӯ калонсолтар буда, ба ӯ наметанидааст. Файзулло дар васфи вай шеър гуфтаву ҳолаш сӯхтану пухтан, аммо духтар ба ҷавони дигар ба шавҳар мебарояд. Файзулло дар газаб, ҷӣ кор карданаширо надоништа, дафтари шеърҳои ба вай бахшидаширо дар назди ҳамсинфон пора-пора мекунад. Ҳама ба ҳоли ӯ механданд. «Ин ҳол ба Шералӣ ҳам асар намуд. Файзуллоро масҳара карда, як ҳикояча менависад, онро дар лифофа ба нишомаи рӯзномаи дӯстдоштааш «Пионери Тоҷикистон», ҳоло «Анбоз» мефиристад. Навиштаи Шералӣ дар газета чоп мешавад, ҳикоя не, фелетон. Дар зери фелетон бо ҳарфҳои зебо номи ӯ. Шералӣ Мӯсо, хонандаи синфи VIII, мактаби миёнаи рақами 1, ноҳияи Орҷоникидзеобод. Он рӯз барои Шералӣ гӯё тӯй буд, ҳамсинфон, омӯзгорон ӯро табрику муборакбод мегуфтанд. Дар деҳа ҳам номи ӯро мегуфтанд, таърифаи мекарданд, ҳарфҳои офарин, таҳсин мешунид. Шералӣ чунон хурсанд, ки сараш ба осмон. Мехост, ки минбаъд ҳамеша мақола нависад, китоб хонад, нависанда шавад, ҳамин тариқ роҳаш ба адабиёт шуд» [1].

Шералӣ Мӯсо дар баҳши муҳандис – мошинсози Донишгоҳи техникаи Тоҷикистон таҳсил карда бошад ҳам, ҳамоно меҳри навиштан аз дилаш дур нарафта, баръакс зиёд мешуд. Пас аз хатми донишгоҳ дар заводи «Тоҷикгидроагрегат» дар вазифаҳои гуногун кор кардааст. Солҳои 1976-1980 ӯро ба вазифаҳои масъули ҷамъиятӣ дар созмони ҷавонон ва баъдан вакили шӯроӣ депутатҳои шаҳри Душанбе интихоб намуданд. Ӯро ба сохтмонҳои муҳимтарини диёр – НОБ-и Норақ ва Роғун, корхонаҳои кимиёвии Ёвон ва арзизи тоҷик сафарбар намуда, ҳудуд низ бо ин коргоҳҳои азим аз наздик шинос гашт. Ин ҳама сабаб гардид, ки мақолаву очеркҳои Шералӣ Мӯсо аз қабилӣ «Воҳӯрӣ» (1983), «Сабақи нахуст» (1984), «Кӯҳнавард» (1984), «Роғун – майдони диловарӣ» (1985), «Акси ҷовид» (1986), «Файзи азнавсозӣ» (1986), «Файзи бозсозӣ» (1986), «Тулӯи нав» (1986), «Меҳри фарзанд» (1986), «Як шаби моҳтобӣ» (1987), «Ҳаваси якрӯзаю кори якумра» (1987), «Коргар ва мураббӣ» (1988), «Роҳати ранҷ» (1988) ва амсоли ин дар рӯзномаи «Комсомоли Тоҷикистон» рӯи чоп оянд. Ӯ дар ин нигоштаҳо ҷараёни қору фаъолияти синфи коргару деҳқон – қаҳрамонони истеҳсолотро ба риштаи тасвир кашида, онҳоро то андозае тавсиф ҳам кардааст, ки хоси очерки портретӣ мебошад. Дар қисми бештари эҷодиёти ӯ хусусиятҳои ин жанр ба хубӣ дида мешаванд. Дар очеркҳои ӯ, «одатан кор дар ду дидгоҳ баррасӣ мегардад:

- 1) Мавқифи инсон дар инкишоф, ташкилу мазмуни кор.
- 2) Мавқифи кор дар ташкилу ҳамоҳангсозии ҷомеа» [9, с.29].

Сипас, ба вазифаи муншии ҳизбии муассисаи машҳури истеҳсолии ҷумҳурӣ, баъдан раиси иттиҳодияи илмӣ – истеҳсолии «Восход», ҷонишини сардори раёсати Кумитаи давлатии идораи амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъйин гардидани ӯ боис гардид, ки шугли навиштанро бо корҳои истеҳсолию ҷамъиятӣ тавҷам пеш бурда, ба майдони эҷод қадамҳои собит гузорад.

Ҳамбастагӣ бо аҳли меҳнат, робитаи ногусатанӣ бо матбуоти даврӣ боис гардид, ки Шералӣ Мӯсо пурра ба эҷод рӯ оварад. Ӯ соли 1994 ба узвияти Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон пазируфта шуд. Аз соли 2007 то соли 2010 раисии бахши очерк ва публитсистика, аз соли 2001 то 2015 раисии комиссияи тафтишотии Иттифоқи нависандагони Тоҷикистонро ба уҳда дошт. Тӯли ин солҳо ӯ ба эҷод пурра рӯ овард ва мақолоти дар ин замон чопшудааш низ далели ин гуфтаҳоинд. Масалан, нигоштаҳои ӯ дар ҳафтаномаи «Адабиёт ва санъат» зери рубрикаҳои Китобиёт: «Бурду бохти ҳаҷв» (2006) оид ба таҳаввули ҳаҷви тоҷик аз замони Шӯравӣ то имрӯз, «Нишони ифтихор» (2007) дар бораи «Нақби истиқлол»-и Бахтиёри Муртазо, «Меҳрномаи шоир» (2007) оид ба китоби Сайидали Маъмур бо унвони «Сухан аз дӯстон ва устодон», тақриз: «Сирру сеҳри сухан» (2006) дар бораи китоби Абдурахмони Абдусаттор «Пиндорҳо ва ингорҳо», «Чашмаи мусаффо» (2007) тақриз ба романи «Шоҳроҳи абрешим»-и Ато Ҳамдам ва Леонид Чигрин ва ғайраҳо ба таъб расидаанд. Ин нигоштаҳо бозгӯкунандаи набзи адабии замон буда, дар онҳо бурду бохти адабиёт инъикос гардидааст. Ҳамчунин тӯли солҳои зиёд ӯ дар Шабакаи аввали телевизиони Тоҷикистон барномаи «Адиб ва ҷомеа»-ро таҳия кардааст, ки китоби «Телевизион ва радиои Тоҷикистон дар масири таърих» (2011) ҳосили таҷрибаву мушоҳидаҳо аз ҳамкорӣ бо ин воситаҳои ахбори оммаанд.

Фаъолияти публитсистии Ш. Мӯсо низ аз ҳамин давра оғоз меёбад, чунки ӯ бевосита шоҳиди қорзори меҳнат буд ва ин муҳитро бевосита мушоҳида мекард, ба моҳияти воқеаҳо жарфтар сарфаҳм мерафт ва аз маърифати онҳо фактҳои мушаххас пайдо мекард. Муҳаққиқ И. Усмонов дуруст қайд мекунад, ки ҷузъи басо муҳим ва асоси муайянкунандаи ҳақиқатнигориро факт ташаккул медиҳад. «Факт худи воқеаи ба амал омада, бо он шакл ва тарзе ки будааст. Баъзеҳо ин ҳақиқатро надониста, ё махсус фаромӯш карда, ё махсус тағйир дода, бардошти худро, таҳлили худро ё шарҳи худро ба сифати факт пешниҳод карданӣ мешаванд ва ин яке аз сабабҳои асосии аз байн рафтани ҳақиқатнигорӣ дар журналистика мешавад» [15, с.45]. Факт дар публитсистикаи Шералӣ Мӯсо мақоми хосаро касб мекунад. Ӯ дар бораи онҳое менависад, ки образи зинда, қаҳрамони меҳнат ва намунаи ибрати дигаронанд ва тамоми ҳодисаву воқеаҳои марбут ба эшон санаву арқоми муайяно фаро мегирад.

Ташаккули шахсияти эҷодии Шералӣ Мӯсо ҳамчун публитсист дар навиштани очеркҳои калонҳаҷм ва китобҳои алоҳида аз қабилӣ «Асоси ғалабаҳои меҳнатӣ» (1983), «Шоҳроҳи зиндагӣ» (ба забони русӣ, 1985), «Боғи падар» (1986), «Интиҳоб» (1987), «Гароиши меҳнатии бригада» (ба забони русӣ, 1987), «Зинаҳои коргарӣ» (ба забони русӣ, 1989), «Қадр ва ҷазо» (1990) намоёнтар мегардад. Ӯ дар мувофиқат бо вазъ ва талаботи замон, раванди шаклгирии ҳислату характери қаҳрамонашро нишон дода, ҳислатҳои нақӯи онҳоро тарғиб мекунад. Асарҳои ӯ аз оҳанги хосаи публитсистии замон саҳт бархӯрдоранд. Воқеан «рукни асосии настри мустанади ҳар як давру замон оҳанги публитсистӣ доштани он аст, ки чун воситаи офариниши асари мустанад хидмат менамояд ва ҷиҳати назаррасии оҳанги

публистисиро муҳаққиқон дар зоҳир гардидани болоравии ташвику тарғиби масъалаи мавриди муҳокима мебинанд» [10, с.4].

Оҳанги публистисии осори Шералӣ Мӯсо дар замони Истиклол каме тағйир меёбад. Дар асарҳои ӯ ҷойи тарғиби ғояи замон, тасвири зиндагии одамони советиро тасвири образи роҳбару шахсиятҳои сарвар, бунёди сохтмонҳои азим, ва аҳли эҷоду меҳнат мегирад. Дар меҳвари публистисикаи замони Шӯравӣ мавзӯи гуногуну мақсад якто буд. Имрӯз мавзӯи ягонагӣ ва мақсад гуногун шудааст. Ин сабабҳои айниву зехнӣ дорад. Ба ин мазмун, М. Муродов дуруст қайд кардааст, ки «агар дар публистисикаи замони Шӯравӣ тавсифи меҳнати бунёдкоронаи табақаи заҳматкаш, коргару деҳқон, чорводору зироаткор, подабону чупон, умуман онҳое, ки аслан ба меҳнати ҷисмонӣ сару кор доштанд, бартарӣ дошт, дар публистисикаи имрӯз нишон додани чехраҳои сарвару роҳбар ва эҷодкор нисбатан афзалият пайдо кардааст. Ин амри табиӣ ва тақозои замон буда, ҷойи баҳсро надорад. Аммо омӯзиши фаъолияти чунин инсонҳо дарки раванӣ ва касбиро меҳодад, ки он басо мураккабу печдарпеч аст» [5, с.130].

Дар меҳвари осори замони истиқлолии Шералӣ Мӯсо сарвару роҳбар ва аҳли меҳнат меистанд. Тасвири симои инсонии замони нав дар зовияҳои гуногун аз фаълмандии адиб шаҳодат медиҳад. Ҳар замон инсонии нав дорад. Дар замони шӯравӣ «Оне, ки бидуни даҳолат ба ҳеҷ гуна сиёсат дар сахрою фермаҳо кор мекунад, дар корхонаҳои саноатӣ маснуот истеҳсол менамояд, нон мепазад, мусофиронро аз ҷое ба ҷое мебарад, дар кӯҳу дашт қаъри заминро меомӯзад, сарҳадҳои Ватанро аз ниятҳои нопоки бадҳоҳон ҳифз менамояд, қору зиндагии осоиштаро таъмин менамояд, нури чашм равандаю қироатгоҳҳо, лабораторияҳоро «ба иҷора» гирифта, потенциали илмии ҷумхуриро баланд мебардорад, дар синфхонаю аудиторияҳо ба атфолу ҷавонон савод ва малақаҳои зиндагӣ меомӯзад» [10, с.31] фарзанди замони нав будааст.

Яке аз асарҳои Ш. Мӯсо, ки дар он фарзанди фарзонаи замон – Пешвои миллат ба тасвир гирифта шудааст, «Ҷасорат» аст. Ин асар пурра дар бораи ҷасорату мардонагӣ, қаҳрамониву ободкории Эмомалӣ Раҳмон, яъне шахсияти шинохтаи замони имрӯза, сарвари давлат, Қаҳрамони Тоҷикистон қисса мекунад. Дуруст аст, ки ҷою макони ҳодисаву воқеот гоҳо тағйир меёбанд аммо қаҳрамон якест. Он аз гуфтугӯи Бобо бо набера шуруъ шуда, мавзӯву мундариҷаи асарро пурра бозгӯ мекунад:

«– Бобочон!

– Ҷони бобо!

– Эмомалӣ Раҳмон Қаҳрамон аст?

Чашмони бобо меҳрубон ва нарму латиф гаштанду бо табассуми беандоза ширин самимона ба набера гуфт:

– Бале қаҳрамони Тоҷикистон аст.

Набераи кунҷков бо ҳаяҷон пурсид:

– Магар ӯ дар ҷанг қаҳрамон шуд?» [19, с.9].

Баъдан бобо ба шарҳи сулҳовариву тавсифи қаҳрамониҳои Президент мегузарад. Дар дигар асарҳои Ш. Мӯсо низ ин тарзи тасвир аҳёнан, ҷо-ҷо намудор мешавад. Масалан, «Достони Роғун», ҷуноне ки

аз номаш маълум мегардад, дар бораи сохтмони бузурги аср НОБ-и Роғун аст, аммо қаҳрамониҳои коргарон ва сарвари давлатро публитсист чо-чо беихтиёр тасвир мекунад, яъне ӯ дар пасманзари ҳамаи бунёдкориҳо Эмомалӣ Раҳмон, хусусан ташаббусҳои созандаи ӯро мебинад. Аз ҷумла дар Достони дувуми ин асар «Дарёи Вахш» нигоранда аз таснифи захираҳои обиву бухрони энергетикӣ якбора ба тасвири симои сарвари давлат гузашта, тугёни ботинӣ, ғамхориву дилсӯзии ӯро нисбат ба мардум нишон медиҳад: «Бинобар ин узв–узви вучуди Эмомалӣ Раҳмон дард кард... Эмомалӣ Раҳмон наметавонист ранчу заҳмати мардумро таҳаммул кунад, ғам меҳӯрд. Ба хоҳири фардои нек хоби худро гум мекард. Ва ӯ тухми некиро кошту сабзонд ва он бор овард. Бораш часорат: Роғунро худамон месозем» [18, с.98].

Чехраофарӣ, арзишҳои маънавии инсон – вичдону инсоф, адолат, нуқсонӣ мушкilotи баъзе шахсон, симоҳои хотирмон, сарнавишту талошҳои созандаи ҳамзамонони ӯ дар китобҳои аз қабилӣ «Нек ва бад» (1995), «Сӯг» (2000), «Осоиш» (2003), «Тулӯ дар ғуруб» (2008), «Ошёнӣ уқобон» (2010), «Қомати сабзи имон» (2011), «Қиссаи баҳорӣ» (2011), «Чехраи модар» (2012), «Мардистон» (2013), «Ситам» (2013), «Президенти мо» (2014), «Ота» (2014), «Саодати рӯ ба гардун» (2015), «Достони Роғун» (2015), «Часорат» (2016), «Мачмааи ифтихор» (2017), «Як қисса бо се забон» (2019), «Барфи сабз» (2020) ва ғайра вомехуранд.

Бо пош хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ як қатор адибон дар доираи маҳдуди фаъолияти эҷодӣ монданд, чунки якбора ба сохти нав ворид шуда натавонистанд. Дуруст аст, ки ҳар як эҷодкор «ҳамчун одами зиндаи ҳар як макону замон, давраи мушаххаси таърихиву адабӣ наметавонад дар тарафи ин ва ё он синф, табақаи гурӯҳи иҷтимоӣ, фирқаи ҳизб, созмону иттифок, иттиҳодияву ташкилот, дину кешу мазҳаб ва монанди инҳо набошад ва фикру ақида, мафкураву ҷаҳонбинии яке аз онҳоро ифода ва дастгирӣ накунад, аз комёбиҳои тарафдорони худ хурсанд нашавад, аз ҷаҳонбиниву ақидаҳои муҳолифони идеологии хеш ба ғазаб наояд» [14, с. 34-35]. Аммо дар як доира маҳдуд шудан ва ё дар як давр фаъолу дар давраи дигар ба бухрони эҷодӣ гирифтдор шудан, ба одами зиндаи ҳар як давра замон, хусусан аҳли эҷод намезебад. Шералӣ Мӯсо новобаста аз дигаргунҳои давра замон натавонӣ қаҳрамони худро гум накард, балки тавонист онро барҷастатар тасвир кунад. Дар замони Истиқлол фаъолияти рӯзноманигории ӯ хеле хуб ба назар мерасад. Масалан, яке аз пахлуҳои фаъолмандии ӯро иншои ҳикояҳои ҳаҷвию латифаҳо ташкил медиҳанд, ки бештар дар саҳифаи «Мушфиқӣ»-и ҳафтаномаи «Адабиёт ва санъат» ба таърифи расидаанд, ки «Бӯқаламун» (2006) «Латифаҳо», «Лутфи адибон», «Лексия» (2009) аз намунаи онҳост. Ӯ дар ҳаҷвияҳои мушкilotи рӯзро кушоду равшан ироа карда, нуқсу камбудии ҳамзамононашро зерӣ пардаи ҳаҷв мазаммат кардааст. Зимнан, соли 1998 маҷмӯаи ҳикояҳои ҳаҷвии адиб бо номи «Дурбин» ба таърифи расида буд. Имсол маҷмӯаи ҳаҷвиёти ӯ бо номи «Баҳшиши тоҷикӣ» ба таърифи расид. Шералӣ Мӯсо ҳануз аз солҳои 80-уми садаи ХХ ба навиштани ҳаҷвияҳо мароқ зоҳир намудааст. Дар ин давра, ҷунончи муҳаққиқ М. Муродов навиштааст: «даҳолати адибон ба

масъалаҳои иҷтимоии руҳияи публитсистӣ дошта зиёдтар мешавад, ки он баъдтар ба мактаби бузург мубаддал мегардад» [4, с.198].

Чун ишора рафт, фаъолияти эҷодии Ш. Мӯсо низ ҳамин давраҳоро дар бар гирифта, дастпарвардаи ин мактаб будани ӯ пурра аён мегардад. Ӯ ҳам эҳсосоти манфӣ ва ҳам андешаҳои мусбати одамнро дар қолабҳои ҳаҷвӣ бо як зарофати хос, ки оҳанги духӯра дорад, ба қалам медиҳад. Агар дар латифаҳои «Ҳазор лаънат», «Ихтисор», «Ба ҷуз инсоф», «Қарз», «Вонамуд», «Барои чизу чорааш», «Ту ҳар рӯз меой», «Васият» ва ғайра публитсист хислату рафторҳои номатлуби инсониро маҳкум кунад, дар бархе аз латифаҳои дигараш истехсозою ҳаҷв оҳанги мусбат, хушҳолкунандаро касб менамоянд. Масалан, дар латифаи «Сабр мебояд» зарофати баёни зердасти сардор қолиби диққат аст.

Ш. Мӯсо дар навиштани асарҳои ҳаҷвӣ ба «мавзӯҳои мубрами зиндагии ҳаррӯзаи одамон, масъалаҳои муҳими рӯзгори иҷтимоии ҷомеа ва камбуду норасоии онро интиҳоб менамояд, ки ба аҳдофи ҳаҷвнигорӣ комилан мувофиқ мебошанд. Нависанда агар дар ҳикоёти ҳаҷвӣ масоили номбурдаро муфассалтар мавриди баррасии бадеӣ қарор диҳад, дар латифаҳо онҳоро хеле кӯтоҳу муъҷаз ва хотирмон менигорад» [17].

Беш аз 250 ҳикояи ҳаҷвии Ш. Мӯсо дар матбуоти даврӣ дарҷ гардида, чанде аз онҳо ба забонҳои русиву ўзбекӣ тарҷума ва ҷоп шудаанд. Намунаи зиёди осори ӯ ба забонҳои русӣ, ўзбекӣ, қазоқӣ, арманӣ ва дигар забонҳо интишор гаштаанд. Ӯ низ дар тарҷумаи осори адибони халқҳои бародар саҳми босазо гузоштааст. Аз тарафи Шералӣ Мӯсо ҳикояҳои гуногуни адибони хоричӣ тарҷума гардидаанд, ки паҳлуи дигари фаъолияти эҷодии публитсистро дар бар мегиранд. Марғубтаринашон «Қабрҳои хандон» ва «Нависандаи ирландӣ»-и адиби арман А. Ованнисян мебошанд, ки дар ҳафтаномаи «Адабиёт ва санъат» интишор гардидаанд. Аз ин гуфтаҳо бармеояд, ки Шералӣ Мӯсо дар замони Истиклол ҳамчун публитсист бештар машҳур гардидааст.

Вижагии дигари публитсистикаи Шералӣ Мӯсо ин аст ки бо вучуди сахнасозиву суҳанофарихи тахайюлӣ, нигоранда аз мавзӯ канораҷӯӣ намекунад. Асарҳои ӯ бештар маҳсули мушоҳидаяш буда, новобаста аз қолаби жанрӣ, мавзӯи муайянро фаро мегиранд. Ба иборае ӯ дар кори истехсолот «устухон саҳт» карда, дар тасвири бунёдкориҳо ва саҳнаи меҳнат моҳиру гулдаст гаштааст. Аз ин рӯ дар баъзе ҳолатҳо ӯ на ҳамчун мушоҳид, балки чун иштирокчии воқеаҳо намудор мешавад. Ин бурди нависанда аст. Аксарияти нависандагон аз чунин усул кор мегиранд, чунки ин услуб хоси эшон буда, диққати хонандаро бештар ҷалб мекунад. Муҳаққиқи рус Виктор Шкловский дуруст қайд кардааст, ки: «Толстой саҳроро назар ба одами шаҳрнишин дигар хел ва пурратар мушоҳидаву дарк мекард. Ӯ мефаҳмид, ки замини он саҳро чӣ гуна аст, чӣ тавр шудгор шудааст, он ҷо чӣ рӯидааст, чӣ қадар ҳосил медиҳад. Ба ҳамин хотир, ӯ ҳар чизро баҳо дода метавонист ва бинобар ин муфассалтар дарк мекард» [20, с.95].

Ғайр аз ин, дар осори публитсист рафти таҳқиқ басо қолиб аст. Гоҳо нақл аз муқолаҳои қаҳрамон бо ҳудаи ва ё бо ҳуди публитсист

шуруъ мешавад. Ў мехоҳад галаёни ботинии қаҳрамонро то ҳадди имкон кушояд. Ин кашшофӣ марҳилаҳои зиёди таҳқиқро дар бар гирифта, маърифати дарки равонии характери қаҳрамонро талаб мекунад.

Дар публицистикаи Шералӣ Мӯсо хусусияти кашфкунонии психологӣ кам нестанд. Ў ҳамеша пайи таҳқиқу муоинаи ҳаматарафаи қаҳрамон, тариқи рафтору кирдори онҳо қарор дорад. Натиҷаи ин ё он таҳқиқ ҳамчун фаъолияти маърифатнок барои шинохту шиносондани инсон хулоса мегардад.

Дар натиҷаи заҳмати чандинсола Шералӣ Мӯсо ҳамчун адиб ва публицисти сермаҳсул ба як қатор муваффақиятҳо ноил гардид. Аз ҷумла соли 1994 ба узвияти Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон пазируфта шуд. Аз соли 2007 то соли 2010 раисии бахши очерк ва публицистика, аз соли 2001 то 2015 раисии комиссияи тафтишотии Иттифоқи нависандагони Тоҷикистонро ба уҳда дошт. Очеркҳои «Кӯҳнавард», «Нону намак» ба ҷоизаи рӯзномаи «Ҷавонони Тоҷикистон», «Духтари корхона» ба ҷоизаи рӯзномаи «Ҷумҳурият», «Маҳаки номус» ба ҷоизаи Бунёди адабиёти Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон ва очерки «Нигине дар кӯҳистон» ба ҷоизаи ҳафтаномаи «Бочу хироч» сазовор гаштанд. Соли 2011 китоби «Ошёнӣ уқобон»-аш сазовори Ҷоизаи адабии ба номи Садриддин Айнӣ гардид. Барои хизматҳои арзанда бо унвони «Корманди шоистаи Тоҷикистон», ордени «Нишони фахрӣ», нишони Иттифоқи нависандагони ҷумҳурӣ – «Сухан» ва ғайра мукофотонида шудааст. Шералӣ Мӯсо соли 2020 барои фаъолияти пурсамари адабӣ ва инъикоси муассири чехраҳои мондагори ҳамзамон бо унвони «Нависандаи халқии Тоҷикистон» мушарраф гардид, ки ин баҳову подоши сазоворе ба хизматҳои барои давлату миллат аст.

Ҳамин тавр, дар ташаккули шахсияти эҷодии Шералӣ Мӯсо, пеш аз ҳама, муҳити васеъу пурталотуми арсаи меҳнат нақш гузоштааст. Ҳодисаҳои рӯзгор, аз як тараф ва аз тарафи дигар, ҳамбастагӣ бо истеҳсолот боис шуданд, ки Шералӣ Мӯсо ҳамчун эҷодкор муаррифӣ гардад. Баъдан, ӯ хангоми ворид шудан ба олами эҷод нигорандагиро пеша кард, ки тақозои касб ва шавку шӯри эҷодӣ мебошад. Ин шавку шӯр ӯро лаҳзае ором намегузорад, ки пайваста пайи ҷустуҷӯи қаҳрамон асту дар дарёфти онҳо муваффақ низ мегардад. Асарҳои солҳои охир иншокардааш – «Калиди бахт» аз ҳаёти одамони барӯманди ҷумҳурӣ, «Достони ваҳдати миллат» дар хусуси ваҳдати миллий, «Бахшиши тоҷикӣ» ҳаҷвиёт бо шеваи тасвир, нигоришот ва сабку услуб мавқеи хосае доранд. Ҳар як эҷодкор дар маҳсули эҷодаш на фақат дидаву шунида, балки ормонҳои дилашро низ ҷо медиҳад. Ормонҳои дили Шералӣ Мӯсо ҷомеаро орӣ аз бевичдониву бетарафӣ, танбаливу муфтхӯрӣ, носипосиву қадрношиносӣ дидан аст. Ў мехоҳад зиндагии халқаш шоиста, ватанаш обод ва сулҳу оромӣ дар рӯи замин пойдор бошад. Ин нукот дарбаргирандаву ҷавҳари осори Шералӣ Мӯсо мебошанд.

Адабиёт

1. Кароматулло, М. Зиндагии баҳорона / М. Кароматулло // Адабиёт ва санъат, – 2021. – апрел – № 15 (2090).
2. Кутбиддинов, А.Х. Хосияти публитсистикаи / А.Х. Кутбиддинов, Ҷ.М. Раҳмонова. – Душанбе, 2018. – 164 с.
3. Муродов, М. Б. Асосҳои эҷоди журналистӣ (Китоби дарсӣ) / М. Б. Муродов. – Душанбе: Ирфон, 2014. – 256 с.
4. Муродов, М. Б. Публитсистикаи ҳаҷвӣ (масъалаҳои пайдоиш, инкишоф ва таҳаввул) / М. Б. Муродов. – Душанбе: Ирфон, 2015. – 320 с.
5. Муродов, М. Б. Истиқлолият ва рушди матбуоти даврӣ / М. Муродов – Душанбе: Аржанг, 2017. – 224 с.
6. Муродов, М. Баъзе масъалаҳои назарӣ ва амалии шинохти публитсистикаи муосир / М. Муродов. Саҳ. 217 - 287 // Осор / – Душанбе: Аржанг, 2019. – Ҷ. 6. – 480 с.
7. Муродов, М. Б. Метод ва методологияи таҳқиқи илмӣ / М. Б. Муродов. – Душанбе: Аржанг, 2019. – 160 с.
8. Прохоров, Е.П. Искусство публицистики / Е.П. Прохоров. – М., 1984. – 360 с.
9. Саъдуллоев, А. Хамосаи инсонӣ кор / А. Саъдуллоев, П. Гулмуродзода. – Душанбе, 1995. – 64 с.
10. Саъдуллоев, А. Хосияти адабиёт (Бунёди пайванди каломӣ бадеъ бо иҷтимоъ) / А. Саъдуллоев. – Душанбе: Адиб, 2000. – 256 с.
11. Саъдуллоев, А. Рангҳои зиндагӣ. Маҷмӯаи мақолот ва эссеҳо / А. Саъдуллоев. – Душанбе: Адиб, 2007. – 344 с.
12. Садуллоев, А. Горизонти публицистики (сборник статей) / А. Садуллоев. – Душанбе, 2009. – 306 с.
13. Солеҳов, Н. Муаммои назарияи публитсистикаи (Маводи дарсӣ) / Н. Солеҳов, А. Саъдуллоев. Душанбе: Дақиқӣ, 2015. – 184 с.
14. Табаров, С. Асосҳои назариявии нақди адабӣ (қ.3. дастури таълимӣ доир ба назарияи нақди адабӣ барои донишҷӯёни факултатҳои филология) / С. Табаров. – Душанбе, 1999. – 243 с.
15. Усмонов, И. Назарияи публитсистикаи (Дастури таълимӣ барои донишҷӯёни ихтисоси журналистика) / И. Усмонов. – Душанбе: Шарқи озод, 1999. – 99 с.
16. Усмонов, И.К. Жанрҳои публитсистикаи / И.К. Усмонов. – Душанбе, 2009. – 139 с.
17. Шамсиддин, С. Адиби ҷӯянда / С. Шамсиддин. // Адабиёт ва санъат, – 2011. – март – № 11-12 (1567).
18. Шералӣ, М. Достони Роғун / М. Шералӣ. – Душанбе: Адиб, 2015. – 360 с.
19. Шералӣ, М. Ҷасорат. Қисса, ҳикоя, очеркҳо / М. Шералӣ. – Душанбе: Эр-граф, 2016. – 276 с.
20. Шкловский, В. Сухбат бо нависандагони навқалам / В. Шкловский // Садои Шарқ. – 2016. – №8. – С. 94-98.
21. Шукуров, М. Таҳқиқи бадеъ ва ҷанбаи публитсистикаи / М. Шукуров // Садои Шарқ. – 1976. – №1. – С. 111-122.

Юсуфов Ифтихор

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ ШЕРАЛИ МУСО

Шерали Мусо окончил инженерный факультет Таджикского технического университета имени М. Осими, но любовь и привязанность к литературе привела его в область творчества. За короткий период времени и постоянной публикацией своих сочинений в газете «Комсомол Таджикистана» он вошел в мир публицистики и прославился как «очеркист».

Творчество Шерали Мусо соответствовало требованиям времени и отражало совершенства его творческой личности. Его творчество можно разделить на два периода: советское время и годы Государственной независимости.

На основе очерков, эпизодов, проблемных статей и других произведений советской эпохи, Шерали Мусо сосредоточился на пропагандировании идеи государственного строя, описании и восхвалении трудящихся – героев своего времени, поощрении и воспитании молодежи в духе трудолюбия, прославлении интернациональной жизни, дружбы народов, осуждении и критике нехороших нравов соотечественников и тому подобное.

После обретения страной независимости в творческой деятельности Шерали Мусо стало отражаться описание грандиозных строителей, восхваление национального единства и независимости, гуманизма, любви к Родине, создание образов руководителей и рабочих, и т.д. Публицистические произведения Шерали Мусо отражают важнейшие социальные проблемы и влияют на развитие общественного мнения. Поэтому публицистика Шерали Мусо занимает особое место в современной эпохе.

Ключевые слова: Шерали Мусо, литература, область, «Комсомол Таджикистана», публицист, народное хозяйство, творчество, публицистика, требования времени, аспекты, деятельность, публицистическое творчество, формирование, творческая личность.

Yusufov Iftikhor

FORMATION OF THE CREATIVE PERSONALITY OF SHERALI MUSO

Sherali Muso graduated from the Faculty of Engineering of the Tajik Technical University named M. Osimi, but his love and affection for literature led him into the field of literary creativity. In a short period of time and by the constant publication of his writings in the newspaper «Komsomoli Tojikiston», he entered the world of publicism and became famous as an «essayist».

The works of Sherali Muso corresponded to the requirements of the time and reflected the perfection of his creative personality. His work can be

divided into two periods: Soviet times and after gaining State independence of Tajikistan.

Based on essays, episodes, problematic articles and other works of the Soviet era, Sherali Muso focused on promoting the idea of the state system, describing and praising the working heroes of his time, encouraging and educating young people in the spirit of hard work, glorifying international life, friendship of peoples, condemning and criticizing the bad morals of compatriots and the like.

After gaining independence, the creative process of Sherali Muso reflected the description of the construction of grandiose constructions, the praise of national unity and independence, humanism, love for the Motherland, the creation of the image of leaders and workers, etc. The publicistic works of Sherali Muso are a reflection of the most important social problems and influence the development of public opinion. Therefore, the publicism of Sherali Muso occupies a special place in the modern era.

Keywords: Sherali Muso, literature, region, «Komsomoli Tojikiston», publicist, national economy, creativity, publicism, time requirements, aspects, activity, publicistic creativity, formation, creative personality.

МУАЛЛИФОН

Акобирова Мохира – ходими пешбари илмийи шуъбаи фаъолияти китобдории ПИТФИ.

Ализода Абдурашид – номзади илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи телевизион ва радиошунавонии ДМТ.

Бабаева Фарзона – номзади илми филология, мудири кафедраи телевизион ва радиои Донишгоҳи славянии Россияву Тоҷикистон.

Комилзода Шариф – номзади илмҳои педагогӣ, ходими пешбари илмийи шуъбаи фаъолияти китобдории ПИТФИ.

Муродӣ Мурод – доктори илмҳои филологӣ, профессори кафедраи матбуоти ДМТ.

Муродова Рухсона – ассистенти кафедраи технологияи ВАО-и МДТ ДДФСТ ба номи М. Турсунзода.

Наимов Саломиддин – мудири шуъбаи фаъолияти китобдории ПИТФИ.

Раҳимӣ Дилшод – номзади илмҳои филологӣ, директори ПИТФИ.

Салимзода Олим – номзади илми филология, дотсенти кафедраи телевизион ва радиошунавонии Донишгоҳи славянии Россияву Тоҷикистон.

Табаров Нурулло – номзади илмҳои педагогӣ, ходими пешбари илмийи шуъбаи фаъолияти фарҳангӣ-иҷтимоии ПИТФИ.

Улмасов Фирӯз – доктори санъатшиносӣ, профессори кафедраи санъатшиносӣ ва назарияи мусиқии Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода

Фарангиси Фарзон – ходими калони илмийи Маркази мероси фарҳангии ПИТФИ

Шарифов Манучеҳр – муовини вазири фарҳанги ҶТ.

Шарифзода Фирдавс – номзади илмҳои таърих, докторанти ДДОТ ба номи С. Айни.

Юсуфов Ифтихор – ходими илмийи шуъбаи воситаҳои ахбори омма ва таъбу нашри ПИТФИ.

АВТОРЫ

Акобирова Мохира – ведущий научный сотрудник отдела библиотечной деятельности НИИКИ.

Ализода Абдурашид – кандидат филологических наук, доцент кафедры телевидения и радиовещания ТНУ.

Бабаева Фарзона – кандидат филологических наук, заведующая кафедрой телевидения и радиовещания Российско – Таджикского (Славянского) университета.

Комилзода Шариф – кандидат педагогических наук, ведущий научный сотрудник отдела библиотечной деятельности НИИКИ.

Муроди Мурод – доктор филологических наук, профессор кафедры печати ТНУ.

Муродова Рухшона – ассистент кафедры технологии СМИ ГУУ ТГИКИ имени М. Турсунзаде.

Наимов Салохиддин – заведующий отделением библиотечной деятельности НИИКИ.

Рахими Дилшод – кандидат филологических наук, директор НИИКИ.

Салимзода Олим – кандидат филологических наук, доцент кафедры телевидения и радиовещания Российско – Таджикского (Славянского) университета.

Табаров Нурулло – кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник отделение социально-культурной деятельности НИИКИ.

Ульмасов Фируз – доктор искусствоведения, профессор кафедры искусствоведения и теории музыки Таджикского государственного института культуры и искусств им. М. Турсунзаде.

Фарангиси Фарзон – старший научный сотрудник Центра культурного наследия НИИКИ.

Шарифзода Фирдавс – кандидат исторических наук, докторант ТГПУ имени Садриддина Айни.

Шарифов Манучехр – заместитель министра культуры РТ.

Юсуфов Ифтихор – научный сотрудник отдела СМИ и издательского дела НИИКИ.

AUTHORS

Akabirova Mohira. – Leading scientific worker at the Department of Library activities of the RICL.

Alizoda Abdurashid – Candidate of philological sciences, Docent of the Department of TV and Broadcasting of the TNU.

Boboeva Farzona – Candidate of philological sciences, Head of the Department of television and the radio broadcasting at the Russian – Tajik Slavonic University.

Komilzoda Sh. – Candidate in pedagogical sciences, Leading scientific worker at the Department of Library activities of the RICL.

Murodi Murod – Doctor of philological sciences, Professor of Department of Publishing issues of the Tajik National University.

Murodova Rukhshona – assistant at the Department of Mass Media technology of the Tajik State Institute of Culture and Arts named after M. Tursunzoda.

Naimov Salomiddin – Head of the Department of Library activities of the RICL.

Rahimi Dilshod – Candidate of philological sciences, Director of the RICL.

Salimzoda Olim – Candidate of philological sciences, Associate Professor of the Department of Television and Radio Broadcasting of the Russian-Tajik Slavonic University.

Farangisi Farzon – Senior scientific worker at The Center for Tajik Cultural Heritage of the RICL.

Sharifzoda Manuchehr – Deputy Minister of Culture of the Republic of Tajikistan.

Sharifzoda Firdavs – Candidate of historical sciences, doctoral student of S. Aini TSPU.

Tabarov N.S., Senior scientific worker the Department of Cultural Leisure of the RICL.

Ulmasov Firuz – Professor of the Tajik State Institute of Culture and Arts named after M. Tursunzoda.

Yusufov Iftikhor – scientific worker at Department of Mass Media and Publishing issues of the RICL.

МУНДАРИЧА

Фарҳангшиносӣ

Шарифзода Ф. Баррасии масоили фарҳанги миллии дар суҳанрониҳои Пешвои миллат дар мулоқот бо зиёиёни кишвар	5
Табаров Н. Фарҳанг ҳамчун омили тарбияи арзишҳои маънавий-ахлоқии ҷавонон	15

Мероси фарҳангӣ

Раҳимӣ Д. Вижагиҳои хунари зардӯзии хунармандони тоҷик.....	23
Фарангиси Ф. Образи зани зебо дар се варианти як афсона.....	32

Фаъолияти иҷтимоиву фарҳангӣ

Комилзода Ш., Ақобирова М., Наимов С. Вазъи фаъолияти муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангии вилояти Суғд дар даврони Истиқлол.....	44
Ализода А. Маҳфилҳои адабӣ ва тақомули тафаккури эҷодӣ.....	55

Санъатшиносӣ

Улмасов Ф.А. Дар бораи ду самти рушди мусиқии тоҷик дар замони муосир.....	64
Шарифзода М. Намоишҳои операвӣ дар солҳои истиқлоли Тоҷикистон.....	76

ВАО ва таъбу нашр

Муродӣ М., Муродова Р. Маҷаллаи «Бо роҳи ленинӣ» ва марҳалаҳои ташаккули он	86
Салимзода О., Бабаева Ф. Доир ба масъалаҳои типологии матнҳои журналистикаи парламентӣ.....	100
Юсуфов И. Ташаккули шахсияти эҷодии Шералӣ Мӯсо.....	108
Муаллифон	118

СОДЕРЖАНИЕ

Культурология

- Шарифзода Ф.** Исследование вопросов национальной культуры в выступлениях Лидера нации на встречах с интеллигенцией страны ...5
Табаров Н. Культура как фактор формирования духовно-нравственных ценностей молодежи15

Культурное наследие

- Рахими Д.** Особенности золотошвейного искусства таджикских ремесленников.....23
Фарангиси Ф. Образ красивой женщины в трех вариантах одного таджикского народного сказка.....32

Социально-культурная деятельность

- Комилзода Ш., Акобиров М., Наймов С.** Состояние деятельности социально-культурных учреждений Согдийской области в период независимости.....44
Ализода А. Литературные кружки и развитие творческого мышления.....55

Искусствоведение

- Ульмасов Ф.** О двух направлениях развития таджикского музыкознания на современном этапе.....64
Шарифзода М. Оперные спектакли в годы независимости Таджикистана.....76

СМИ и издательское дело

- Муроди М., Муродова Р.** Журнал "По ленинскому пути " и этапы его формирования.....86
Салимзода О., Бабаева Ф. К вопросу о типологии текстов парламентской журналистики.....100
Юсуфов И. Формирование творческой личности Шерали Мусо.....108
Авторы118

CONTENTS

Cultural studies

- Sharifzoda F.** The study of issues of national culture in the speeches of the Leader of the Nation at meetings with the intelligentsia of the country5
- Tabarov N.** Culture as a factor in the formation of spiritual and moral values of youth15

Cultural heritage

- Rahimi D.** Features of gold embroidery art the Tajik artisans.....23
- Farangisi F.** The image of a beautiful woman in three versions one Tajik folk tale32

Social and cultural activities

- Komilzoda S., Akobirova M., Naimov S.** The condition of socio-cultural institutions' activities of sughd region during the period of independence44
- Alizoda A.** Literary coteries and the development of creative thinking55

Art studies

- Ulmasov F.** On two directions for the development of the Tajik music study at the present stage64
- Sharifzoda M.** Opera performances in the years of independence of Tajikistan76

Mass Media and publishing issues

- Murodi M., Murodova R.** Journal "Bo rohi Lenini" and the stages of its formation86
- Salimzoda O., Babayeva F.** The question of the typology of texts of parliamentary journalism.....100
- Yusufov I.** Formation of the creative personality of Sheraly Muso.....108
- Authors**118

ТАРТИБИ ТАҚРИЗДИХӢ БА МАҚОЛАҲОИ ИЛМИЕ, КИ БА МАЧАЛЛАИ ИЛМИИ «ПАЁМНОМАИ ФАРҲАНГ» БАРОИ ЧОП ПЕШНИҲОД МЕГАРДАНД

Мақолаҳои илмие, ки барои чоп ба маҷалла пешниҳод мегарданд, аз ташҳиси пешакӣ гузаронида мешаванд (ташҳис аз ҷониби аъзои ҳайати таҳририя – мутахассисони соҳа анҷом дода мешавад) ва сипас дар доираи тартиботи ҷорӣ барои чоп қабул мегарданд. Талабот барои тартиб додани шакли ниҳоии матни мақола дар ҳар як шумораи маҷалла чоп карда мешавад.

Ҳангоми қабули шакли дастнависи мақола, корбарони маҷалла доир ба мундариҷа ва риояи талаботи асосӣ ба муаллиф хабар медиҳанд. Норасоӣҳое, ки дар мақола ҷой доранд, то оғози ташҳис аз ҷониби муаллиф бояд бартараф карда шаванд. Сипас мақолаи илмӣ, дар доираи талаботи ҷорӣ, барои ташҳис ба аъзоёни ҳайати таҳририя ва ё мутахассисони соҳа (номзадҳо ва докторони илм) равоӣ карда мешавад.

Дар тақриз бояд хусусиятҳои муҳими мақола асоснок карда шаванд. Аз ҷумла, навоари илмӣ, муҳимияти омӯзиши масъала, арзиши таърихӣ ва фактологӣ мақола, дурустии иқтибосҳои нишондодашуда, услуби матн, истифодаи адабиёти солҳои охир ва камбудии норасоӣҳои мақола. Дар охири тақриз ба мақола баҳои умумӣ дода мешавад ва ба ҳайати таҳририя дар мазмунҳои зерин ҳулосаи муқарриз пешниҳод мегардад: ба чоп тавсия карда шавад; баъди ислоҳи камбудӣҳо ба чоп тавсия карда шавад; барои тақриз иловатан ба мутахассиси дигари масъалаи дахлдор фиристода шавад; барои чоп тавсия карда намешавад. Ҳаҷми тақриз бояд аз як саҳифа кам набошад.

Мақолаҳои илмӣ барои чоп қабулгардида, аммо ба тағйирот ниёздошта, бо нишон додани тавсияҳои муқарриз ва муҳаррир ба муаллифон фиристода мешаванд. Муаллифон бояд камбудии норасоӣҳои ҷойдоштаро ислоҳ намуда, шакли ниҳоии матни ҷопӣ ва электронии мақоларо бо дастхати пештарааш ба маҷалла пешниҳод намоянд. Баъди ислоҳи камбудӣҳо мақолаи илмӣ тақроран барои тақриз супорида мешавад ва сипас аз ҷониби ҳайати таҳририя барои ҷопи он иҷозат дода мешавад.

Мақолае, ки ба он тақризи мусбат дода шуда, ҷопи он аз тарафи ҳайати таҳририя ҷонибдорӣ гардидааст, барои нашр қабулгардида ба ҳисоб меравад.

Раванди тақриздихӣ ба мақолаҳои дастнавис ошкоро сурат намегирад. Паҳн намудани хабар дар бораи раванди тақриздихӣ мақолаи дастнавис боиси поймол гардидани ҳуқуқи муаллиф мегардад. Муқарризон барои нусхабардорӣ намудани матни мақола ва истифодаи он барои эҳтиёҷоти худ ҳуқуқ надоранд.

Муқарризон, инчунин аъзоёни ҳайати таҳририя то нашри мақола иттилооти дар матни мақолаи дастнавис ҷойдоштаро ба манфиати худ истифода карда наметавонанд. Тақризҳо дар идораи маҷалла ба муддати то 5 сол нигоҳдорӣ мешаванд.

Идораи нашрия ҳангоми дарҳости дахлдор нусхаҳои тақризҳоро ба Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ирсол менамояд.

ПОРЯДОК РЕЦЕНЗИРОВАНИЯ НАУЧНЫХ СТАТЕЙ, ПРЕДСТАВЛЯЕМЫХ В НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ВЕСТНИК КУЛЬТУРЫ»

Статьи, поступающие в редакцию, проходят предварительную экспертизу (проводятся членами редколлегии – специалистами по соответствующей отрасли науки) и принимаются в установленном порядке. Требования к оформлению оригинала статей приводятся в каждом номере журнала.

Если рукопись принята, то редакция сообщает автору замечания по содержанию и оформлению статьи, которые необходимо устранить до передачи текста на рецензирование.

Затем статьи рецензируются в обязательном порядке членами редколлегии журнала или экспертами соответствующей специальности (кандидатами и докторами наук).

Рецензия должна содержать обоснованное перечисление качеств статьи, в том числе научную новизну проблемы, её актуальность, фактологическую и историческую ценность, точность цитирования, стиль изложения, использование современных источников, а также мотивированное перечисление её недостатков. В заключении сдается общая оценка статьи и рекомендации для редколлегии – опубликовать статью, опубликовать её после доработки, направить на дополнительную рецензию специалисту по определенной тематике или отклонить. Объем рецензии - не менее одной страницы текста.

Статья, принятая к публикации, но нуждающаяся в доработке, направляется авторам с замечаниями рецензента и редактора. Авторы должны внести все необходимые исправления в окончательный вариант рукописи и вернуть в редакцию исправленный текст, а также его идентичный электронный вариант вместе с первоначальным вариантом рукописи. После доработки статья повторно рецензируется, и редколлегия принимает решение о ее публикации.

Статья считается принятой к публикации при наличии положительной рецензии и если её поддержали члены редколлегии. Порядок и очередность публикации статьи определяется в зависимости от даты поступления ее окончательного варианта.

Рецензирование рукописи осуществляется конфиденциально. Разглашение конфиденциальных деталей рецензирования рукописи нарушает права автора.

Рецензентам не разрешается снимать копии статей для своих нужд. Рецензенты, а также члены редколлегии не имеют права использовать в собственных интересах информацию, содержащуюся в рукописи, до её опубликования.

Рецензии хранятся в редакции журнала в течение 5 лет.

Редакция журнала направляет копии рецензий в ВАК Республики Таджикистан при поступлении в редакцию издания соответствующего запроса.

МАЪЛУМОТ БАРОИ МУАЛЛИФОН

Талабот нисбат ба мақолаҳои илмие, ки барои чоп ба маҷаллаи илмие «Паёмномаи фарҳанг» пешниҳод мегарданд

Дар маҷаллаи «Паёмномаи фарҳанг», асосан, мақолаҳои фарогирандаи таҳқиқотҳои илмӣ оид ба соҳаҳои фарҳанг, санъат, китобдорӣ, ахбори омма ва таъбу нашр, хунароҳои мардумӣ ва ғайра, ки дар худ навгонӣ доранд, чоп карда мешаванд.

Ҳамаи мақолаҳои илмие, ки барои чоп ба маҷаллаи пешниҳод мегарданд, бояд ба талаботи зерин ҷавобгӯ бошанд: а) мувофиқати сохти мақолаи илмӣ ба талаботи муқаррарнамудаи маҷалла; б) натиҷаи таҳқиқоти илмӣ будани мақола; в) мувофиқат намудани мавзӯи мақола ба яке аз самтҳои илмие маҷалла.

Мақолаҳое, ки дар матни онҳо маводи муаллифони дигар бе ишораи иқтибос истифода шудаанд, ба баррасии марҳилаҳои навбатӣ пешниҳод намегарданд ва ба чоп роҳ дода намешаванд.

Талабот нисбат ба таҳияи мақолаҳои илмӣ:

Матни мақола бояд дар формати Microsoft Word, бо ҳуруфи Times New Roman барои матнҳои русӣ англисӣ ва бо ҳуруфи Times New Roman Tj барои матни тоҷикӣ таҳия гардида, дар матн ҳаҷми ҳарфҳо 14, ҳошияҳо 2,5 см ва фосилаи байни сатрҳо бояд 1,5 мм бошанд.

Ҳаҷми умумии мақола бо формати А4 бо назардошти рӯйхати адабиёти истифодашуда ва аннотатсияҳо аз 10 то 12 саҳифаро бояд дар бар гирад.

Сохтори мақола бояд бо тартиби зерин таҳия гардад:

– индекси ТДУ (индекси мазкурро аз дилхоҳ китобхонаи илмӣ дастрас намудан мумкин аст);

– насаб ва дар шакли ихтисор ном ва номи падар (намуна: Зубайдӣ А.М.);

– номи муассисае, ки дар он муаллифи мақола қору фаъолият менамояд;

– номи мақола;

– матни асосии мақола;

– рӯйхати адабиёти истифодашуда (на камтар аз 10 номгӯй ва на бештар аз 25 номгӯйи адабиёти илмӣ). Рӯйхати адабиёти истифодашуда бояд дар асоси талаботи ГОСТ 7.1-2003 ва ГОСТ 7.0.5-2008 таҳия гардад.

– номи мақола, аннотатсия ва калидвожаҳо бояд бо се забон (тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ) таҳия гарданд. Аннотатсия дар ҳаҷми на камтар аз 25 сатр ва калидвожаҳо аз 8 то 10 адад бояд таҳия карда шавад;

– дар охири мақола бо се забон (тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ) маълумот дар бораи муаллиф ва ё муаллифон бо тартиби зерин нишон дода шавад: насаб, ном ва номи падар (пурра), дараҷаи илмӣ ва унвони илмӣ (агар бошанд), номи муассисае, ки дар он муаллиф қору фаъолият менамояд, вазифаи ишғолнамуда, телефон, e-mail, нишонии ҷойи қори муаллиф.

Ҳангоми иқтибосоварӣ адабиёти истифодашуда ва саҳифаи мушаххаси он бояд дар қавси ҷаҳоркунча [] нишон дода шавад. Намуна: [4, с.25]. Яъне, манбаи иқтибос адабиёти №4 ва саҳифаи 25 мебошад.

Нақшаҳо, схемаҳо, диаграммаҳо ва расмҳо бояд рақамгузорӣ карда шаванд. Инчунин онҳо бояд номи шарҳдиҳанда дошта бошанд.

Суроғаи мо: Душанбе, хиёбони Н. Қаробоев, 17 (ошёнаи 2), ПИТФИ, шӯъбаи ахбори омма. Тел.: (+992 37) 233-84-58; email: murodi@mail.ru

ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ АВТОРОВ

Требования к научным статьям, поступающим в научный журнал «Вестник культуры»

В научном журнале «Вестник культуры» печатаются статьи содержащие результаты научных исследований по гуманитарным наукам: культуре, искусству, библиотековедению, СМИ и печатные издания, народные ремесла и другие, имеющие новизну.

Все поступающие в редакцию журнала научные статьи должны соответствовать следующим требованиям: а) статья должна быть написана с соблюдением установленных требований журнала; б) статья должна быть результатом научных исследований; в) статья должна соответствовать одному из направлений (разделов) журнала.

Все поступающие в редакцию материалы проверяются на наличие заимствований из открытых источников (плагиат), проверка выполняется с помощью системы Antiplagiat. Статьи, содержащие элементы плагиата, автоматически снимаются с рассмотрения, а авторы лишаются возможности опубликовать свою работу в журнале.

Требования к оформлению научных статей:

Статья должна быть подготовлена в формате Microsoft Word, шрифтом Times New Roman, кегль 14, поля 2,5 см со всех сторон, интервал полоторный.

Объем статьи (включая аннотацию и список литературы) должен быть в пределах от 10 до 12 стр. формата А4.

Статья должна иметь следующую структуру:

- индекс УДК (индекс можно получить в любой научной библиотеке);
- название статьи;
- фамилия и инициалы автора (например, Шарипов Д.М.);
- название организации, в которой работает автор статьи;
- основной текст статьи;
- список использованной литературы (не менее 10 и не более 25 наименований научной литературы). Список литературы оформляется согласно требованиям ГОСТ 7.1-2003 и ГОСТ 7.0.5-2008;
- название статьи, аннотация и ключевые слова оформляются на трех языках (на таджикском, русском и английском языках). Аннотация оформляется в объеме не менее 25 строк, ключевые слова от 8 до 10 слов или словосочетаний;
- информация об авторе на русском и английском языках. Здесь указываются ФИО автора полностью, ученая степень, ученое звание (если имеются), название организации, в которой работает автор (авторы), должность автора (авторов) в данной организации, телефон, e-mail, а также почтовый адрес места работы автора.

При цитировании конкретного материала ссылки указываются в квадратных скобках []. Образец: [4, с.25]. То есть, литература №4 и страница 25.

Таблицы, схемы, диаграммы и рисунки нужно сгруппировать и пронумеровать. Таблицы, схемы, диаграммы и рисунки должны иметь название

Наш адрес: Душанбе, проспект Н. Каробаева, 17 (2 этаж), НИИКИ, отдел средств массовой информации. Тел.: (+992 37) 233-84-58; email: murodi@mail.ru

ПАЁМНОМАИ ФАРҲАНГ

Наирияти илмию таҳлилӣ
2022, № 2 (58)

ВЕСТНИК КУЛЬТУРЫ

Научно – аналитическое издание
2022, № 2 (58)

HERALD OF CULTURE

Scientific and analytical edition
2022, № 2 (58)

Сармуҳаррир
номзади илмҳои филологӣ
Раҳимӣ Дилшод

Мухаррири масъул
доктори илмҳои филологӣ, профессор
Муроди Мурод

Мухаррири техникӣ
Қузиёв Қумъабой

Ба чоп 18.08.2022 имзо шуд. Андозаи 60X84 1/8.
Қоғазии офсетӣ. Ҳуруфи Times New Roman Tj.
Чопии офсет. Қузъии чопии шартӣ 16.
Адади нашр 200 нусха. Супориши № 23 /22

Маҷалла дар чопхонаи ҚДММ «Аржанг»
ба таъбири расидааст.
ш. Душанбе, кӯчаи С. Шерозӣ – 21

